

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 32 | nummer 3 | september 2021

Nieuwsblad

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUR

Voorzitter	Sam Janse Paramasiebaan 7	T: 0183 - 769071 4233 EX Ameide
Secretaris	Gert Groenendijk De Geer 7a info@ameide-tienhoven.nl	M: 06 53737831 4233 HX Ameide
Penningmeester	Corrie Middelkoop-den Oudsten Aaksterveld 92	T: 0183 - 601585 4233 GD Ameide
Vicevoorzitter	Jory Verwolf Paramasiebaan 4b	M: 06-19078708 4233 EX Ameide
Leden:	Marjan van Dijk-Ruchti Cees van Gelderen Rinus de Groot Katelijin Provoost Sigrid Rog Dick Roodhorst Teunij Zwakhals-van Bruggen	T: 0183 - 602833 T: 0183 - 602198 T: 0183 - 602874 M: 06 14714041 M: 06 38512765 M: 06 463 62705 M: 06 11854115
Beschermheer	dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide	
Erevoorzitter	Hans van den Heuvel	
Ereleden	Cees Broekman, Adert den Oudsten, Kees Rijnhout en Jetty Stasse	
Ledenadministratie	Gert Groenendijk De Geer 7a info@ameide-tienhoven.nl	M: 06 53737831 4233 HX Ameide
Redactie Nieuwsblad	Bram. Provoost Cees van der Grijn Hans van den Heuvel Dick Roodhorst André Tukker	bram.provoost@nplanet.nl cvdgrijn2@gmail.com hansheuvel2@planet.nl dickroodhorst@gmail.com ajtukker1943@kpnmail.nl
Lezingen en excursies	Jory Verwolf	verwo360@planet.nl
Werkgroep Genealogie	Cees Broekman; Cees van der Grijn; Gert Groenendijk en Georges de Wit	
Beeldbank	Gert Groenendijk Truus Burggraaf https://beeldbank.ameide-tienhoven.nl/	gert.groenendijk@planet.nl truusburggraaf@live.nl

Contributie

De contributie bedraagt minimaal €20,00 per jaar, over te maken op bankrekening-nummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukker: Van der Perk Groot-Amers

Inhoud september 2021

- 3 Van de hoofdredacteur
- 4 Van de voorzitter
- 5 Reacties van lezers in 2021-3
- 7 Aanvulling en correctie Index Nieuwsblad 2004-2020
- 9 Boekbespreking: "Onder de pet van Hotze Jorritsma. Verborgene ervaringen van een infanterist en politiemann in verzet 1939-1945"
- 10 Dienaar van het Woord - dominee van het volk De Termeise jaren van ds. C. Graafland
- 14 Voor de verheffing van het volk. Ds. Willem van Beuningen (1811-1899) als catecheet en volksofvoeder
- 21 De vliegende burgemeester van Ameide en Tienhoven. Deel 1: De jaren 1935-1940
- 28 De vliegende burgemeester van Ameide en Tienhoven. Deel 2: De jaren 1945-1957
- 37 Van der Grijn of Van der Grein?
- 40 Gesprek met Linda van der Lem, de vrouw achter de schermen
- 43 Het geslacht Ram
- 48 De barensweeën van de gemeente Vijfheerenlanden

Afbeelding voorblad

Portret van Philips Ram 1585-1632. (Paulus Moreelse 1625, Copyright Centraal Museum, Utrecht).
Philips Ram was van 1618 tot 1632 Raad en van 1621 tot 1626 Schepen van de stad Utrecht, rentmeester van het convent van Oostbroek en van 1611 tot 1614 en 1626 tot 1630 hoogheemraad van de Lekdijk Bovendams.

Zie artikel Het geslacht Ram (vanaf p43).

Familiëwapen Ram.

Van de hoofdredacteur

Beste leden en meelezers van het Nieuwsblad,

De zomer van 2021 loopt op zijn laatste benen als u het derde nummer ontvangt van de 32ste jaargang van het Nieuwsblad van de HVAT. Meestal verheugen de inwoners en oud-inwoners van Ameide en Tienhoven zich rond deze tijd op de jaarlijkse paardenmarkt op de tweede donderdag van oktober, maar kort voor het afronden van dit Nieuwsblad heeft 'de Martcommissie' bekendgemaakt dat de Paardenmarkt ook dit jaar - voor de tweede opeenvolgende keer - niet door zal gaan. In 2017 vierden we het 360-jarig bestaan met een grote tentoonstelling en een speciale uitgave van het Nieuwsblad (2017-3). Met die herinneringen moeten we voorlopig doen.

Historische Vereniging
Ameide en Tienhoven

Jaargang 28 | nummer 3 | september 2017

PAARDENMARKT-SPECIAL

*Expositie 360 jaar
Paardenmarkt Ameide*

NIEUWSBLAD

Nieuwsblad

IN

Herinneringen aan 360 jaar Paardenmarkt in Ameide.

In dit nummer maken we kennis met Sam Janse als nieuwe voorzitter van de Vereniging. In zijn rubriek schrijft hij niet alleen over het wel en wee van de HVAT, maar ook over zijn banden met Termei. Verschillende lezers stuurden weer reacties op artikelen in voorgaande Nieuwsbladen, waarvoor dank. Triest was het bericht dat Jan Oosterom, in het vorige nummer 'hoofdpersoon' in een gesprek met Dick Roodhorst, vrij plotseling is overleden. Gelukkig heeft hij de artikelen over hem en zijn familie nog kunnen lezen. Hij was er blij mee.

In dit Nieuwsblad een tweetal artikelen over lokale predikanten. Aron Westerhout debuteert als schrijver met een artikel over de "Termeise jaren van ds. C. Graafland" van 1953 tot 1958. Honderd jaar eerder (1854-1882) was Willem van Beusekom predikant in Ameide en Tienhoven. In zijn onderzoek naar de kerkelijke tegenpolen Willem Verheij en Willem van Beuningen, schrijft Sam Janse dit keer Van Beuningen als catecheet en volksopvoeder.

Van mijn hand een tweetal artikelen over burgemeester Luijendijk. Ik ben al enige tijd bezig met nader onderzoek naar deze kleurrijke bestuurder van Ameide en Tienhoven (1924-1957). Hier belicht ik vooral zijn landelijke bekendheid als 'de eerste vliegende burgemeester van Nederland'. Vóór 1940 was Luijendijk al een BN-er, een bekende Nederlander, die vaak de landelijke pers haalde en zo ook de naamsbekendheid van Ameide verhoogde.

Cees van der Grijn (Floruszoon) dook in de problematiek achter de juiste spelling van de familienaam. Is het Van der Grijn of Van der Grein? Een ingewikkelde puzzel waarin ook de ambtenaren van de burgerlijke stand een rol blijken te spelen. De naam van de drie zonen van dezelfde vader (Van der Grein) worden bij de aangifte van de geboorte eenmaal als Grein en tweemaal als Grijn opgeschreven.

Sam Janse had verder een uitgebreid gesprek met Linda van der Lem. Linda speelt een zeer belangrijke rol binnen de HVAT. Zij is al jaren actief met het digitaliseren van allerlei archieven. Zo maakte zij de doop-, trouw- en begraafboeken van Ameide en Tienhoven vanaf ca. 1660 toegankelijk, gevolgd door de rechterlijk archieven over de periode 1598-1811. Momenteel werkt ze aan de bevolkingsregisters van 1846-1900. De mogelijkheid om deze bronnen digitaal te raadplegen is van onschatbare waarde. Niet alleen voor familieonderzoek, maar ook voor onderzoekers - zoals ik - zijn deze digitale archieven onmisbaar om inzicht te krijgen in de geschiedenis van Ameide en Tienhoven tussen ruwweg 1600 en 1900. Linda bedankt voor al je werk voor de HVAT!

Hans van den Heuvel is voor dit Nieuwsblad weer in zijn oude (verhuis)dozen gedoken. Ook hij schreef weer een tweetal artikelen. Het eerste over het Utrechtse regentengeslacht Ram. Mr. Jan Wijnand Ram was van 1785 tot 1789 Heer van Ameide, Herlaer, Tienhoven en Oosterwijk (bij Leerdam). Hij had een grafmonument in de kerk van Ameide, dat helaas bij de brand in 1953 verloren gegaan is.

In zijn tweede artikel kijkt Hans terug op "De barensweeën van de gemeente Vijfheerenlanden". Aan de hand van een evaluatierapport over deze herindeling van Leerdam, Vianen en Zederik laat ook hij een kritisch geluid horen over de gevolgde procedure.

Hoewel we als redactie niet bij elkaar konden komen door de Coronamaatregelen zijn we er toch weer in geslaagd een Nieuwsblad te produceren. Help mee om dat ook in de toekomst te blijven doen, door ook zelf een bijdrage te leveren. De redactie kijkt er naar uit!

Met vriendelijke groeten,
Bram Provoost

Van de voorzitter

Toen ik het bericht las, waarin ik door de vorige voorzitter werd aanbevolen, dacht ik: 'Dat kan alleen maar tegenvallen'. Mijn voorganger Jory vond zichzelf niet de ideale voorzitter, maar wie is dat wel? Jory had er wel een paar trekken van: rustig, overwogen, met goed overzicht over de materie en altijd probeerend om in overleg met elkaar tot beslissingen te komen. Ik hoop in zijn spoor verder te gaan en ben blij dat hij binnen ons bestuur blijft als vice-voorzitter. Intussen dank ik leden en bestuur voor het vertrouwen dat in mij gesteld wordt.

Laat ik mezelf eerst introduceren. Ik ben geboren in het dorp Meeuwen, in het land van Heusden en Altena. Wie de brug van Gorkum over is, schiet al aardig op. Ik denk dat ik altijd een dorpsjongen ben gebleven en mij daardoor in Ameide al gauw thuis heb gevoeld: ook hier open land, een rivier, polders en uiterwaarden. Ik ben hier terechtgekomen door mijn huwelijk met Nelleke van Zessen. Voor de kenners: Nelleke van Dirk van Zessen en Maar de Smid. Haar opa was Bart van Woezik, die de *smeerij* op de Dam beheerde.

Wie een taal wil leren kan het beste een partner zoeken die *native speaker* is. Zo heb ik een vrouw gevonden die het Termeis als moedertaal sprak en, al zeg ik het zelf, ik heb het aardig van haar geleerd. Ik weet wat *knoestoven* en *loizeblommen* zijn. Ik geloof dat ik *blôte bêne* en *rôje kôl* goed kan uitspreken. Ook *braandspoithoisie* en *errepels mee slaai*. Hoe je het allemaal opschrijft in het Termeis weet ik trouwens nog niet precies.

Ik heb bijna de leeftijd van 72 jaar bereikt. In mijn arbeidzame leven ben ik predikant geweest in Nigtevecht, Vriezenveen, Woerden en Driebergen. Daarnaast en daarna heb ik gewerkt als docent aan de Protestantse Theologische Universiteit waar de predikanten van de PKN worden opgeleid. Daar kijk ik met dankbaarheid op terug, hoewel ik mijn huidige levensfase ook prachtig vind: er *moet* niet veel meer, er *kan* nog veel. Tenminste als je gezond bent. En dat ben ik gelukkig wel. Ik zit graag en veel op mijn studeerkamer, maar wissel het af met werk in de moestuin, met fietsen en wandelen. Drie kinderen en vier kleinzonen vragen ook aandacht. In Ameide ben ik verder actief in Ameide Duurzaam. Kortom, ik verveel mij nooit, zeker niet met de Historische Vereniging erbij.

In het afgelopen jaar heb ik meegelopen met het bestuur om in een proefperiode te ontdekken of deze functie bij mij past. Ik kan zeggen dat de sfeer binnen het Algemeen en het Dagelijks Bestuur prima is en dat dat een van de redenen is waarom ik het aandurfde. Veel toegewijde mensen, ook buiten het bestuur die met elkaar ontzettend veel werk verrichten.

Wat willen we met onze historische vereniging?

Dat is een vraag waar je regelmatig tegenaan loopt. Wie geïnteresseerd is in geschiedenis (en dat zijn de lezers van ons blad allemaal) weet dat het gewoon leuk is om met het verleden bezig te zijn. Hoeveel grappige anekdotes en hilarische toestanden kom je zo niet op het spoor! Interessant is het ook als je ineens een foto van Ome Piet of tante Mien in het blad ziet. Maar een historisch verhaal gaat ook altijd verder. Ik ben op 't ogenblik bezig met een klein onderzoek naar Willem van Zessen, de overgrootvader van mijn vrouw. Een man die in de negentiende eeuw bij twee vrouwen zevenentwintig (27!) kinderen heeft gehad, waarvan er twintig (20!) vroeg stierven. Zijn zoon Jan kreeg zeventien (17!) kinderen, waarvan er vijftien (15!) vroeg overleden. Dat stelt je voor de grote vragen van leven en dood. Hoe hebben mensen dat kunnen verwerken? Was men in die tijd minder gevoelig voor ziekte en dood? Wat is er in onze tijd veranderd? Veel vragen waarop we niet direct een pasklaar antwoord krijgen, maar die wel leiden tot verbreding en verdieping van ons inzicht.

De vorige voorzitter heeft al een paar maal moeten zeggen dat vanwege de corona-epidemie onze plannen onzeker zijn. Dat refrein herhaal ik hier. We hebben dit jaar het reisje naar Willemstad opnieuw uitgesteld. Of de paardenmarkt doorgaat weten we nog niet. Als die opnieuw niet plaats kan vinden is dat ook jammer voor ons, want op die dag zijn we als vereniging altijd present. We gaan ervan uit dat de lezing over Willem Verheij die gepland staat voor 18 nov. dit jaar, doorgaat. Dat geldt ook voor de open monumentendag op zaterdag 11 september a.s. Vanzelfsprekend coronaproof. Maar volgt u s.v.p. de actuele berichten op de website

In het vorige nummer van ons *Nieuwsblad* schreef Bram Provoost dat hij gaat stoppen als hoofdredacteur. Dat vinden we jammer, maar erg begrijpelijk. Gezien de vele nummers die hij in de afgelopen jaren heeft verzorgd, zagen we als bestuur geen reden om een appel op hem te doen om te blijven. Hij wil wel binnen de redactie blijven en daar zijn we blij om. Er zijn weinigen in Ameide en Tienhoven aan de Lek die de geschiedenis van onze dorpen zo goed kennen als hij. Hij wil ook verder gaan met onderzoeken en schrijven en daar blijven we benieuwd naar. Het bestuur is intussen ijverig op zoek naar een nieuwe hoofdredacteur en ik hoop u de volgende keer een naam te kunnen noemen. Intussen hebben we afscheid genomen van Jannet Maatkamp. Het kon jammer genoeg niet op de Algemene Ledenvergadering, maar wel op de bestuursvergadering van 6 juli. Uit alle waarderende woorden die er over en tot haar gesproken zijn, begrijp ik dat ze veel voor onze vereniging betekend heeft. Hartelijk dank Jannet!

Ik wens u allen, ondanks de beperkingen een mooi najaar toe.

Sam Janse

Reacties van lezers in 2021-3

De redactie mocht ook deze keer weer een aantal reacties ontvangen naar aanleiding van diverse artikelen in ons Nieuwsblad. Wij zijn verheugd dat ons blad zo intensief gelezen wordt en dat onze lezers aanvullingen en verbeteringen opsturen naar de redacteurs.

Ten eerste ontvingen we een reactie op het artikel **“Het geslacht Spek”**, door Hans van den Heuvel in het Nieuwsblad 2020-4, blz. 37-41.

De heer René van Dijk van het Regionaal Archief Gorinchem stuurde het volgende bericht:

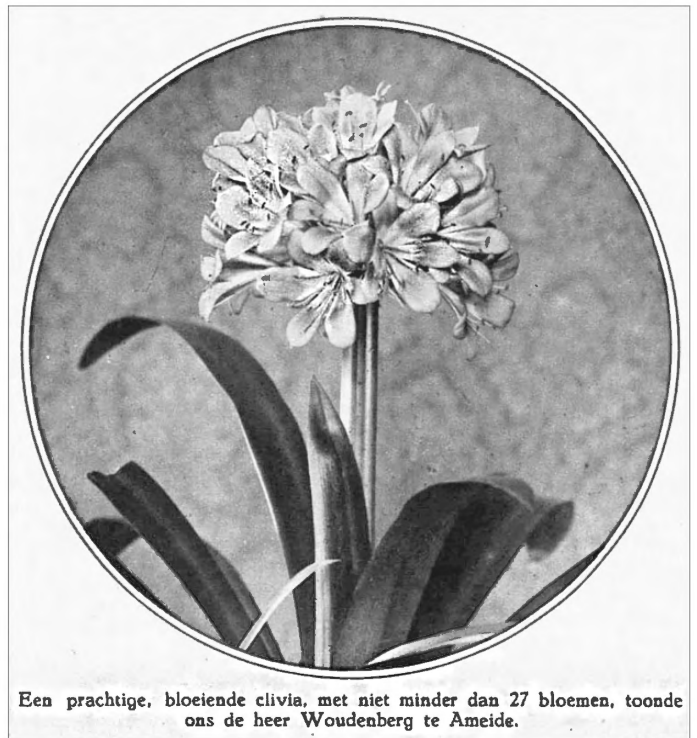
Lijsje de Jong (in de geboorteakte gespeld zonder h op het eind) is niet geboren op 23 oktober, maar op 23 mei 1850.

Goof Spek was penningmeester van de Polder Middelsebroek van 1928 tot 1942. Aansluitend was hij hoogheemraad van het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard en het Land van Arkel, tot 1970. Heemraad van het Waterschap “De Overwaard” is hij niet geweest.

Ten tweede een reactie van Henk van der Vliet uit Gorinchem op het artikel **“De Floralia-vereniging Ameide-Tienhoven (1901-1923)”** van Bram Provoost in het Nieuwsblad 2021-2, blz. 24-45.

“Dag Bram,
Ik heb nog oude foto's liggen van de Floralia, ik wist nooit wat het was totdat gisteren het Nieuwsblad binnenkwam.

Vr groet, Henk vd Vliet, Gorinchem.”

Een prachtige, bloeiende clivia, met niet minder dan 27 bloemen, toonde ons de heer Woudenberg te Ameide.

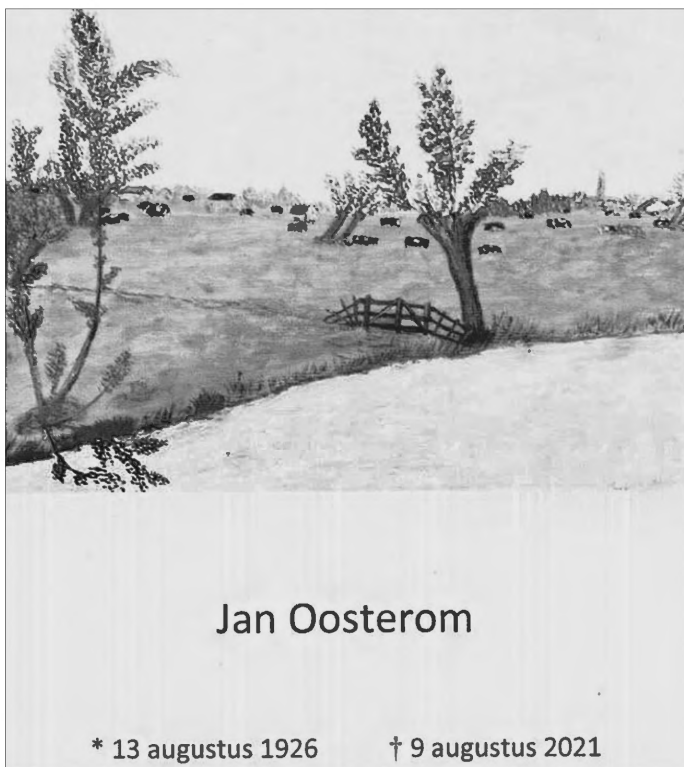
▲ In 1909 werd er in het tijdschrift “Utrecht in Woord en Beeld” een foto geplaatst van dhr. Woudenberg zijn clivia met 27 bloemen, volgens ons Nieuwsblad gekweekt in kwekerij Het Hooghuis.

▲ Tentoonstelling Floralia Ameide 31 augustus 1904. Burgemeester van Eeten heeft de foto gemaakt en deze tekst achterop geschreven.

▲ Het bestuur van de Floralia Ameide 31 augustus 1904, de foto komt ook uit de nalatenschap van de burgemeester. (Aanvulling door Bram Provoost: Vlnr.: C. de Jong Jzn., ?, H. van Eeten, W.A. van Kekem en ? De twee vraagtekens zijn: F.J. van den Berg en A.W.G. van der Hardt Aberson - maar wie is wie?).

Vervolgens een aanvulling op het **“Interview met Jan Oosterom”** van Dick Roodhorst in het Nieuwsblad 2021-2, blz. 21-23.

Kort voor het afronden van deze editie van het Nieuwsblad bereikte mij (= Dick Roodhorst) het be-

Hoogblokland op 30 augustus 1928 en aldaar overleden op 2 januari 2017, 88 jaar oud.

Daarnaast is er een korte aanvulling op het artikel **“Van Jaarsveld naar Ameide ...”** in het Nieuwsblad 2012-2, blz. 24-29. Op blz. 28 staat dat zoon Jan Floren Oosterom na zijn huwelijk in 1913 “Sigaren maakte en een tabakswinkel had”. Hierover is eerder geschreven in ons Nieuwsblad in 2006, jrg. 17, nr. 1, blz. 12-15. Aan de hand van een gesprek met Kees Oosterom, zoon van Jan Floren, schreef G.H. (Bert) Bohnen het artikel: “Jan Floren Oosterom, een sigarenmaker in Ameide.”

Aansluitend staat een kort verslag van een lezing door de heer Bohnen over de sigarenmakerij eind 19de en begin 20ste eeuw. Rond 1913 waren er meer dan 25.000 sigarenmakers in Nederland, die net als Jan Floren deels in huisnijverheid werkten en daarnaast in klein-, midden en grootbedrijf. Bij de invoering van de Tabakswet in 1922 is Jan Floren, evenals andere zelfstandige sigarenmakers, gestopt. Op grond van de wet mochten productie van en handel in sigaren niet in één pand plaatsvinden.

Tenslotte is er nog een reactie van Inez Gommans - Den Ouden uit Oss op het artikel **“Van Jaarsveld naar Ameide...”**.

*Een schip achter de horizon is niet weg
Je ziet het alleen niet meer*

Na een rijk, liefdevol en bereisd leven hebben wij, na een kortstondig ziekbed toch nog onverwacht, afscheid moeten nemen van onze vader, schoonvader, opa en overgrootvader

Hendrik Jan Oosterom

weduwnaar van Engeltje Oosterom - van Maurik

in de leeftijd van bijna 95 jaar.

richt dat Jan Oosterom op maandag 9 augustus 2021 is overleden. Enkele dagen later zou 95 jaar oud geworden zijn.

Gelukkig had ik hem in juli nog een tweetal exemplaren gebracht van het Nieuwsblad met het interview en het artikel over de komst van zijn grootouders naar Ameide. Hij was er erg blij mee, evenals zijn zoon Huub, die op die ochtend bij zijn vader op bezoek was.

Kort daarna belde hij op en zei: “In het blad staat (blz. 23) dat ik in 1948 getrouwd ben met Engeltje van Mourik. Tot mijn grote spijt zijn jullie vergeten de trouwdatum te noemen.” Bij deze de volgende aanvulling. De juiste naam is Engeltje van Maurik en de trouwplechtigheid van Jan en Engeltje was op woensdag 10 november 1948 te Hoogblokland. Voor de volledigheid: Engeltje van Maurik is geboren te

▲ Marktdag in Ameide. Inez met moeder, oma en nichtje op 10 oktober 1946. (De foto is genomen in de Fransestraat, bij nummer 5, naast de winkel van Jan Floren Oosterom, een broer van de oma van Inez).

◀ Inez met moeder (Neeltje van Es) en grootmoeder (Teuntje van Es-Oosterom) in Lathum.

“Wat een prachtig artikel over de familie Oosterom in het nieuwsblad! En heel mooie foto's. Ik ben een kleindochter van Teuntje van Es-Oosterom, en dus een achterkleindochter van Hendrik Jan Oosterom en Maria de Gier. Mijn overgrootmoeder heeft mij nog gezien toen ik 1 jaar was, in 1944.

Mijn moeder Neeltje van Es en ik woonden bij mijn grootmoeder aan de Broekseweg 35, later werd dat nummer 13.

Ik ken de hele familie goed, mocht altijd mee naar trouwpartijen e.d. Bij nicht Rie Oosterom heb ik nog gelogeed, in Haarlem.

Foto's van mijn grootmoeder met mij, met mijn moeder en nichtje, doe ik hierbij. Ik zal eens zoeken of ik nog andere, wellicht oudere, foto's heb. Hartelijk dank voor het mooie artikel!

Groet van Inez Gommans Den Ouden, Oss”.

▲ Inez, bijna 6 jaar, met grootmoeder Teuntje van Es-Oosterom (1949).

Aanvulling en correctie Index Nieuwsblad 2004-2020

Bij het ter perse gaan van de editie 2021-II van het Nieuwsblad hebben zich enkele onvolkomenheden voorgedaan, waardoor in de “Index” enkele tekstgedeelten zijn weggevallen. Het gaat achtereenvolgens om:

1. bij de overgang van pagina 4 naar pagina 5 onder de rubriek “Genealogieën”: 30. Kruijt: 2014-III; 31. Kriellaart: 2016-III en 32. Van Bruggen: 2017-III (2x)
2. bij de overgang van pagina 6 naar pagina 7 onder de rubriek “Persoonsbeschrijvingen”: 7. Adrianus
3. pagina 8 (aan het einde van de index) onder de rubriek “Zalmvisserij”: 1. Statuten “De Koekoek”: 2004-IV; 2. Zalmvisserij “De Koekoek”: 2008-I; 3. Zalmvisserij (algemeen): 2008-I (3x) en 2009-I.

Francois Goudriaan, waterstaatkundige : 2007-I; 8 t/m 12: Jan Rudolf de Bruïne Groeneveldt, Cornelis Winkler, Jan Prins van Wijngaarden, Warnardus Cornelis Mathildus Begram, Abraham Boxman (allen: 2007-III); 13. Jan Floren Oosterom, sigarenmaker: 2006-I

Onder de pet van Hotze Jorritsma

**Verborgene ervaringen
van een infanterist
en
politieman in verzet
1939-1945**

Jan P. Jorritsma

BOEKBESPREKING

Jan. P. Jorritsma, "Onder de pet van Hotze Jorritsma. Verborgene ervaringen van een infanterist en politiemann in verzet 1939-1945".

In het Nieuwsblad van maart 2021 schreef Jan Jorritsma een artikel over "De April-Meistaking in Ameide". (Nieuwsblad HVAT, 2021, jrg. 32, nr. 1, blz. 14-23.) Dit artikel was het resultaat van een onderzoek van Jan naar "de verborgene ervaringen van zijn vader Hotze Jorritsma (1920-1989), in militaire dienst, oorlog, bezetting en verzet". Het was vanaf het begin zijn bedoeling om deze ervaringen te kunnen doorvertellen. Het artikel over de gebeurtenissen in Ameide in april-mei 1943 was daarvan een onderdeel. Recent is het resultaat van het uitgebreide onderzoek in boekvorm verschenen. In dat onderzoek stond de periode van oorlogsdreiging en oorlog (1939-1945) centraal. De verhalen zijn gebundeld in het boek "Onder de pet van Hotze Jorritsma" met als ondertitel "Verborgene ervaringen van een infanterist en politiemann in verzet 1939-1945".

De periode 1939-1945 stond niet los van zijn voorafgaande Friese levensfase en na de oorlog volgende Hollandse levensfase. Daarom is in het onderzoek ook aandacht geschonken aan zijn jeugdijaren in Friesland. In zijn naoorlogse jaren woonde hij in Zuid-Holland in Spijkenisse, Dubbeldam, Poortugaal, Zuidland en vanaf november 1952 opnieuw Spijkenisse. De oorlogsperiode vormde met zijn militaire diensttijd de overgangsfase tussen zijn beide levensfasen. Kenmerkend was dat de oorlogservaringen van Hotze grotendeels voor zijn zoon Jan verborgen bleven. Doorvragen hielp niet om het zwijgen van zijn vader te doorbreken. Kort gezegd hij hield zijn oorlogservaringen "Onder de pet".

Vanaf 2018 is Jan die (oorlog)ervaringen van zijn vader gaan onderzoeken en kon hij dit project in 2021 afronden. Afkomstig uit Akkrum vervulde Hotze Jorritsma (1920-1989) in 1939-1940 zijn militaire dienstplicht bij de infanterie in Leeuwarden. In de meidagen van 1940 kwam zijn compagnie niet in actie. In de zomer 1940 solliciteert hij bij de Marechaussee en volgt zijn opleiding in Leidschendam. De politie-organisatie, waaronder de Marechaussee, wordt natuurlijk ook ingezet door de Duitse bezetter. Toch raakt een aantal leden van het politie-apparaat ook betrokken bij verzetswerk. Als jong (22 jaar oud) marechaussee naar Ameide en krijgt daar te maken met het breken van de april-mei staking in 1943. Op 1 juli 1943 vertrekt Hotze alweer uit Ameide en ging hij aan de slag als politiemann in de gemeente Heenvliet. Daar raakt hij al snel betrokken bij verzetswerk in de Hoeksche Waard. Mogelijk hebben zijn ervaringen met het politiegeweld in Ameide een rol gespeeld bij deze keuze.

Hâld hoek! (Fries voor *Houd stand!*), was het parool dat hij ook als marechaussee (politiemann) hanteerde. Daardoor balanceerde hij regelmatig op het slappe koord tussen meebuigen met de politiek van de be-

zetter en verzet tegen die politiek. Hotze raakte betrokken bij illegale acties en werd uiteindelijk op 12 april 1945 gearresteerd en naar Rotterdam overgebracht. Daar werd de 24-jarige wachtmeester/politiemann ter dood veroordeeld en gevangen gezet in een dodencel in het Huis van Bewaring aan de Noordsingel. Het vonnis is niet direct uitgevoerd en dat bleek zijn redding te zijn. In april 1945 hadden verschillende knokploegen besloten om acties te organiseren om daarmee zoveel mogelijk illegale werkers te bevrijden en massale executies door de vertrekkende Duitse bezetters te voorkomen. Bij een overval op de gevangenis aan de Noordsingel op 30 april 1945 werd ook Hotze vrijgelaten uit zijn dodencel. Tot de bevrijding op 5 mei bleef Hotze ondergedoken in de grienen op IJsselmonde. Daarna keerde hij terug naar Spijkenisse waar hij op 9 juli 1947 trouwde met Jo van den Berg.

Na de oorlog restte de pijn van de oorlog en in het bijzonder die van de laatste oorlogsmann. Aan de andere kant vormden zijn ervaringen uit zijn Friese levensfase en de oorlog belangrijke drijfveren voor bestuurlijke en maatschappelijke activiteiten. Kort gezegd zette hij na de oorlog zijn politiek getinte strijd voor een rechtvaardige samenleving voort met andere middelen. Zo is Hotze Jorritsma gedurende drie raadsperiodes van 1958-1970 lid van de gemeenteraad van Spijkenisse.

Het boek is te bestellen op <https://www.boekenbestellen.nl/boek/onder-de-pet-van-hotze-jorritsma>.

NIEUW!

Hoe kwam Marechaussee Hotze Jorritsma tot verzet?

oktober 1940: vanuit Friesland naar Leidschendam verhuist: opleiding marechaussee

tijdens de oorlog politiemann/marechaussee in Leidschendam (opleiding), Zoetermeer, Ameide, Heenvliet en Spijkenisse

na de oorlog tot eind 1952 bij Rijkspolitie in Spijkenisse, Dubbeldam, Poortugaal en Zuidland.

van 1952 tot 1989 inwoner van Spijkenisse en actief in gemeenteraad, politiek, besturen van organisaties onderwijs, zorg en kerk

Bundel verhalen met verborgene ervaringen met verslagenheid en hoop, vallen en weer opstaan, tegenwerking en samenwerking, verdriet en liefde. Hij versaaide niet tot hij in de dodencel belandde. Daar kwam hij weer tot geloof.

Een reconstructie op basis van uitgebreid onderzoek van zijn zoon Jan Jorritsma, bestuurskundige.

Nu te koop voor € 19,95 bij de boekhandel en www.boekenbestellen.nl ISBN 978 94 6406 795

verzet en politiewerk: Hij balanceerde regelmatig op het slappe koord tussen meebuigen met de politiek van de bezetter en verzet tegen die politiek

Politieoptreden meistaking Ameide in beeld gebracht (30 april- 4 mei-1943)

Piloot B17F Orlando H. Koenig geland in de Botlek en niet bij Schiedam (19-3-1943); politie en inwoners Nieuwsluis-Heenvliet in actie om hem te redden

Mysterie elf/tien gijzelaars Spijkenisse (19/20-2-1944) na liquidatie groepschef politie Kreeft opgelost

Familiedrama Van den Berg, Noordeinde Spijkenisse (april 1945) en veel meer ...

Onder de pet van Hotze Jorritsma

Verborgene ervaringen van een infanterist en politiemann in verzet 1939-1945

Jan P. Jorritsma

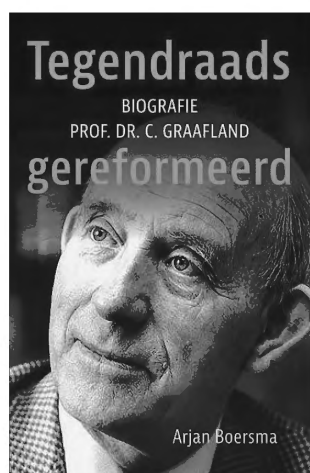
Dienaar van het Woord – dominee van het volk

De Termeise jaren
van ds. C. Graafland

Aron Westerhout

Hij rookte rustig een sigaretje, al dan niet voor de show, reed met hoed en al op zijn fiets door het dorp en was zelfs betrokken bij een auto-ongeluk. Maar hij wordt ook herinnerd als een betrokken her-bouwer, een goed catecheet en iemand die oog had voor de jeugd en hen wist te ‘raken’. En na zijn jaren in Ameide en Tienhoven ontwikkelde hij zich tot een markant en spraakmakend theoloog. Zijn naam? Cornelis – Kees – Graafland.

Op 28 mei 2021 werd tijdens een symposium¹ in de Hervormde Kerk van Ameide het boek *Tegendraads gereformeerd - Biografie prof. dr. C. Graafland*², geschreven door Arjan Boersma, gepresenteerd. Een toepasselijke locatie, want van 1953 tot 1958 diende dominee Graafland (1928–2004) de Hervormde Gemeente van Ameide-Tienhoven en was hij betrokken bij de herbouw van deze kerk. In dit artikel wordt aandacht

besteed aan de (theologische) biografie en halen enkele Termeienaars herinneringen op aan de Termeise jaren van dominee Graafland.

Hoe Graafland in Ameide en Tienhoven kwam

De kerk verbrand en zonder predikant. Zo was de situatie van de kerkelijke gemeente midden 1953 samen te vatten. Hoe is dit zo gekomen? Na het vertrek van dominee Van Dop op 1 oktober 1950 is de ge-

meente vacant, zij heeft in 1953 nog steeds geen ‘eigen’ predikant. Hier komt in de nacht van 3 op 4 april door brand het verlies van het bijna zeshonderd jaar oude kerkgebouw van Ameide bij. Over dit verlies is in de loop der jaren veel gezegd en geschreven. In het licht van dit artikel mag niet onvermeld blijven dat juist de kerkbrand voor (dan nog) kandidaat Graafland één van de redenen was om het beroep van en naar Ameide-Tienhoven aan te nemen, hierover later meer.

Het is interessant om te zien hoe gemeente en kandidaat op elkaars pad kwamen, want de jonge Graafland had nog nooit in Ameide gepreekt. Bij de totstandkoming van het beroep speelde dominee G. Boer, Graaflands mentor, een belangrijke rol. Tijdens een preekbeurt in Ameide had hij kandidaat Graafland onder de aandacht van de kerkenraad gebracht: ‘Jullie moeten die kandidaat Graafland eens gaan horen.’ Tussen het beroep en de beslissing kwam kandidaat T. (Bob) Poot³ op bezoek met een na de kerkbrand uitgegeven brochure. Mevrouw Graafland-

3 Kandidaat Poot werd op 20 september 1953, dus een week na Graafland, bevestigd tot predikant. Hij was een ‘neefje’ van ds. J.J. Poot die in de oorsprongsjaren in Ameide had gestaan. Kandidaat T. Poot had vlak voor de brand nog in Ameide gepreekt en was zeer geschokt toen hij het bericht over de radio hoorde. Zie ook het gesprek van Sam Janse met Bob Poot. Nieuwsblad HVAT 2018, jrg. 29, nr. 1, blz. 36-39.

▲ De NH Kerk van Ameide kort na de kerkbrand in 1953.
(Foto Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

1 Van dit symposium is een opname gemaakt die te zien en te beluisteren is op YouTube: (<https://www.youtube.com/watch?v=Uj1tiY9u-K8&t=1049s>).

2 A. Boersma, *Tegendraads gereformeerd - Biografie prof. dr. C. Graafland*, 2021, Kok Boekencentrum Uitgevers, Utrecht. ISBN: 9789043534796, 304 pagina's.

▲ De timmerfabriek van de gebr. Van Vliet aan de Hogewaard te Ameide (Foto LFN, 1955).

-Boel (1928 – 2020), geboren in Streefkerk, vertelt in het *Gedenkschrift – Herbouw Nederlands Hervormde Kerk Ameide* dat deze brochure insloeg bij haar man: geen predikant én geen Godshuis. Het maakte dat het als roeping werd ervaren dit beroep aan te nemen. Graafland wordt op 13 september 1953 door dominee Boer bevestigd. De bevestigings- en intrededienst vinden plaats in de timmerfabriek van de gebroeders Van Vliet. Zo'n twee jaar doet de timmerfabriek dienst als kerk en de familie Den Oudsten stelt op zondag een kamer beschikbaar als consistorie. Trouwerijen vinden die jaren plaats in de Gereformeerde kerk⁴, een mooi voorbeeld van 'christelijk nabuurschap'.

Zo beginnen de Termeise jaren van Graafland. In het eerdergenoemde gedenkschrift schrijft hij er het volgende over: 'En het was een goed begin. Want al die tijd dat de kerk in herbouw was, hebben wij daar (in

de timmerfabriek, A.W.) als gemeente rondom het Woord mogen verkeren. Niet zonder zegen. Mensen die de drempel van de officiële kerk niet durfden te overschrijden, kwamen toen naar binnen. De gemeente groeide tegen de verdrukking in!⁵

Een caravan in de tuin

Graafland begint zijn predikantschap in Ameide-Tienhoven dus onder bijzondere omstandigheden. De beginnend predikant is zeer betrokken bij de kerk-herbouw; dit uit zich onder andere in preekbeurten die hij in het land vervult en waarbij de collectes ten behoeve van de herbouw zijn.

Mevrouw Graafland vertelt: 'De opbouw van de kerk maakten we van heel dichtbij mee. Gijs Woudenberg kwam met zijn caravan in de tuin wonen om dichtbij de werkplek te zijn. Op zekere dag, toen ik naar buiten keek, zag ik mijn man in zwart pak en hoed op, op het werkliftje omhoog gaan om de werkzaamheden goed te kunnen zien. Dit is bij die ene keer gebleven, want doordat hij hoogtevrees had, had hij veel angsten uit te staan.'⁶

Dominee Graafland over de periode van herbouw: 'Maar ook in de pastorie ging het er bijzonder aan toe. Kerkenraadsvergaderingen, doopzittingen, aannemingsavonden en nog veel meer werden thuis gehouden. Een keer was het zo, dat mijn vrouw met weeën liep, terwijl de aannemingsavond (voor de belijdeniscatechese, A.W.) aan de gang was. Anderhalf uur na afloop werd onze oudste dochter Hilde geboren. Op het kantje af!⁷

5 A. Boersma, *Tegendraads gereformeerd*, p. 40.

6 H. Blom, e.a., *Gedenkschrift Herbouw Nederlandse Hervormde Kerk Ameide 1953-1955-2005*, p. 66.

7 H. Blom, e.a., *Gedenkschrift Herbouw Nederlandse Hervormde Kerk Ameide 1953-1955-2005*, p. 64.

▲ De herbouwde NH Kerk en de oude pastorie (1955).

4 H. Blom, H. de Haan, J. de Haan, K. van der Ham, R. Lakerveld en P. Will, *Gedenkschrift Herbouw Nederlandse Hervormde Kerk Ameide 1953-1955-2005*. Goudriaan: De Groot Drukkerij, 2005, p. 65.

Rook Lakerveld, zelf ook betrokken bij de herbouw van de kerk, vertelt: 'Als de dominee jarig was, werden wij als bouwvakkers uitgenodigd op de koffie. Bart Woudenberg hield dan een korte toespraak en overhandigde de dominee een cadeau.' Graaflands betrokkenheid bij de herbouw nam dus verschillende vormen aan.

De inwijding van de herbouwde kerk vindt uiteindelijk plaats op 27 oktober 1955, tweeënhalf jaar na de brand. Deze feestelijke dag wordt met vreugde en dankbaarheid gevierd en afgesloten met een receptie in de pastorie.

Een goed catecheet

Wat zat er naast de kerk-herbouw nog meer in het takenpakket van dominee Graafland? Onder andere het geven van (belijdenis-)catechisatie⁸ aan de (kerkelijke) jeugd. De biografie geeft een mooi inkijkje in Graaflands manier van catechiseren, dit wordt gedaan aan de hand van herinneringen uit 1956 van A.J. Terlouw uit Langerak, waar Graafland destijds consulent was, zeg maar waarnemer. Terlouw beschrijft mooi hoe hij niet alleen *tot* de catechisanten sprak, maar ook en vooral *met* hen in gesprek ging. Ook in Ameide zijn er mensen die goede herinneringen bewaren aan de catechisatielessen van dominee Graafland. Zo vertelt Lijs Haringsma dat hij op catechisatie erg fijn was. Hij kon volgens haar duidelijk vertellen en goed uitleggen. Lijs: 'Ik hoestte vroeger veel, ook steeds op catechisatie. Ik kan me voorstellen dat dit erg hinderlijk moet zijn geweest voor de dominee. Maar de dominee wist hier goed mee om te gaan, zo had hij altijd Pottertjes op zak, die gaf hij dan en dat hielp tegen het hoesten.'

Dat tijdens catechisatie niet altijd alles volgens plan verloopt, ondervond ook dominee Graafland eens. Lijs vertelt de volgende anekdote. 'Ik ging naar catechisatie bij Graafland samen met mijn vriendin Ans Labee⁹ – dochter van Ries Labee van het winkeltje in de Molenstraat. Jongens en meiden hadden in die tijd nog apart van elkaar catechisatie, eerst de meiden dan de jongens. Ans was verliefd op Jan van Es, maar hij maakte het uit, dat vond Ans heel erg. Ans zei tegen Lijs: "Maar ik krijg hem wel, ik laat zijn band leeglopen." Dat ging niet goed, het leeg lopen maakte meer geluid dan verwacht. Binnen no-time stond Graafland in de deuropening en zei op strenge toon: "Ans kom binnen en vertel wie z'n band je leeg hebt laten lopen!"

Ans, erg geschrokken van de snelle verschijning van Graafland en al het tumult, antwoorde: "Het was maar een grapje dominee." De soep werd uiteindelijk niet zo heet gegeten als zij werd opgediend, want de

dominee streek met de hand over zijn hart. Ans hoefde niet binnen te komen om te vertellen wiens band ze leeg had laten lopen. Zo liep de 'wraakactie' van Ans uiteindelijk met een sisser af.

Ook Rook en Bep Lakerveld bewaren goede herinneringen aan Graafland als catecheet. Rook: 'We leerden uit de catechismus en de Bijbel. Zo was er ook een avond over seksuele voorlichting – voor die tijd erg modern – met toenmalig huisarts dokter Eenink erbij, zij hadden samen in Utrecht gestudeerd. Er was een meisje dat vroeg toen aan de dokter: "Dokter, als ik het maandelijks ongemak ervaar mag ik dan ook zwemmen?" Hier hadden zowel de dokter als de dominee geen moeite mee.'

Al vertellende zoomt Rook nog wat nader in op de belijdeniscatechisatie die hij en zijn vrouw bij Graafland gevolgd hebben. 'Die avonden duurden rustig drie tot drieënhalf uur. Er was niemand die zich haastte om naar huis te gaan, want het waren goede en leerzame avonden waar niet op een half uurtje werd gekeken. Graafland was ten tijde van de belijdenisdienst al vertrokken naar Woerden, maar is teruggekomen om de belijdenisdienst te leiden.'

Een ongeluk op de dijk

Rook vertelt verder: 'Dominee Graafland kwam ook regelmatig langs op de jeugdvereniging. En op de jeugdvereniging werd natuurlijk over de Bijbel gesproken, maar werd in de pauze rustig een sigaretje gerookt, handgemaakte sigaretten welteverstaan. De dominee rookte gewoon mee'. Vandaag de dag heeft Rook hier wel zo zijn bedenkingen bij: 'Ik denk dat hij het gewoon voor de show deed, zo goed dacht ik hem wel te kennen.'

'Er waren in die tijd ook ring- en jaarvergaderingen van de jeugdverenigingen in omliggende gemeenten, daar kreeg je dan als jeugdvereniging een uitnodiging voor om onder andere de groeten van Ameide-Tienhoven over te brengen naar andere verenigingen. Zo gingen wij een keer op weg naar zo'n ringvergadering in een gehuurde auto van garage Hamoen, met dominee Graafland achter het stuur, die net zijn rijbewijs had. Bij een inhaalmanoeuvre, net na de Tienhovense kerk, tegenover het oude gemeentehuis van Tienhoven ging het mis. Hij raakte een tegemoetkomende vrachtwagen van Den Hartogh. De auto raakte door een stuurcorrectie van de dijk en kwam in de boomgaard van Spek tot stilstand. Graafland sprak als eerste: "Wat nu?" Nou zei ik: "Laten we eerst maar eens proberen om eruit te komen." Zogezegd, zo gedaan. Toen alle inzittende de auto verlaten hadden, zijn we door een passant thuisgebracht. Graafland vroeg aan mij en Van Kekem om even mee naar de pastorie te gaan om samen het hele verhaal aan zijn vrouw te vertellen. Zodoende zijn Wim van Kekem (de zoon van Driekus van Kekem en Sientje Terlouw) en ik meegegaan naar huize Graafland. De dominee stroopte in het bijzijn van zijn vrouw zijn broekspijp op en bleek uiteindelijk alleen zijn knie beschadigd te hebben. De auto was

8 Catechisatie is de benaming voor het onderwijs in de geloofsleer dat binnen de context van de kerkelijke gemeente veelal door een predikant, al dan niet in samenwerking met anderen, wordt gegeven aan de jeugd van de gemeente. Belijdeniscatechisatie, vaak een vervolg op de 'gewone' catechisatie, wordt specifiek gevolgd ter voorbereiding op het doen van openbare geloofsbelijdenis.

9 Na haar huwelijk Ans van der Leun – Labee.

beschadigd, de financiële gevolgen hiervan zijn door de kerkvoogdij betaald.

Eind goed al goed? Nee, nog niet helemaal. Want achteraf bleek er toch nog een vermiste te zijn... de hoed van de dominee was zoekgeraakt. Na enig zoeken werd de hoed in goede staat teruggevonden op de achterbank van de auto. Uiteindelijk dus toch een eind goed, al goed.

Authentieke vroomheid

De biografie laat Graafland onder andere aan het woord over het geestelijke klimaat van Ameide: 'In Ameide zag ik authentieke ongeprogrammeerde vroomheid. Ik denk aan een eenvoudige ouderling,

▲ *Huwelijk van Jo Verheij en Riet van Bruggen op 18 mei 1956 in de Ned. Herv. Kerk te Ameide. Vlnr. Jans Roth, Gerrit van Bruggen, Jo Verheij, Riet van Bruggen, dominee Graafland en Kees van der Zijden (Ouderling van Dienst).*

Foto Beelbank Ameide-Tienhoven, AT 000855.

hij was tevens wethouder. We stonden soms een uur te praten bij het pastoriehek na de kerkenraadsvergadering. Hij kwam eens bij me na een preek. Toen hij eenmaal weg was, besepte ik wat hij was komen zeggen: Ja, de zonde heeft u genoemd; en de Heere Jezus. Maar je moet toch wel door de diepte heen. Die dieptepeiling in mijn preek was niet voldoende. Dat zei hij zo tactisch. Na iedere preek spraken we over zulke dingen, elkaar liefdevol onderwijzend. We hadden het eigenlijk nooit over uitwendige dingen.¹⁰

Arjan Boersma schrijft dat Graafland dit soort gesprekken over geestelijke zaken actief opzoekt. Zo heeft hij regelmatig geestelijke gesprekken met ouderling Van der Zijden, mandenmaker van beroep. Anno 2021 typeert Leida van der Zijden deze gesprekken als volgt: 'De kennis van het leven en de kennis van de leer ontmoetten elkaar'. Leida vervolgt: 'Moeder Van der Zijden vertelde eens aan mij: "Pa kwam soms door en door koud thuis omdat hij nog een uur buiten na stond te praten met dominee Graafland." Ze gingen samen op huisbezoek. Dat gebeurde toen nog dat de dominee met de ouderling mee ging.'

Het vertrek en dat wat beklijft

Tijdens een avond op de belijdeniscatechisatie kwam het aangenomen beroep van de dominee ter sprake. Rook vertelt hier de volgende anekdote over: 'De dominee had een beroep aangenomen naar Woerden. En toen zei Kees van Kekem (zoon van Hein van Kekem en Keetegriet (Cornelia Grietje) van Kekem-van Harten) in onvervalst Termeis: "Dominee, wat haal je nou overhoop om hier weg te gaan? Je hebt hier wel veel kou geleden in de pastorie. En je hebt nu net een andere kachel. Het is dan wel een tweedehands, en er moeten dan wel eierkolen in, maar je zit er nu warmpies bij en dan ga je weg. Wij vinden dat maar niks." Graafland antwoorde dat hij toch gehoor moest geven aan zijn roeping.'

In de biografie valt te lezen dat Graafland met veel dankbaarheid terugkijkt op zijn periode in de Hervormde Gemeente van Ameide en Tienhoven: 'Ik ben dankbaar voor wat ik in mijn eerste gemeente Ameide ontving. Ik heb bij mijn afscheid gezegd: "Ik heb meer geleerd van jullie, dan jullie van mij".¹¹ Zegt men te veel als men stelt dat de naam Graafland vandaag de dag in Ameide en Tienhoven nog steeds een warme klank heeft die terug doet denken aan een bijzondere tijd?

Tot slot

Dit artikel heeft zich beperkt tot 'alleen' de Termeise jaren van dominee Graafland, de jaren waarin hij ten volle gemeentepredikant was. In de jaren daarna laat hij zijn 'theologisch geluid' steeds vaker, en ook buiten de grenzen van de 'eigen' gemeenten horen. Parallel aan zijn predikant-zijn in Woerden, Veenendaal en Amsterdam en zijn bijzonder hoogleraarschap aan de universiteit van Utrecht in de gereformeerde godgeleerdheid vanwege de Gereformeerde Bond, ontwikkelt hij zich tot een spraakmakend en markant theoloog, die soms ook verwarring en kritiek oproept. Hij schrijft verschillende belangrijke theologische publicaties, zoals: *Gereformeerden op zoek naar God* (1990) en *Bijbels en daarom gereformeerd* (2001). Het kan verwarrend zijn dat Graafland tot de Hervormde kerk behoorde, maar tegelijkertijd gereformeerd theoloog was. 'Gereformeerd' verwees voor hem niet naar de Gereformeerde Kerken, maar naar de belijdenis van de reformatie, met name naar de theologie van Johannes Calvijn. Zo wilde hij *gereformeerd* zijn in de *hervormde* kerk.

Hoewel hij soms kritisch was op de gereformeerde traditie en zijn kritiek niet onder stoelen of banken stak, is Graafland altijd overtuigd gereformeerd gebleven. Men kan hem dus met recht: 'tegendraads gereformeerd' noemen. De biografie van Boersma geeft een helder inzicht in het theologisch denken en bezigzijn van prof. dr. Graafland, die als predikant zijn loopbaan in Ameide en Tienhoven begon.

10 A. Boersma, *Tegendraads gereformeerd - Biografie prof. dr. C. Graafland*, p. 47.

11 In het Reformatorisch Dagblad van 11-09-1993. Geciteerd in A. Boersma, *Tegendraads gereformeerd*, p. 47.

Voor de verheffing van het volk

Ds. Willem van Beuningen (1811-1899)
als catecheet en volksopvoeder¹

Sam Janse

Van 1839 tot 1854 stond in het Gelderse Rossum een predikant met wie niet te spotten viel, ds. Willem van Beuningen. Dat ontdekte tot zijn schade Godard Adriaan Jacob baron van Randwijck (1805-1870), die oudergewoonte kerkelijk bezit beheerde, maar het onvolgende ten goede van de kerk liet komen. De dominee protesteerde, maar kreeg bij de baron nul op zijn rekest, hij procedeerde vervolgens en won het van dit adellijke heerschap.

In 2006 heeft dr. 't Hart in ons Nieuwsblad een interessante bijdrage geschreven over deze predikant, waarbij hij vooral belichtte welke rol Van Beuningen speelde in de negentiende-eeuwse onttroning van de aristocratie.¹ In het eerste nummer van ons Nieuwsblad heb ik over deze predikant en zijn optreden tijdens de cholera-epidemie geschreven.²

Deze dominee Willem van Beuningen kwam in 1854 naar Ameide en Tienhoven aan de Lek en zou daar tot aan zijn emeritering in 1882 blijven. Nu heb ik onlangs in het familiearchief Van Beuningen materiaal gevonden dat deze predikant nog weer van een heel andere kant laat zien, namelijk als catecheet en volksopvoeder. Achteraf is het duidelijk dat hij niet in deze gemeente paste. Hij was theologisch van een veel modernere richting, maar in de optiek van vooruitstrevende, verlichte geesten van de negentiende eeuw was dat geen probleem. Het volk was nog niet zo ver als de ontwikkelde burgers, maar dat gat zou door onderwijs en volksopvoeding gedicht worden. Het is de tijd van de 'verheffing des volks' en ds. Van Beuningen zou die met ijver ter hand nemen. Daarover wil ik in dit artikel iets schrijven. Het liep alleen anders dan hij dacht.

Hoe modern was ds. Willem van Beuningen?

Voor ik iets zeg over de catechese van ds. Van Beuningen zoek ik naar een antwoord op de vraag: hoe modern of vrijzinnig was hij eigenlijk? En wat betekenen die woorden in de tweede helft van de negen-

tiende eeuw?³ De Leidse professoren waren in Nederland de eersten die zoiets als een 'moderne theologie' ontwikkelden. De Bijbel werd als een menselijk boek uitgelegd, Mozes had de eerste vijf bijbelboeken niet geschreven, wonderen werden als onmogelijk gezien, want dat streed tegen de wetten van de natuur, en de opstanding van Christus werd dus ook ontkend. God greep überhaupt niet in onze werkelijkheid in. Die inzichten bleven lang tot Leidse kringen beperkt, maar dat veranderde toen ds. Conrad Busken Huet in 1857 zijn Brieven over den Bijbel publiceerde. Academische theorieën werden in dit boek gepopulariseerd en veroorzaakten schokgolven in kerkelijk Nederland.⁴

Hoe stond ds. Van Beuningen daarin? Hij had in Utrecht gestudeerd en deze theologische faculteit was behoudender dan die van Leiden. We weten dan ook niet met welke theologische bagage hij als jonge dominee in 1839 in het Gelderse Rossum begon. In het familiearchief van Van Beuningen heb ik geen preken van hem kunnen vinden.⁵ Wel was er bij zijn beroep vanuit Ameide en Tienhoven protest van 32 gemeentelieden.⁶ Dat betekent dat hij al vanaf het begin bij een deel van de gemeente niet goed lag. Duidelijk is in elk geval dat hij eindigde als een vrijzinnig predikant. Volgens 't Hart was hij lid van de Nederlandse Protestantenvond,⁷ een duidelijk vrijzinnige organisatie op de grens van de Hervormde Kerk. Ook zijn geestverwanten in Ameide die de kerk

3 Tom-Eric Krijger, *A Second Reformation? Liberal Protestantism in Dutch Religious, Social and Political Life, 1870-1940* (Groningen 2017) p. 137-146, laat zien dat de woorden 'modern' en 'vrijzinnig' nuanceverschillen kennen. 'Vrijzinnigen' probeerden duidelijker dan 'moderneren' te laten zien dat ze wel terdege in de christelijke traditie waren geworteld en niet wilden opgaan in een algemeen-religieuze stroming.

4 Zie Krijger, *A Second Reformation?* 63.

5 Het enige wat ik over preken uit zijn Rossumse tijd heb gevonden is een samenvatting van een preek in de *Boekzaal der geleerde wereld en Tijdschrift voor de Protestantse Kerken in het Koninkrijk der Nederlanden*, jan. 1841, p. 660-661, n.a.v. een jong overleden collega. De preek gaat over de opwekking van Lazarus en over de hoop voor de gemeente haar predikant in het hierna-maals terug te zien.

6 't Hart, 'Willem van Beuningen' p. 24. Zie Het Utrechts Archief, Utrecht, Collectie 1339 Familie Van Beuningen, inventarisnummer 305. Zie ook de notulen van kerkenraad van 15-8-1854 van de Hervormde Gemeente te Ameide en Tienhoven (Regionaal Archief Gorinchem).

7 't Hart, 'Willem van Beuningen' p. 24. Ik heb dit gegeven tot nu toe niet kunnen controleren.

1 P.D. 't Hart, 'De "intriganten predikant" Willem van Beuningen (1811-1899)', *Nieuwsblad* 17.2 (2006) p. 20-31.

2 'De Aziatische braakloop. Cholera in Ameide in 1886', *Nieuwsblad HVAT*, 2021, jrg. 32, nr. 1, p. 24-27.

▲ De 'oude' Ned. Herv. kerk van Ameide, ca. 1928.

moesten afstaan aan de rechtzinnigen organiseerden zich voor een deel in deze NPB. Bovendien was Van Beuningen in zijn Rossumse periode korte tijd lid (1851-1852) van de Delftse vrijmetselaarsloge, een club waar je niet zo gauw rechtzinnige dominees verwacht.

Ik heb nog een paar aanknopingspunten om de theologische coördinaten van ds. Van Beuningen te bepalen. Op 20 november 1876 schreef hij een 'adres' (zoals dat toen heette), mede ondertekend door een aantal gemeenteleden, aan ds. Ph.R. Hugenholtz te Amsterdam om diens voorstel aan de Synode van de Hervormde Kerk te ondersteunen.⁸ Een sympathiebetuiging dus. Waarover ging dat? Ds. Hugenholtz vond de vragen die bij de Openbare Geloofsbelijdenis aan de aspirant-lidmaten werden gesteld te dog-

matisch. Vooral de tweede vraag was te veeleisend.⁹ Een predikant moest volgens Hugenholtz na het peilen van de kennis van de belijdeniscatechisanten vragen of ze wilden meewerken aan 'de bevordering van het Godsrijk'.¹⁰ Meer niet. Hugenholtz en de zijnen, waaronder ook de Termeise predikant, wilden de inhoud van het geloof veel minder strak geformuleerd hebben, zodat zowel recht- als vrijzinnigen er ja op konden zeggen. Geloof was is de vrijzinnige optiek ook zo iets individueels dat het niet of nauwelijks op

8 Zie Het Utrechts Archief, Utrecht, Collectie 1339 Familie Van Beuningen, inventarisnummer 169.

9 'Zijt Gij des zins en willens bij deze belijdenis door Gods genade te volharden, de zonde te verzaken, te streven naar heiligmaking en uwen Heiland in voorspoed en tegenspoed, in leven en in sterven getrouw te volgen, gelijk aan Zijne ware belijders betaamt?' Zo stond het in het 'Reglement op het Godsdiensonderwijs', art. 39. Zie G. Bruna, *De Reglementen voor de Nederlandsche Hervormde Kerk* (Zwolle 1871, vijfde druk) p. 40.

10 Het 'Godsrijk' werd genoemd in de derde en laatste belijdenisvraag van art. 39 van het in noot 10 genoemde *Reglement*.

In 1879 het gebouw van de Vrije Gemeente in Amsterdam, nu de uitgaansgelegenheid Paradiso.

een gemeenschappelijke noemer was te brengen. Het voorstel zou het in de synode niet halen.¹¹

Het schrijven van ds. Van Beuningen maakt wel duidelijk dat hij tot de moderne stroming binnen de kerk behoorde. Zijn Amsterdamse collega zou twee jaar later afscheid van de kerk nemen en een vrije, ondogmatische gemeente stichten. Het gebouw van deze Vrije Gemeente zou in later jaren omgebouwd worden tot de poptempel Paradiso.

Misschien dat ook een tweetal rouwadvertenties een blik werpt op de spirituele en theologische ontwikkeling van Van Beuningen. In een overlijdensadvertentie van een van zijn kinderen in 1845 verwijst hij nog naar 'Onze hemelsche Vader' die het kind 'tot een beter leven' had geroepen, maar als er in 1851 weer een zoontje sterft, wordt alleen gezegd dat het kind 'ontslapen' is. Wijst dat op slijtage in het geloof van de dominee, of lezen we er dan te veel in?

Duidelijk is in elk geval dat hij niet paste binnen de orthodoxe geloofsgemeenschappen aan de Lek. Van Beuningen ging niettemin dapper en toegewijd aan het werk.

Zijn eerste jaar: 1855

Ik heb in het Familiearchief Van Beuningen vier schriftjes met aantekeningen gevonden, waarin ds. Van Beuningen de namen van zijn catechisanten opschreef.¹² Ze staan genoteerd met hun leeftijden erbij. De schriftjes dateren uit de eerste jaren, waar-

schijnlijk uit 1854, 1855 en 1856.¹³ Soms heeft hij het jaartal erbij gezet, maar niet altijd. Het lijkt erop dat hij al in 1854 met catechiseren is begonnen en dat is opmerkelijk omdat hij pas in november van dat jaar zijn intree in Ameide en Tienhoven deed.

Het gaat om grote groepen. Er is een groep bij van 88 kinderen tussen de 7 en 14 jaar oud. Zijn dat de kinderen die uitgenodigd werden of kwamen ze ook werkelijk? Het moet in elk geval een behoorlijke aanslag op de tijd van de predikant geweest zijn. Als alle catechisanten die op de lijst staan daadwerkelijk gekomen zijn, moet het aantal in de beginjaren rond de driehonderd hebben geschommeld. Nu waren er predikanten in het land die er meer hadden. Ds. A.J.Th. Jonker had in Rotterdam meer dan duizend catechisanten en ds. J.Th. de Visser had er in dezelfde stad tussen de dertien- en vijftienhonderd.¹⁴ Maar Ameide was geen Rotterdam. Er is een aanwijzing dat het bij Van Beuningen om een kleiner aantal gaat

RUKSAARCHIEF AANWINSTEN 1855 1855	
Zaterdag 10 uur.	
x Eltje Vrijthofgaard	27
x Lieve Kruislaan	17
Bethse Giltaij	17
x Lieve Gemaat	18
Bethse Jode	19
Johanna v. Kesteren	20
x Christina Streefkerke	20
Anthon v. Kesteren	19
Cornelia Lepidman	18
x Hendrick v. Kesteren	21
Eva van Kesteren	19
x Neeltje Streefkerke	19
x Neeltje Woudenberg	20
x Wilhelmina Boer	20
x Cornelia Boersma	20
x Neeltje v. Kesteren	22
x Cornelia Woudenberg	24
x Elizabeth Diegenhart	19
Wilhelmina Boer	22
Sepke de Kesteren	18
Elizabeth Woudenberg	16
Hendrick Jonghman	16

▲ De eerste bladzij van het schriftje waarin ds. van Beuningen zijn catechisanten noteerde. Uit het familiearchief Van Beuningen (Utrechts Archief).

11 De formuleringen bleven gehandhaafd, maar kregen in de toelichting op art. 39 vanaf 1 jan. 1880 de zinsnede mee dat de belijdeniscatechisant de in de vragen vervatte geloofsbelijdenis 'althans wat betreft den geest en de hoofzaak' moest onderschrijven. Natuurlijk leidde deze diplomatieke verwoording vervolgens tot veel onenigheid in de kerk. Zie J. Douwes en H.O. Feith, J. Knottenbelt, *Kerkelijk Wetboek. De reglementen en verordeningen der Nederlandsche Hervormde Kerk, met aantekeningen* (Zesde uitgaaf) (Groningen 1909), p. 134-135; <https://www.delpher.nl/nl/boeken/view?objectsearch=hoofdzak&coll=boeken&identificer=MMSFUBA02:000009226:00154> (Geraadpleegd 29-06-2021).

12 Het Utrechts Archief, Utrecht, Collectie 1339 Familie Van Beuningen, inventarisnummer 169.

13 In eerste instantie dacht ik dat de leeftijden van de catechisanten me precies zouden kunnen zeggen wanneer ds. Van Beuningen met de verschillende groepen is gestart, maar dat is niet zo. Veel leeftijdsopgaven kloppen overduidelijk niet. Ook in de schrijfwijze van de namen hanteert de predikant een zekere slordigheid.

14 D. Bos, *In dienst van het koninkrijk. Beroepsontwikkeling van hervormde predikanten in negentiende-eeuws Nederland* (Amsterdam 1999) p. 74.

dan 300: sommige namen krijgen een kruisje ervoor. Dat zou kunnen betekenen dat deze personen daadwerkelijk gekomen zijn. Het kruisje kan natuurlijk ook absentie aangeven, maar in beide gevallen wordt het aantal van driehonderd niet gehaald.

De catechisanten zijn naar leeftijd ingedeeld. Dat lijkt ons logisch, maar dat didactische en pedagogische inzicht is in deze tijd toch nog vrij nieuw. Niettemin lopen de leeftijden nog steeds behoorlijk uiteen binnen een groep. Het kan variëren tussen de 16 en 27 jaar en ook tussen de 10 en 18 jaar. Jongens en meisjes zitten in de jongere leeftijd nog bij elkaar, maar worden al in de groep van 16-27 jaar gescheiden. Zo gaat dat in die tijd. Een leuk detail van de schriftjes is dat de dominee de namen uit de mond van de catechisanten heeft opgetekend en wel zoals ze in het Termeis klonken: Willempie, Annigie en Mergi. Van Beuningen moet een behoorlijk deel van zijn werktijd besteed hebben aan catechese: zes groepen. Soms heeft hij de avond en het uur erbij geschreven, maar vaak niet. Dinsdag- en donderdagavond waren ervoor gereserveerd. Maar ook overdag gaf hij cate-

De Timmerman-aannemer Willem Verheij. In zijn schuur kwamen de dissenters samen, de mensen die het niet bij Van Beuningen konden uithouden.

chese. Bijvoorbeeld een uur voor de kinderen om 11.30 uur. Kregen de hervormde kinderen (en dat waren in Ameide toen verreweg de meeste kinderen) toestemming van school om naar de kerk te gaan voor de catechisatie? Kwam de dominee naar school? In deze tijd is de band tussen kerk en school nog vrij sterk. Maar er zijn ook oudere tieners, waarvan de meesten ongetwijfeld al werk hadden. Willempje de Wit heeft eind 1855 de leeftijd van 17 jaar. Die heeft vast al een 'dienstje' bij een mevrouw of werk als melkmeid op een boerderij. Krijgt ze dan vrijaf als ze om 11 uur op de catechisatie wordt verwacht?

Van Beuningen hield niet alleen catechisatie voor jongeren, maar ook voor oudere gemeenteleden. 'Catechisatie voor gehuwden en bejaarden' staat er boven een van de lijsten, waarbij te bedenken is dat iemand van boven de zestig al gauw in de laatste categorie viel. Het was in lijn met de landelijke voorschriften en aanbevelingen om ook ouderen te catechiseren. Het staat in het kader van de volksopvoeding. De theoloog G. Benthem Reddinghius had in zijn Gedachten over het leeraars-ambt voor vier groepen gepleit: kinderen, jongelingen, jongedochters en volwassenen.¹⁵ Met enige uitbreiding hield Van Beuningen zich aan dat schema.

Zijn laatste jaar: 1881

¹⁵ Genoemd bij Bos, *In dienst van het koninkrijk*, p. 73.

Ds. Van Beuningen gaat in 1882 met emeritaat. Hij zal het gevoel hebben gehad dat hij in Ameide uitgewerkt was. De idee van volksopvoeding in liberale zin had niet gewerkt. Landelijk niet en plaatselijk niet. In plaats daarvan was het tot volksverzet gekomen. Landelijk vooral onder leiding van de theoloog-politicus Abraham Kuyper, plaatselijk vooral onder leiding van de timmerman-aannemer Willem Verheij. In zijn schuur kwamen de dissenters samen, de mensen die het niet bij Van Beuningen konden uithouden. Ik schat op grond van mijn onderzoek naar Willem Verheij dat de schuur aan het begin van de tachtiger jaren een geduchte concurrent van de kerk was geworden.¹⁶ In 1881 zou de omkeer komen, omdat de gemeente vanaf dit jaar meer invloed kreeg op de verkiezing van de kerkenraad die dan ook van vrijzinnig geleidelijk orthodox werd. Van Beuningen moet het hebben zien aankomen en vertrok.

Wij hebben ook van zijn laatste jaar catechisatiegegevens. Boven de laatste blaadjes van het vierde schriftje staat '1881'. Er worden dan zes groepen genoemd met 117 namen. We weten ook nu niet of dit de personen zijn die uitgenodigd waren of zij die metterdaad gekomen zijn. De lijst is in elk geval aanzienlijk korter dan die van de eerste jaren. Er is blijkbaar wat gebeurd tussen het eerste en het laatste jaar dat deze dominee in Ameide en Tienhoven stond.

Anderzijds is de terugval ook niet zo dramatisch als Carla Jonker in haar studie van de Termeise toestanden schetst.¹⁷ De terugloop van het aantal catechisanten is vergelijkbaar met de teruglopende collecteopbrengsten, maar dat ds. Van Beuningen aan het eind van zijn ambtsperiode nog maar een handjevol mensen in de kerk zou hebben, wordt door deze gegevens niet ondersteund.¹⁸

Geen gebrek aan ijver

Met grote ijver is ds. Van Beuningen in zijn gemeente begonnen. Behalve de naamlijsten hebben we ook korte verslagen van zijn huisbezoeken om de catechisanten te inventariseren en te werven: 22 kantjes volgeschreven met 295 namen.¹⁹ Het huisbezoek in de protestantse kerken vindt haar oorsprong in het pastoraat rond het avondmaal. Vier keer per jaar wordt dat gevierd en voorafgaande daaraan bezoekt de dominee samen met een ouderling de gemeente

¹⁶ S. Janse, 'Van de schuur naar de kerk. Willem Verheij (1818-1890) als voorman van de rechtzinnig-hervormden in Ameide en Tienhoven', *Nieuwsblad* 31.3 (2020), p. 28-33, spec. p. 29.

¹⁷ *Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940*, p. 31.

¹⁸ Zie Janse, 'Van de schuur naar de kerk', p. 29, noot 6. Zie in hetzelfde artikel ook p. 31, noot 17 waar ik verwijs naar het *Maandblad van de Evangelisten* april 1879, 2^e jg., nr. 7, 97-104, spec. 100-101, waarin gesproken wordt over twintig catechisanten die naar 'de schuur' gaan.

¹⁹ Het Utrechts Archief, Utrecht, Collectie 1339 Familie Van Beuningen, inventarisnummer 169. Rond 1850 bestond Ameide volgens een globale berekening van Linda van der Lem uit 290 en Tienhoven uit 45 adressen (winkels en werkplaatsen niet meegeteld). Afgezet tegen de 295 adressen uit Ameide en Tienhoven die ds. Van Beuningen bezocht, betekent het dat de twee dorpen bijna in hun geheel hervormd waren.

Aangenomen tot lidmaten te Ameide
 276
 Gebort 1691.
 + $\frac{4}{1695.}$

▲ Aantekening van ds. W. van Beuningen uit zijn laatste jaar in Ameide en Tienhoven. (Uit het familiearchief Van Beuningen - Utrechts Archief).

om te vragen of er belemmeringen (onderlinge ruzies bijvoorbeeld) zijn om de maaltijd van de Heer te vieren. Het zou kunnen dat Van Beuningen deze reguliere bezoeken gecombineerd heeft met de werving van catechisanten, maar ik krijg de indruk dat hij speciaal op pad is gegaan met het oog op het geloofsondericht. Nergens wordt in deze verslagjes gerept over een ouderling die meegegaan is of over pastoraat dat samenhangt met het avondmaal. Ik denk dat de dominee vrij gauw na zijn intree in november 1854 de boer opgegaan is met zijn vragen: Komen de kinderen naar de catechisatie? Hoe oud zijn ze? Komt uzelf ook naar de ouderencatechisatie? Dat zal misschien niet met de takt en voorzichtigheid gegaan zijn waarmee predikanten dat nu vragen,

want in de negentiende eeuw staat gezag nog over-eind, ook in de kerk. Een dominee die niet duidelijk laat weten hoe het hoort en hoe het moet, stelt weinig voor. Ik vermoed dat Van Beuningen de gegevens van zijn 'kaartenbak' persoonlijk controleerde en zo de lijsten van zijn (potentiële) catechisanten heeft opgesteld. Bij elk adres staan drie rubrieken: '[Led.] - Cat. [Ziel.]' en dat staat respectievelijk voor ledematen (of lidmaten, zij die belijdenis hebben afgelegd), catechisanten en het totaal aantal zielen of gemeenteleden.

In zijn laatste jaar heeft deze dominee opgeteld hoeveel gemeenteleden hij heeft 'Aangenomen tot lidmaten te Ameide'. Wij zouden zeggen: hoeveel mensen geloofsbelijdenis hebben afgelegd. Daar zal Tienhoven bij inbegrepen zijn.²⁰ Hij komt tot het aantal van 276. Dat is in de 28 jaar dat hij hier stond bijna 10

20 Met dank aan Linda van der Lem heb ik de volgende cijfers paraat: In Ameide werden in de 'periode Van Beuningen' 1526 kinderen geboren, in Tienhoven 329. Bij elkaar 1855. Bij het getal van 1855 moeten ook kinderen geweest zijn die te vroeg stierven om gedoopt te worden. Daarnaast waren er een paar rooms-katholieken, een enkele Jood, en een aantal afgescheidenen en rechtzinnigen van de 'schuurkerk', die hun kinderen niet door ds. Van Beuningen lieten dopen. Ook al wordt Tienhoven niet in het getalsmatige overzicht van deze predikant genoemd, het moet er bij inbegrepen zijn, want anders zou in Ameide het aantal gedoopten (1695) het aantal geborenen (1526) overtreffen.

N ^o	Namen	Led.	Cat.	Ziel.	Aantekeningen	N ^o	Namen	Led.	Cat.	Ziel.	Aantekeningen
98.	Pietrus Jonk.	2	"	3.		115.	H. Stoppachout.	2.	1.	7.	
99.	Wid. Landshuyse	"	1.	1		116.	Pellikaan	2.	2.	8.	
100.	Dirck Alblas.	1	"	3.		117.	B. Verheij.	1	1.	4.	
	[niet te huis, de man, geen lidmaat, komst niet in de kerk / attentie]					118.	H. R. Koster.	1.	1.	5.	
101.	Comelis Labuis	1.	2.	3.		De man, geen lidmaat, maar nog wel...					
102.	Verheij	"	"	6.		later intreedt.					
	gemeente van Loozen.					119.	Wid. de Boer	1	"	1.	
103.	Hend. Aigunhou	1.	1.	2.		120.	Pietr. Uylendaele	2.	1.	3.	
104.	And. de Knijf	2	"	3.		De man, behaalt tot de kerk.					
105.	Dirck Aigunhou	3.	3.	6.		121.	Johanna Ver.	"	1	1.	
106.	Gentien Huysep.	"	2.	4		122.	P. Van der Stijl	"	"	6.	
	Dine broer, And. van der Stijl, 8 leden in 1850					Man, 3 leden, zijn geen lidmaten.					
	Rogel, komst niet op de catechisatie [attentie]					123.	Verheij	"	"	2.	
107.	Jan van der Ploeg	"	3.	5.		124.	L. B. v. Lomax	"	"	4.	
	De man, 2 leden, 2 al op de catechisatie, 2 al in de kerk [attentie]					De man, 2 leden, 2 al op de catechisatie, 2 al in de kerk [attentie]					
108.	Dirck Aigunhou	1	1	2		125.	J. Benschoten	2.	5.	7.	
	De man, lidmaat, heeft aan attentie met zijn zinnen en is niet ingesien. Het is een Advocaat, kerkleer.					126.	Lamb. Benschoten	"	2.	7.	
109.	Dirck Wink	"	"	4		De man, 3 leden, zijn geen lidmaten.					
	Man, niet te huis.					[attentie]					
110.	A. Kouwenberg	2.	1.	6.		127.	Wid. Benschoten	4	"	6.	
111.	Jan Lakewide	"	4.	4.		128.	Oliver v. Lomax	"	5.	5.	
112.	Comelis v. d. Lijk	"	"	3.		129.	G. v. Rijkers	2.	2.	7.	
	Niet te huis, geen lidmaat [attentie]					130.	L. Aigunhou	1	2.	4.	
113.	Comelis v. d. Boer	"	"	3.		131.	Pietr. v. Maas	1.	"	8.	
	Niet te huis, geen lidmaat [attentie]					De man, 3 leden, 2 al op de catechisatie, 2 al in de kerk [attentie]					
114.	And. Ver	"	"	3.		De man, 3 leden, 2 al op de catechisatie, 2 al in de kerk [attentie]					
	Niet te huis, [attentie]					De man, 3 leden, 2 al op de catechisatie, 2 al in de kerk [attentie]					

▲ Aantekeningen van ds. Van Beuningen bij de werving van zijn catechisanten. Nr. 102 is Willem Verheij. (Uit het familiearchief Van Beuningen - Utrechts Archief).

per jaar. Gedoopt heeft hij in die periode 1695 personen. Dat is ruim 60 per jaar. Voor ons besef astronomische getallen. Maar de Hervormde Kerk is in die tijd nog volkskerk. In deze twee dorpen aan de Lek wordt in de periode-Van Beuningen 91,4 % van alle geboren in de Hervormde Kerk gedoopt.²¹

‘Kan niet lezen’

De aantekeningen bij de huisbezoeken die Van Beuningen in zijn boekje opschrijft, geven interessante details. Regelmatig staat erbij ‘kan niet lezen’. Of: ‘kan slecht lezen’. Of: ‘is te dom’ (voor de catechisatie). Dat ze daarom toch nog niet afgeschreven zijn voor deze predikant, blijkt uit het woord ‘Attentie’ dat er soms achter staat. Zo bij de weduwe Labrie (nr. 147): ‘Twee jongens van 17 en 14 jaren kunnen niet lezen, komen niet op de catech / attentie /’. En bij Willem de Gans (nr. 162) lezen we ‘De man kan niet lezen, komt mogelijk op de catechisatie’. De dominee zal er een toer aan gehad hebben om met zijn verheven idealen van volksverheffing met deze mensen verder te komen. Hij heeft het in elk geval geprobeerd.

Sommige mensen blijken ook geen bijbel te hebben. Regelmatig lezen we ‘Gevraagd om een Bijbel’. Bij Aart de Wit (nr. 86) schrijft Van Beuningen: ‘De vrouw heeft gevraagd om een kerkboek met duidelijke druk’. Uit de kerkenraadsnotulen, opgemaakt door ds. Van Beuningen, lezen we drie keer dat hij ook daadwerkelijk kerkboeken heeft aangeschaft.²²

Regelmatig treffen we in het schriftje aantekeningen over de kerkelijke verdeeldheid aan. Sinds ds. Hendrik de Cock uit Ulrum in 1834 de vaderlandse kerk verliet, zijn er op vele plaatsen in ons land Afscheiden gemeenten ontstaan. Zo ook in Langerak, en een aantal keren horen we dat mensen uit Ameide in Langerak naar de kerk gaan. Ongetwijfeld te voet, want wie van deze ‘kleine luyden’ heeft een rijtuig en, bovendien, wie naar de Afscheidenen in Langerak gaat, ontheiligt de dag des Heeren niet met gerij en geros van wagens en paarden. De scheur liep vaak dwars door de gezinnen. Bij A. Klein (nr. 224) staat: ‘De man is afgescheiden. De zoon komt niet op catechisatie. De vrouw zal mogelijk in de kerk komen’. Naast de Afscheidenen is er ook wat loslopend rechtzinnig of ultra-rechtzinnig volk in het spoor van ds. Ledeboer. Willem Verheij hoorde bij de laatste groep. Hij heeft in het opschrijfboekje nummer 102. Meestal staat er een voornaam of voorletter bij de achternaam, maar hier staat ‘Verheij’, ‘gemeente van Ledeboer’. Geen voorletter nodig. Verheij zal hij wel direct of indirect hebben leren kennen als een grote tegenstander van zijn moderne lijn.

En passant lezen we van Frederik Diepenhorst (nr. 60) dat hij een voorkind is. We zouden zeggen dat dat geen relevante informatie is, maar dat was in de negentiende eeuw toch wel anders. Het bepaalde een

◀ C.E. van Koetsveld, *Schetsen uit de pastorij te Mastland. Ernst en luim uit het leven van den Nederlandschen dorpsleeraar* (Schoonhoven 1843).

leven lang hoe er naar je gekeken werd.²³ Aan-doenlijk is ook wat er bij Gerrit van Gelderen (nr. 64) staat: ‘De oude man geen lidmaat, 84 jaar. Zou misschien nog willen komen leren.’²⁴ Dat betekent dat deze man misschien nog naar de volwassenencatechisatie zou komen. Hoewel we

er rekening mee moeten houden dat weinigen in deze tijd openlijk tegen de dominee zeggen dat ze niet komen. Niet iedereen is zo dapper als L. Verhoef (nr. 75) waarvan de dominee aantekent: ‘heeft geen lust om op de catechisatie te komen’. Al met al geven de schriftjes een fraai inkijkje in de praktijk van een negentiende-eeuwse dominee.

Onbeantwoorde vragen

Veel weten we niet. Hoe verliep zo’n catechisatie-uur? We zitten in de negentiende eeuw. Leren is vooral uit het hoofd leren. Een vrij gesprek waarbij de predikant ingaat op de vragen die er bij jongeren en ouderen leven, moeten we niet verwachten. Niet elke predikant volgde de methode van ds. F. HaverSchmidt (alias Piet Paaltjens) die, als hij bijvoorbeeld de wonderen van Jezus behandelde, eerst vroeg wat de catechisanten ervan vonden (‘wat dunkt jelui daarvan?’), om daarna vragenderwijs te zeggen wat hij er zelf van dacht (‘Zou het zoo niet zijn?’).²⁵ In de meeste andere gemeenten ging het anders toe en Ameide zal wel geen uitzondering zijn geweest.

Er werden boekjes gebruikt, doorgaans in vraag- en antwoordvorm, waarbij de leerlingen de antwoorden uit het hoofd moesten leren. Op de catechisatie werd de stof dan overhoord. Een indruk hoe dat ging, geeft ds. C.E. van Koetsveld in zijn nog steeds leesbare boek *Schetsen uit de pastorij te Mastland*.²⁶ Hij beschrijft hoe het op de catechisatie toegaat. Als hij een meisje vraagt om rustiger te spreken volgt er dit: ‘Het meisje begon: “ik leer –” hier werd zij rood; nog eens: “ik leer –” hier werd zij vermiljoen rood; toen kon zij

23 Als predikant heb ik in de negentiger jaren in mijn pastorale praktijk iemand horen vertellen hoe een man tegen haar gezegd had dat bepaalde mensen hem niet mochten, ‘omdat ik een voorkind ben’. Blijkbaar was het in het bewustzijn van de man levenslang meegegaan als een grote schande.

24 Gerrit van Gelderen hoeft niet zelf de oude man te zijn, want er wonen twee personen in het huis.

25 J. Deyserinck, *Fr. Haverschmidt (Piet Paaltjens)* (Schiedam 1908) p. 75.

26 C.E. van Koetsveld, *Schetsen uit de pastorij te Mastland. Ernst en luim uit het leven van den Nederlandschen dorpsleeraar* (Schoonhoven 1843) p. 258.

21 Zie noot 21.

22 Zie notulen 06-01-1871, 26-01-1877 en 16-08-1882.

het langzaam spreken niet langer volhouden en galoppeerde, nog veel harder dan de anderen, het antwoord ten einde: “ikleeruitdeschepping dat God groot wijsengoedisdienikmoeteerenen liefhebben.” - Zij hijgde.

In het boek over het fictieve dorp Mastland vinden we ook hoe de catechisanten doorgaans uitgenodigd werden. Een dorpsdominee hoefde in de zomer niet

Niet elke predikant was zo ijverig als Van Beuningen om huis aan huis te gaan uitnodigen.

aan catechiseren te denken, zoals de synode had aanbevolen.²⁷ Van Koetsveld had het wel geprobeerd, maar de een na de ander was weggebleven, omdat er zoveel op het land te doen was. Pas bij het naderen van de winter kwam er meer tijd. ‘In het najaar riep ik dan van den kansel mijne leerlingen op...’²⁸ Niet elke predikant was dus zo ijverig als Van Beuningen om huis aan huis te gaan uitnodigen, hoewel deze pastorale inspanning misschien ook eenmalig is geweest. Wie alleen vanaf de kansel opriep, bereikte niet de mensen die nooit in de kerk kwamen. Welk catechisatieboekje zal Van Beuningen gebruikt hebben? Ik heb er geen gegevens over kunnen vinden, hoewel ik denk dat er toch nog ergens op een Termeise zolder in een verborgen hoek een boekje moet liggen uit de tijd dat een opa Streefkerk of een oma Diepenhorst in hun jonge jaren catechisatie van ds. Van Beuningen kreeg. Ik houd me altijd aanbevelen voor tips en vondsten uit oude dozen en koffers. Van Koetsveld gebruikte L. Egeling, Vraagboekje, waarin de stof minder dogmatisch en meer vanuit de bijbelse verhalen verteld werd.²⁹ Hij zou later zelf een boekje schrijven: Noodig onderrigt voor mijne leerlingen.³⁰

Een zekere tragiek

En ligt onmiskenbaar een zekere tragiek in het leven ds. Willem van Beuningen. Hij had zijn karakter mee, want we krijgen niet de indruk dat hij is weggekijnd in Ameide en ook na zijn emeritering schijnt hij nog goede jaren in Utrecht te hebben gehad.³¹ De tragiek is dat hij behoorde tot de liberale, vrijzinnige stroming van de kerk en door even liberale en

27 De synode had daartoe in 1830 opgeroepen. Zie Bos, *In dienst van het Koninkrijk* p. 74.

28 Van Koetsveld, *Schetsen* p. 257.

29 L. Egeling, *Een vraagboekje tot onderwijzing in de christelijke leer*. Het boekje beleefde vele herdrukken. Op internet staat ‘de eenenveertigste uitgave’: <https://books.google.nl/books?id=lpVjAAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=Egeling+Vraagboekje&hl=nl&sa=X&ved=2ahUKEwjXuazosKDtAhUEs-KQKHfOfBhgQ6AEwAHoECAUQAQ#v=onepage&q&f=false> (Geraadpleegd 29-06-2021).

30 Schoonhoven 1852 (derde druk).

31 ‘t Hart, ‘Willem van Beuningen’ p. 29.

◀ De reglementen met de belijdenisvragen waartegen moderne dominees zich verzetten.

vrijzinnige notabelen beroepen werd in een overwegend orthodoxe gemeente. Vrijzinnigen stonden voor ‘leervrijheid’. Geen dwang van bovenaf om bepaalde leerstellingen te verkondigen en te eisen van gemeentelieden. Vandaar ook zijn adhesie aan het voorstel van ds. Hugenholtz. Maar in de praktijk pakte deze houding toch minder ruim uit dan gesuggereerd werd. De verlichte notabelen in dorpen als Ameide en Tienhoven hadden een openlijke of verborgen agenda om het achtergebleven, behoudende deel van de kerk te ‘ontwikkelen’. Dat wil zeggen, om te vormen in vrijzinnige geest. Ontwikkeling impliceerde in hun ogen afscheid van de orthodoxie. En dat programma lukte hier niet. Op veel andere plaatsen trouwens ook niet. Het rechtzinnige volk werd gemobiliseerd. Het kreeg een stem. In de kerk en later ook in de politiek. Het verzette zich en het won de strijd. Misschien heeft ds. Van Beuningen het achteraf ook wel geconcludeerd: veranderingen kun je niet afdwingen.

Oude catechisatieboekjes

Ik kreeg van dhr. Teun Bikker uit Culemborg een paar boekjes uit het voorgeslacht en wel van Adriana de Groot (1904-1994). Onder andere een catechisatieboekje van de hand van ds. Van Grieken, een predikant die ook in Ameide en Tienhoven heeft gestaan. Er was ook een interessante boekencatalogus bij van de ‘Nederlands Hervormde J.V. op Gereformeerde Grondslag’ Obadja (Druk: Hansum – Ameide), zonder jaartal, maar volgens de schenker van het boekje uit de vijftiger jaren.

Ik houd mij van harte aanbevolen voor zulke boekjes. Natuurlijk geldt hier: hoe ouder hoe interessanter. Het mooiste zou het zijn als ik iets uit de tijd van ds. Van Beuningen zou vinden. Wie weet wat er nog op stoffige zolders ligt te wachten.

Sam Janse

De vliegende burgemeester van Ameide en Tienhoven

Deel 1: De jaren 1935-1940

Bram Provoost

Burgemeester Luijendijk¹, die van 1924 t/m 1957 aan het hoofd stond van de gemeenten Ameide en Tienhoven, was ook een landelijk bekend figuur, vooral vanwege zijn bijnaam “**De vliegende burgemeester**”. Door de organisatie van de zgn. Ameide-vlucht, vanaf 1936 een jaarlijkse wedstrijd voor sportvliegers, steeg zijn bekendheid nog meer. Tussen 1935 en 1957 zijn dan ook talloze publicaties in landelijke en regionale kranten verschenen over de vliegende burgemeester en de Ameide-vluchten. Aan de hand van die krantenberichten heb ik een viertal artikelen voor het Nieuwsblad gemaakt. Twee gaan er over de vliegende burgemeester: deel 1 over de periode 1935-1940 en deel 2 de periode na 1945. De andere twee gaan over de Ameide vluchten met dezelfde tijdvak-indeling.

Voorgeschiedenis – Grote problemen tussen 1925 en 1935

Cornelis Willem Luijendijk (Den Bommel, 16 februari 1892 – Amsterdam, 24 januari, 1978) was zonder enige twijfel de meest spraakmakende burgemeester van Ameide en Tienhoven in de afgelopen 100 jaar. In tegenstelling tot zijn laatste twee voorgangers had hij bij zijn benoeming geen enkele band met deze gemeenten. Zijn directe voorganger Hendrik van Eeten (1864-1924), stamde uit een familie die al meer dan een eeuw een woning had op de Voorstraat in Ameide. Hij was een achterkleinzoon van Warnardus Verhagen (1734-1832), die in Ameide zowel schout als maire – in de Franse tijd – was en na 1813 de eerste burgemeester. De voorganger van burgemeester Van Eeten was Adrianus Paulus Hubertus Antonie de Kleijn (1836-1900) een zoon van gemeentesecretaris Zacharias de Kleijn. Adrianus de Kleijn is geboren op Voorstraat 4 en woonde als burgemeester met zijn gezin op Voorstraat 8.

Zowel burgemeester De Kleijn als Van Eeten waren van liberale huize. Na het plotseling overlijden van de laatstgenoemde op 21 augustus 1924 wordt bij Koninklijk Besluit van 21 oktober 1924 de 32-jarige, ongehuwde C.W. Luijendijk tot burgemeester van Ameide en Tienhoven benoemd. Hij is geboren te Den Bommel op het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee en heeft als ambtenaar gewerkt in de gemeenten Woubrugge, Leimuiden en Rijnsaterwoude. In tegenstelling tot zijn voorgangers is Luijendijk lid van de Anti-Revolutionaire partij.

Zoals gezegd, was burgemeester Luijendijk zeer spraakmakend. In het Nieuwsblad zijn dan ook meerdere artikelen aan hem en aan zijn bestuurlijke en andere activiteiten gewijd. Nog geen vier maanden na zijn aantreden stonden zelfs de landelijke kranten bol van het, helaas negatieve, nieuws over Luijendijk en Ameide². Het is een ingewikkelde kwestie, waarbij de burgemeester o.a. van machtsmisbruik wordt beschuldigd. De kwestie geeft aanleiding tot Kamervragen en een onderzoek door de minister van Binnenlandse Zaken. Tegelijkertijd speelt er al een probleem over noodslachtingen en de ‘Vleeschkeuringswet’.

Bij zijn komst naar Ameide was Luijendijk nog vrijgezel. In het voorjaar van 1927 blijkt hij ontevreden te zijn over zijn huisvesting.³ Het blijkt dat hij niet op de Voorstraat woont – de woning van de overleden burgemeester Van Eeten is privébezit en in het bezit gekomen van een nicht (Johanna Cordula Begram van Eeten) en haar echtgenoot (Mr. J.A. van der Lee). Burgemeester Luijendijk woont in de Fransestraat 5. Als rond 1930 Van der Lee met zijn gezin naar een nieuwgebouwde villa op Herlaar verhuist, koopt Luijendijk alsnog het pand Voorstraat 7⁴ – het zgn. ‘burgemeestershuis’.

¹ Luijendijk is de juiste schrijfwijze van de naam van de burgemeester, maar in krantenartikelen wordt hij vaak Luyendijk genoemd. Vanwege de authenticiteit heb ik die (verkeerde) schrijfwijze toch gebruikt als de krant hem zo noemde!

² Ben Remie, “Ameide landelijk in het nieuws (helaas in negatieve zin)”. Nieuwsblad HVAT, 2007, jrg. 18, nr. 1, blz. 5-17.

³ Bram Provoost, “Een merkwaardig verzoek van burgemeester Luijendijk (voorjaar 1927)”. Nieuwsblad HVAT, 2013, jrg. 24, nr. 1, blz. 10-16.

⁴ Pas in 1956, één jaar voor zijn vertrek, verkoopt burgemeester Luijendijk het pand Voorstraat 7 aan de gemeente Ameide en wordt het pand officieel ambtswoning.

Huwelijk en nieuwe bestuurlijke problemen

Nu zijn 'woningprobleem' is opgelost, is de tijd aan- gebroken om te trouwen. Op dinsdag 10 november 1931 wordt in Hilversum het huwelijk voltrokken met de aldaar in 1901 geboren Cornelia Alida Kok. Ook voor die gebeurtenis komen Luijendijk, Ameide en Tienhoven landelijk in het nieuws, maar nu in positieve zin als "Huwelijk van den dag" o.a. in de Nieuwe Apeldoornsche courant.

▲ Het huwelijk van den dag. Te Hilversum is Dinsdag het huwelijk voltrokken van den heer C.W. Luijendijk, burgemeester van Ameide en Tienhoven, met mej. C.A. Kok. Het bruidspaar verlaat het stadhuis (Nieuwe Apeldoornsche courant, 14 november 1931).

Helaas zijn na het huwelijk de bestuurlijke proble- men voor burgemeester Luijendijk nog lang niet voorbij. Nieuwe en oude kwesties blijven de kop op- steken. September 1932 bericht het dagblad Voor- waarts over ruzie in de gemeenteraad van Ameide. Burgemeester ligt met de wethouders overhoop⁵.

▲ Voorwaarts, 23 september 1932.

In 1933 zijn er opnieuw problemen met de vleeskeu- ring⁶. Het conflict met de wethouders escaleert en de burgemeester gaat met ziekteverlof. De heer S. Hoogenboom, burgemeester van Vianen, treedt op als waarnemend burgemeester⁷. Op 1 juni 1934 gaat Luijendijk weer aan het werk als burgemeester. In 1935 dreigt hij met definitief aftreden, maar een ver- zoekschrift van het merendeel van Ameide's meer- derjarige bevolking voorkomt dit. Bij zijn afscheid in 1957⁸ zegt hij zelf over deze tijd: "de eerste tien jaar waren slecht". Gelukkig wordt het daarna beter, maar nog steeds niet gemakkelijk: financiële crisis, werk- loosheid en werkverschaffing en de Duitse bezetting. Pas de laatste tien jaren "waren heel prettig – toen hebben wij ook geen ruzie meer gehad, want er was geld".

Vliegenier Luijendijk: De burgemeester als sportvlieger

Het is aannemelijk, dat de bestuurlijke perikelen en het ziekteverlof van burgemeester Luijendijk, aanlei- ding zijn geweest om afleiding te zoeken in een bij- zondere hobby. Van jongs af aan was hij geïnteres- seerd in vliegen en vliegtuigen en in 1934/5 neemt hij vlieglessen aan de Nationale Luchtvaartschool te Rot- terdam.

Na de eerste solovlucht verschijnen er regelmatig ar- tikelen over de eerste "**vliegende burgemeester**" in de regionale en landelijke kranten. Hij wordt in he- dendaagse termen een BN-er, "een bekende Neder- lander".

"Ameide. Zaterdagmiddag ongeveer 4 uur cirkelde een vliegmachine boven ons dorp. Vele bewoners spoedden zich naar de Lekdijk, waar men zag, dat het vliegtuig eenige malen probeerde om op de waard te Jaarsveld te landen. Na drie keeren een poging tot dalen te hebben gedaan, lukte het den vierden keer. Ongeveer 300 nieuwsgierigen uit ons dorp staken de Lek over. Het was een vliegtuig van de Nationale Luchtvaartschool. Bestuurder was de hr. C.W. Luijendijk, burgemeester onzer gemeente en de 2^e bestuurder de heer Postma, zijn leermeester van de Luchtvaartschool. Na ongeveer een half uur werd er weer gestart en na eenige malen te hebben rondgedraaid ging het in de richting Schip- hol." (De 5 Rivieren, 20 aug. 1935)

De burgemeester neemt ook vaak gasten (met name inwoners van Ameide en Tienhoven) mee in zijn vliegtuig en laat ze kennis maken met het vliegen door Ameide en omgeving vanuit de lucht te laten zien. Zo mochten in november 1935 veldwachter Van Beek en winkelier Hansum mee op zo'n luchtreis. Het

- 6 Ben Remie, "Een keuringsdrama te Ameide. De geslachte koe en de burge- meester". Nieuwsblad HVAT, 2007, jrg. 18, nr. 1, blz. 47-51.
- 7 Bram Provoost, "De burgemeesters van Ameide en Tienhoven 1812-1986." Nieuwsblad HVAT, 2018, jrg. 29, nr. 3, blz. 22-26 (16-29).
- 8 "Ameide nam afscheid van burgemeester & burgermoeder Luijendijk", Nieuwsblad HVAT 2013, jrg. 24, nr. 1, blz 20-21.

5 Dit artikel is te lezen via de website van de HVAT: [https://www.ameide-tien- hoven.nl/er-is-ruzie-in-ameide/](https://www.ameide-tienhoven.nl/er-is-ruzie-in-ameide/).

▲ De heer C.W. Luijendijk, burgemeester van Ameide en Tienhoven, is de eerste vliegende burgemeester van ons land. Maandag maakte hij zijn eerste solo-vlucht als leerling der Nationale Luchtvaartschool. (Haarlems Dagblad, 9 juli 1935).

◀ De burgemeester van Ameide (de eerste vliegende burgemeester van Nederland) C.W. Luijendijk, maakte met zijn veldwachter en den heer Hansum een vliegtocht van Waalhaven naar Ameide. Hiernaast een moment vóór de start.

moet voor beiden een bijzondere ervaring zijn geweest.

“De vliegende burgemeester.

Ameide. Zaterdagmiddag bracht burgemeester Luijendijk per vliegtuig, geassisteerd door den heer Postma, weer een bezoek aan onze gemeente. Hij bracht het vliegtuig tot vijf maal toe aan den grond op de Overleeschewaard, hetgeen blijkbaar was bedoeld als een landingsoefening.” (De Gorcumer, 30 sep. 1935)

Burgemeester Luijendijk treedt ook op als propagandist voor het sportvliegen en probeert de jeugd (in ieder geval van Meerkerk) enthousiast te maken voor de luchtvaart.

“MEERKERK – De Jeugd Luchtvaartclub⁹ alhier, houden in het Hotel “Het Brughuis” op 26 september 1935, des avonds een openbare vergadering. Als spreker zal optreden H.J. Haggelen, met het doel deze Luchtvaartclub meer bekendheid te geven. Beschermheer van deze club is de heer C.W. Luijendijk, burgemeester van Ameide.” (De 5 Rivieren, 18 sep. 1935)

“De vliegende burgemeester.

Ameide. Vrijdagmiddag om ongeveer half een was weer het geraas van een vliegtuig boven onze gemeente sterk hoorbaar. Dat zal de burgemeester wel weer zijn, concludeerde het publiek en, hoewel velen juist aan het middagmaal bezig waren, spoedde zich een groot aantal inwoners naar den Lekdijk. Inderdaad bleek de vlieger burgemeester Luijendijk te zijn en een nieuwe verrassing was, dat hij twee passagiers meevoerde die ook burgers van Ameide bleken te zijn, namelijk veldwachter Van Beek en de heer A. Hansum. De burgemeester had ditmaal een klein passagiersvliegtuig van Waalhaven, waarmee een uur werd gevlogen. Hij nam met zijn passagiers nog een kijkje bij de nieuwe brug in Vianen en bij den in aanbouw zijnde watertoren te Meerkerk. De passagiers waren over deze vliegtocht zeer tevreden en riepen over het vele, dat zij hadden gezien vanuit de lucht.” (Schoonhovensche Courant (SchC) 11 nov. 1935)

Er is een foto van het gezelschap gemaakt (zie hierboven), die eerder in ons Nieuwsblad is gepubliceerd¹⁰. Helaas, is de originele bron niet meer te achterhalen.

Velen hebben een vliegtocht(je) met de burgemeester mogen maken. Zoals blijkt uit onderstaande foto mocht zelfs het kritische SDAP-gemeenteraadslid Krijn den Boer een keer mee op een van de rondvluchten.

▲ Burgemeester Luijendijk met hand aan de propeller. Rechts naast hem, met pet, het SDAP-raadslid van Ameide - Krijn den Boer. Het is niet bekend wie de andere personen zijn.

“De burgemeester in de wolken.

Ameide. Na een rustperiode van enkele maanden, en blijkbaar aangelokt door het schoone weer, bracht onze vliegende burgervader de heer Luijendijk, Zaterdagmiddag om vier uur weer een bezoek boven onze gemeente met de PH-AJZ. Zooals gewoonlijk was er weer groote belangstelling op de Lekdijk, waar men de verichtingen van den vlieger goed kon gade slaan. Ditmaal liet onze burgemeester zien dat hij nog meer kan dan dalen en opstijgen en maakte verscheidene loopings. Het was een prachtig gezicht de aluminium vogel omgekeerd in de lucht te zien. Na nog even met de wielen den grond op de waard geraakt te hebben, vertrok 't vliegtuig om half vijf weer in de richting Schiphol.”

(De Gorcumer, woensdag 11 maart 1936).

9 In de jaren 1930 bestond er onder de jeugd veel belangstelling voor de luchtvaart. Overal in het land werden Jeugd Luchtvaart Clubs opgericht, kennelijk ook in Meerkerk.

10 Nieuwsblad HVAT, 2002, jrg. 13, nr. 1.

▲ De PH-AJZ was de laatste F.K.41 die door Koolhoven¹¹ gebouwd werd, en vloog voor het eerst in januari 1935. Het was de derde F.K.41 die in dienst kwam bij de Nationale Luchtvaart School, en het driepersoons toestel was zeer modern uitgerust, o.a. met een complete blindvlieginstallatie. Het toestel werd gestationeerd op Schiphol en voornamelijk gebruikt voor de opleiding van aanstaande KLM piloten. In mei 1940 werd de PH-AJZ op Ypenburg zwaar beschadigd, en in 1941 is het uiteindelijk door de Duitsers gesloopt.

▲ Koolhoven Vliegtuigfabriek op vliegveld Waalhaven in Rotterdam, circa 1939 (foto Wikipedia).

In 1936 neemt burgemeester Luijendijk een gewaagd initiatief. Om de ontwikkeling van de vliegspor te bevorderen organiseert hij een vliegwedstrijd. Deze zgn. Ameide-vlucht zal uitgroeien tot een jaarlijks terugkerende activiteit, die vanwege mobilisatie en Duitse bezetting gedurende een aantal niet uitgevoerd kan worden. In een tweetal artikelen in volgende nummers van dit Nieuwsblad zullen de Ameide-vluchten vóór 1940 en die gevlogen ná 1945 apart beschreven worden.¹¹

Toch mag in dit artikel over de vliegende burgemeester een beschrijving van de eerste Ameide-vlucht niet ontbreken. Deze vlucht werd - na twee weken uitstel wegens slecht weer - gehouden op zaterdag 3 oktober 1936. Dit jaar is dat dus 85 jaar geleden. De eerste Ameide vlucht is beschreven door J. Ides in de Wereldkroniek¹². Het artikel geeft ook een inzicht in het enthousiasme van burgemeester Luijendijk voor vliegtuigen in het algemeen en sportvliegen in het bijzonder.

Voor al door de Ameide-vluchten krijgt burgemeester Luijendijk steeds meer landelijke bekendheid. In de loop der jaren zijn vele interviews met hem gepubliceerd in allerlei kranten. Deze interviews geven niet alleen inzicht in zijn grote passie voor het vliegen, maar ook komt het werk als burgemeester aan bod en soms krijgt men ook inzicht in het huiselijk leven van het burgemeestersechtpaar in Ameide

“AMEIDE VLUCHT 1936

Dit jaar voor het eerst is door burgemeester Luijendijk te Ameide een luchtwedstrijd georganiseerd om de ontwikkeling van de vliegspor in verschillende opzichten te bevorderen.

De Ameide-Vlucht bracht op het terrein van de Nationale Luchtvaartschool heel wat enthousiaste sport-

vliegers en leden van de Amsterdamse Aeroclub met hun resp. introducés op de been.

Het weer was prachtig en vormde niet zoals 14 dagen eerder een beletsel voor het welslagen van de vlucht. De belangstelling was groot, wij zagen o.a. de volgende deelnemers: de bekende aviatrice mevr. C.J. van Alphen-Roos, Ir. A.G. von Baumhauer van den Rijksstudiedienst voor de Luchtvaart, Mr. J.J. Vriesendorp, de heeren R. Rademaker en A.C. Korpershoek.

Verder waren nog aanwezig de heeren P. Verschuyt met zijn Aeronca (het kleine Amerikaansche toestel) en J. Koch met zijn toestel “de Duitse Klem”. Deze deelnemer werd in goeden stijl winnaar.

Een “Gypsy I Moth” werd gevlogen door den heer G. van ’t Groenewoud en de heer K. de Geus van den Heuvel nam aan den wedstrijd deel in zijn snelle “Miles Falcon”. Hij was de 2^e aangekomene. De derde prijs is gewonnen door den eenigen vrouwelijken deelnemer mevr. C.J. van Alphen-Roos met een “Koolhoven”.

De heer C.W. Luijendijk, Burgemeester van Ameide en Tienhoven, vertelde ons het volgende: “Persoonlijk beoefen ik verschillende takken van sport en behoor ik tot de enthousiaste automobilisten, maar van de vliegspor kan ik niet genoeg krijgen.

Het verblijf op Schiphol en het terrein van de Nationale Luchtvaartschool is een ontspanning op zichzelf. Ondanks de groote bedrijvigheid en het geronk van de vliegmachine-motoren, heerscht er een speciale, rustige atmosfeer en bovenal een prettige geest! Aan frissche lucht geen gebrek.

Ik kan me dan ook levendig voorstellen waarom Amsterdammers en stadsmenschen in ’t algemeen, een uitstapje naar Schiphol meer dan de moeite waard vinden en er een dosis rust en gezondheid opdoen. Onder het genot van een kopje thee en een vriendschappelijk samenzijn, wordt je enthousiasme in de vliegspor gevoed door de opstijgende, boven je hoofd cirkelende en dalende sportvliegtuigen. Als jongen had vliegen al mijn volle belangstelling en toen ik later in de gelegenheid was mijn vliegspor-idealen te verwezenlijken, heb ik de kans ten volle benut. Ik heb mij door de Nationale Luchtvaartschool theoretisch en practisch laten instrueeren en

¹¹ Sytse Frederic Willem (Frits) Koolhoven (1886-1946) was naast auto-ontwerper en coureur bij autofabrikant Spyker, vooral ook vliegtuigontwerper en luchtvaartpionier. Hij richtte in 1926 de N.V. Vliegtuigfabrieken Koolhoven op in een hangar op het vliegveld Waalhaven in Rotterdam.

¹² Dit artikel is eerder gepubliceerd in het Nieuwsblad HVAT 2002, jrg. 13, nr. 1.

was zeer verheugd reeds na korten tijd alléén de lucht in te kunnen gaan. Je beziet de wereld dan eens met een andere bril."

"En," stelde ik verder de vraag, "is er nog iets wat u van de lessen bijzonder is bijgebleven?"

"Nee, alleen dit, dat ik het bijzonder prettig vond en het een ieder zou willen aanbevelen!"

"U is zeker ook, om uw vliegbrevet te verkrijgen, één vol uur op 1000 m hoogte moeten blijven?"

"Ja," zei de Burgemeester, en zijn oogen straalden van genoegen, "ik heb ruim een uur boven Amsterdam en den Polder gecirkeld op een hoogte van 1800 m en voelde me zoo frisch toen ik weer den beganen grond onder de voeten had, dat ik wel weer naar Groningen had willen vliegen!"

"Wat doet u nou liever, autorijden of vliegen?"

"Hoewel ik gaarne rijd, vlieg ik toch liever. Het is in de lucht rustiger dan op den weg en Je hapt er frissche lucht!"

"Wilt u ons nu nog iets over de door u georganiseerde Ameidevlucht vertellen?"

"Het doel van den wedstrijd is het sportvliegen en de ontwikkeling van de vliegsport onder de Nederlandse sportvliegers en speciaal onder de leden van de Amsterdamsche Aeroclub te bevorderen. Alleen amateur-vliegers mogen deelnemen, inschrijving van beroepsvliegers is uitgesloten."

Tusschen 13 en 15 uur zijn de deelnemers (op Zaterdag 3 October 1936) met een tussenruimte van 10 minuten vertrokken van het luchtvaartterrein Schiphol, ten einde het parcours Schiphol-Ameide-Ypenburg en vervolgens weer naar Schiphol terug te vliegen. Op ten hoogste 500 m ter weerszijden van de

route waren kruisen neergelegd, die door de deelnemers op een, door het wedstrijdcomité verstrekte kaart, moesten worden aangegeven. Voorts moest, zoowel op het luchtvaartterrein Ypenburg, als op het luchtvaartterrein Schiphol, een z.g. 'laplanding' worden uitgevoerd. De terreinstrook ingesloten door de lappen, had een oppervlakte van 10 maal 300 m, de lange zijde was in de windrichting gelegen. Beneden 600 m hoogte of, indien de wolken lager hingen dan 600 m lager dan de basis hiervan, mocht geen gas worden gegeven, doch de gaskraan moest steeds in den stand 'gesloten' zijn en blijven.

Te Ameide werd 3 maal in de linkerbocht gecirkeld om de kom van het dorp, daarbij niet lager vliegende dan 100 m en niet hoger dan 200 m. De tijd waarin het parcours moest worden afgelegd, werd berekend naar de te verwachten grondsnelheid der betreffende machines, met een speling van 15 minuten. Op het terrein Ypenburg mocht ten hoogste 45 minuten worden vertoefd. Direct bij de landing moest de vliegkaart worden ingeleverd, die eventueel bij de start weer werd verstrekt.

De volgende puntentelling werd toegepast: Kruis niet in-geschetst, 25 strafpunten. Voor iedere mm foutieve kruisaanduiding, 10 strafpunten. Gasgeven voor de landing, 15 strafpunten. Landen buiten de lappen of eruit rollen, 15 strafpunten. Voor iedere minuut te laat aankomen op Schiphol, 5 strafpunten.

Degene die 'nul' of het minste aantal strafpunten kreeg, werd winnaar. In dit geval de heer J. Koch. Bij gelijken stand zou het lot beslist hebben.

▲ Luchtfoto Ameide, gemaakt vóór de Tweede Wereldoorlog (Bron: www.wikiwand.com)

▲ Luchtfoto Ameide, gemaakt vóór de Tweede Wereldoorlog. (Bron: www.wikiwand.com).

Toen Zaterdag 19 september de Ameide-vlucht werd uitgesteld omdat de nevel – vooral te westen van ons land – een beletsel vormde voor het welslagen der vlucht, waren er verschillende sportvliegers die boven Schiphol en Amsterdam zich persoonlijk van den nevel gingen overtuigen. Ook dien dag scheen de zon heerlijk en teekende een blauwe hemel zich boven ons af. Ook dién dag was het verblijf op Schiphol een aangename verpoozing om de zorgen van het drukke stadsgedoe voor eenige uren op aangename wijze te vergeten.

J. IDES

Luijendijk wordt naast sportvlieger ook zweefvlieger

Naast het sportvliegen met gemotoriseerde vliegtuigen is burgemeester Luijendijk ook geïnteresseerd in het zweefvliegen. In 1938 haalt hij in korte tijd het A, B en C brevet zweefvliegen. Hij is dan niet alleen de eerste vliegende burgemeester, maar ook de eerste burgemeester-zweefvlieger.

“BURGEMEESTER-ZWEEFVLIEGER.

Ameide. De burgemeester, de heer C.W. Luyendijk, die reeds eenige jaren in het bezit is van brevet-AS motorvlieger, behaalde dezer dagen het brevet A en B zweefvliegen.

Hij is de eerst gebrevetteerde burgemeester-zweefvlieger in Nederland.” (Sch.C. 29 april 1938)

“Het derde brevet.

Ameide. De bekende sportvlieger, burgemeester C.W. Luyendijk, die een maand geleden in het bezit kwam van de brevetten A en B zweefvliegen behaalde op tweede Pinsterdag het brevet C zweefvliegen. Het in zoo korte tijd behalen van het C brevet¹³ is inderdaad een mooie prestatie.” (Sch.C. 10 juni 1938)

Na drie Ameide-vluchten (1936, 1937 en 1938), maken de mobilisatie en het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in de zomer van 1939 een tijdelijk einde aan de sportvliegerij in Nederland. Daarnaast is het ook niet meer mogelijk om de proeven af te leggen die nodig zijn om zijn gewone C-brevet om te zetten in een ‘zilveren C-brevet’.

In december 1939 vertelt burgemeester Luijendijk over zijn sportvlieghobby aan een verslaggever van De Gorcumer. Dit gesprek was een onderdeel van een rubriek waarin meerdere burgemeesters uit onze regio over hun leven vertelden.

“Burgemeesters (uit deze streek) vertellen.

Burgemeester C.W. Luyendijk van Ameide en Tienhoven.

Toen wij in des burgemeesters werkkamer binnentraden bleek ons dadelijk, dat wij niet in een verkeerde waren beland. Er hingen namelijk enkele vliegtuigmodellen aan de zolder en de wand was opgevroolijkt met foto's van vliegmachines, al dan niet bemand

¹³ Officiële zweefvliegbewijzen kwamen in Nederland voor het eerst in augustus 1936. Burgemeester C.W. Luijendijk behaalde zijn Zweefvliegbrevet op 9 juli 1938. Hij was daarmee de Nederlandse brevethouder nr. 61. <https://www.hdekker.info/DIVERSEN/brevethouders.htm>.

▲ Burgemeester Luyendijk in een toestel van de Nationale Luchtvaartschool bij de derde Ameide-vlucht op zaterdag 15 oktober 1938. De tekst op de achterkant van de foto is van burgemeester Luyendijk.

door den vliëgenden burgemeester. Als zoodanig is de heer Luyendijk in het geheele land bekend en ook als groot sportliefhebber. Behalve het motorvliegen heeft de burgemeester thans een nog sportiever tak van de luchtsport opgenomen, namelijk het zweefvliegen. De burgemeester bestijgt thans zijn stokpaardje. Vliegen is zijn lust en zijn leven. Voorzover zijn ambtsbezigheden, die ook zijn volle toewijding hebben, dat toelaten ging de heer Luyendijk vliegen. Nu kan dat niet meer, want door de oorlogstoestand is het vliegen verboden. Juist in het najaar zijn er zulke prachtige dagen om te zweefvliegen. Als de mobilisatie niet was gekomen, had de heer Luyendijk dit jaar het hoogst bereikbare brevet voor zweefvliegers 'het zilveren C brevet' willen halen. De gewone C had proeven van bekwaamheid vereischt om het praedicaat 'zilveren' te verkrijgen had hij er reeds een afgelegd. De burgemeester vertelt dan van zijn avonturen, zoowel in motorvliegtuigen als in zweefvliegtuigen. De burgemeester is een enthousiast vlieger en dus ook een enthousiast vertellen over zijn vliegerij. Hij haalt foto's en courantknipsels voor den dag, allen betrekking hebbende daarop. Hij vertelt daarbij hoe een vliegtuig zwaarder dan de lucht, kan blijven zweven zonder motorische kracht, hij beschrijft de grote routine die vereischt is om een vlucht van eenige afstand te maken en nog veel meer. Door zijn pakkende manier van vertellen is de burgemeester ook een goed propagandist voor het vliegen. Velen vragen hem naar het zweefvliegen.

De heer Luyendijk besluit daarom met de hoop, dat ook dit artikel zal bijdragen tot de verwezenlijking

van het ideaal dat de mensch zich sinds eeuwen gesteld heeft: zich door het luchtruim te bewegen als vogels. (De Gorcumer, 23 december 1939)

In de meidagen van 1940 treedt burgemeester Luyendijk op als "luchtvaart-deskundige" van de Schoonhovensche Courant. Deze krant meldt op 10 mei 1940, dat er op woensdag 8 mei een "luchtgevecht boven de Krimpenerwaard" zou hebben plaatsgevonden, waarbij een vliegtuig ter hoogte van Langerak/Tienhoven neergestort zou zijn. De krant gaat de geruchten controleren gaat op zoek naar een deskundige. "Wij hebben daartoe nog een onderhoud gehad met den heer C.W. Luyendijk, burgemeester van Ameide en Tienhoven, eerstens, omdat vermoedelijk in een van zijn gemeenten het vliegtuig neergestort zou zijn, en ten tweede, omdat de heer Luyendijk deskundig is op het gebied van vliegen en vliegtuigen als 'vliegende burgemeester'. Hij vertelde ons, dat hij op zijn middagwandeling een geweldige klap had gehoord, zoo zelfs, dat de koeien in de weide ook opkeken. Het geluid kwam uit de richting Langerak. De burgemeester zeide nog tegen zijn echtgenoot, dat een neerstortend vliegtuig eenzelfde enorme klap veroorzaakt, doch had verder geen aandacht aan de zaak geschonken, omdat nergens iets te zien was." De zaak is, mede door de Duitse inval op 10 mei 1940, nooit opgelost¹⁴.

14 Bram Provoost, "Duitse bommen op de Alblasserwaard. De meidagen van 1940. Nieuwsblad HVAT 2017, jrg. 28, nr. 1, blz 9-17.

De vliegende burgemeester van Ameide en Tienhoven

Deel 2: De jaren 1945-1957

Bram Provoost

Na de Duitse bezetting gaat de “vliegende burgemeester” opnieuw de lucht in. Na de bevrijding in 1945 hervat het leven langzamerhand zijn normale gang. Omdat burgemeester Luijendijk gedurende de hele periode 1940-1945 op zijn post is gebleven, moeten eerst zijn bestuurlijke gedragingen gedurende deze jaren onderzocht worden. Hij wordt tijdelijk op non-actief gesteld, maar in december 1945 mag hij terugkeren als burgemeester van Ameide en Tienhoven.

In deel 1 hebben we kunnen lezen, dat sport- en zweefvliegen vanwege de mobilisatie in 1939 verboden werd. Vanzelfsprekend bleef dit verbod gehandhaafd tijdens de Duitse bezetting. Ook de sportvliegerij heeft sinds de zomer van 1939 stil gelegen en komt langzaam weer op gang. Het duurt tot 1948 voor er weer een Ameide-vlucht georganiseerd kan worden. Medio september 1948 verschijnen de sportvliegtuigen weer boven Ameide en draaien ze hun rondjes om de toren van de NH-kerk. Burgemeester Luijendijk is op 18 september 1948 zelfs de winnaar van die eerste vlucht.

In 1948 neemt burgemeester Luijendijk ook weer gasten mee om hun ‘luchtdoop’ te ondergaan en de wereld van boven te aanschouwen. Een van hen is

Ameide-vlucht was een groot succes De „vliegende burgemeester” zegevierde

▲ De Gooi en Eemlander, 20 september 1948.

▲ Op 9 oktober 1948 ondergaat Gijs Roodhorst zijn luchtdoop door burgemeester Luijendijk in de PH-UCN.

Gijs Roodhorst, die vanaf het vliegveld Hilversum mee mag vliegen. De tocht zal ongetwijfeld naar Ameide gevoerd hebben.

Het Nieuwsblad voor Gorinchem en omstreken (Nv-Geo) schonk aandacht aan de rondvlucht in de rubriek Streeknieuws.

AMEIDE - Met de burgemeester de lucht in.

Zaterdagmiddag werden we weer eens aangenaam verrast door onze vliegende burgemeester C.W. Luijendijk, die met als passagier de heer Gijs Roodhorst (sic!) John, in zijn vliegtuig in sierlijke bochten over onze gemeente vloog.

▲ Burgemeester Luijendijk (links) en Ameidenaar Gijs Roodhorst.

Reeds velen¹ maakte met onze burgemeester de eerste vliegtocht van hun leven en ondergingen alzo de luchtdoop (NvGeo, 11 oktober 1948).

In januari 1949 heeft een verslaggever van het NvGeo een uitgebreid gesprek met burgemeester Luijendijk. Eerst spreken ze in de werkkamer van de burgemeester uitvoerig over gemeentezaken (hieronder wegge-
laten). Daarna maken ze een rondvlucht, ook nu weer met de PH-UCN². Daarover verscheen een verslag in de krant van 19 januari 1949.

Gesprek met Ameide's vliegende burgemeester

Eerst in de burgemeesterskamer en daarna in de lucht!

Hoe onze streek er uit de lucht uitziet

▲ NvGeo, 19 januari 1949.

**Gesprek met Ameide's vliegende burgemeester
Eerst in de burgemeesterskamer en... daarna in de
lucht!**

Hoe onze streek er uit de lucht uitziet

Ameide mag dan wel geen stad meer zijn, een unicum is het toch zeker wel. Want welk plaatsje in Nederland heeft een burgemeester, die zijn vrije tijd in de lucht, ver boven de grond doorbrengt? Welke gemeente heeft een magistraat, die de stuurknuppel in een sportvliegtuig met evenveel gemak hanteert als de voorzittershamer tijdens een vergadering van de vroede vaders? Niet vele en men mompelt dat Ameide in dit opzicht de enige gemeente in den lande is

Zeker, er zijn jagende burgemeesters die het bij patrijzen en hazen houden. Anderen beoefenen de wandelsport en tippelen kilometer na kilometer zonder blaren te krijgen. Er blijkt zelfs een burgemeester te zijn, die de bokssport op geniale wijze beoefent en knock-outs aan de lopende band uitdeelt. Maar vliegende burgemeesters? Neen, daarop kan alleen Ameide bogen.

De "Ameide-vlucht"

Na dit gesprek over gemeentezaken (niet opgenomen in dit artikel B.Pr.) kwamen wij natuurlijk in hoger sferen terecht, want de burgemeester is reeds onge-

veer 20 jaar sportvlieger en twee decennia geleden behaalde hij zijn brevet. Het vliegen zat hem als het ware in het bloed, want voor alles wat met de vliegerij te maken had, toonde hij van jongsaf een grote belangstelling.

Burgemeester Luyendijk is lid van de Goois-Stichtse Aeroclub en vliegt met een toestel van de Nationale Luchtvaartschool.

Zoals wij reeds eerder publiceerden wordt er jaarlijks een Ameide-vlucht georganiseerd. Dit gebeurt op initiatief van Ameide's burgemeester, die voor de winnaar van deze vlucht een wisselbeker beschikbaar heeft gesteld. Voor de oorlog werd er driemaal om deze beker gevlogen en dit werd weer hervat in 1948, toen burgemeester Luijendijk zelf winnaar van de beker werd. Er waren toen 23 deelnemers, w.o. drie militaire vliegers. In Hilversum werd gestart waarna koers werd gezet naar Ameide, waar men drie maal om het plaatsje moest heenvliegen, om vervolgens in Ypenburg een verplichte doellanding uit te voeren om tenslotte weer in Hilversum terecht te komen. Men moest daarbij 3 op de grond gelegde kruisen in kaart brengen en nog enige vragen beantwoorden. Voor deze 'navigatievlucht' stelt een wedstrijdcommissie de route vast en men moet op deze vlucht vn. op het kompas vliegen.

In de kringen der sportvliegers bestaat er steeds grote belangstelling voor deze Ameide-vlucht, die de naam Ameide door het gehele land heeft verspreid. Voor het plaatsje zelf is het leuk, dat de burgemeester de laatste vlucht zelf won, hetgeen een mooi resultaat was!

Wij starten op het vliegveld Hilversum

Maar niet alleen met de Ameide-vlucht komt de heer Luyendijk in de lucht. Wanneer het maar eventjes geschikt vliegweer is stapt hij in een toestel om enige ogenblikken boven Nederland te vliegen en op een van die tochten zijn wij met hem mee geweest om onze streek tussen de grote rivieren eens uit de lucht te bekijken.

Op het vliegveld Hilversum stond ons sportvliegtuig gereed om ons mee te voeren door het luchtruim. Het was een eendekker, een 'Pipercub'. Wanneer een leek zo'n toestelletje ziet komt het hem onbegrijpelijk voor, dat hij daarmee van de grond zal gaan en op een hoogte van 1000 meter zich zal laten voeren over ons kleine, maar ook uit de lucht zo mooie land.

Het is op het vliegveld Hilversum een gezellige drukte. Tientallen toestelletjes ziet men starten en dalen en men staat versteld van de eenvoud waarmee dit alles geschiedt. Bij de ingang staat een groot aantal auto's van hen, die er even tussen uit gewipt zijn om een vliegtochtje te maken en hier, op het vliegveld van de sportvliegers, ervaart men de schoonheid van het vliegen als sport. In de omgeving kijken honderden mensen naar de bedrijvigheid op het vliegveld: er staat een tiental machines die beurtelings starten en het is heel gewoon, wanneer men bv. vier toestellen rond het vliegveld ziet cirkelen. Ook onze PH-UCN staat klaar en na het tanken wordt er gestart en in een oogwenk zijn wij los en... wij vliegen.

1 Zo was er enkele weken eerder het bericht dat de burgemeester een rondvlucht had gemaakt "met als passagier mej Vroon, die als dienstbode werkzaam is bij de burgemeester (NvGeo, 13 sep. 1948).

2 De PH-UCN was een sportvliegtuig van het type Piper L-4J Grasshopper, eigendom van de Gooi-Stichtse Aero Club. Het vliegtuig crashte op 16 oktober 1950 bij de landing op het vliegveld Volkel. Het toestel vloog in brand en was onherstelbaar beschadigd. De bestuurder en een passagier vlogen van Hilversum naar Volkel om daar met diverse andere passagiers wat rondvluchtjes te maken. Bij het ongeval kwamen de gezagvoerder en een passagier om het leven. Dit voorval toont aan dat die rondvluchtjes niet zonder risico's waren.

Onze streek vanuit de lucht gezien

Het Gooise land ligt onder ons en de Hilversumse bossen, de Loosdrechtse plassen en de vele mooie gebouwen bieden een prachtig gezicht, maar lang blijven wij hier niet boven, want het doel van de tocht is onze streek tussen Lek en Merwede en daarom koersen wij naar Utrecht. De Dom steekt met kop en schouders boven alles uit en maakt ook op de man in de lucht een grootse indruk. Utrecht is een grote stad, maar uit de lucht gezien zijn al die duizenden huizen poppenhuisjes en het is al dak wat men er ziet. Meer ruimte biedt het groene weide-landschap met de honderden sloten en vaarten die er door heen gesneden zijn. Duidelijk ziet men de grote verkeerswegen en de pas herstellende brug bij Vianen. Alles verliest zich in de verte echter in een waas want het is een regenachtige lucht. Zo uit de lucht krijgt men een goede kijk op het land van mest en mist en regen, zoals een onzer dichters zong.

Maar deze middag hebben wij geen tijd in de poezie te toeven want de Lek slingert zich als een grillig lint door het landschap. De dorpjes aan de rivier liggen tegen de dijk gedrukt en bijzondere belangstelling genieten Lexmond en Ameide, waar wij natuurlijk eens rondcirkelen en direct contact hebben met de inwoners, die gewend zijn dat hun burgemeester hun een groet uit de lucht brengt.

De Linge volgend en een blik werpend op Meerkerk, Arkel, Noordeloos en Hoornaar in de verte komen wij over Betondak, een grote grijze vlek van hopen zand en grind, daken van fabrieksgebouwen enz. Het enorme complex valt je pas goed op wanneer je er op kunt kijken, hetgeen ook het geval is met de fabrieken van de Vries Robbé en Co. N.V. die even verder domineren aan de Linge.

Gorinchem op 500 meter: een vestingsprookje

En dan... dan ligt het grootste riviergezicht van Maas en Waal en Merwede voor ons. Hier ziet men het rivierlandschap in al zijn schoonheid. Gorkums haven splitst de oude stad in twee delen en Gorinchem vanuit de lucht is werkelijk een sprookje. De oude stad ligt gevangen in het keurslijf van groene wallen en de bastions van de vesting geven aan het geheel een speciale vorm. Wij zouden hier zeker kunnen spreken van een vestingsprookje, want mooi is het om Gorkum zo te bewonderen. En het valt U mee, wat er allemaal, ook van een hoogte van 500 meter, te zien is. Direct valt de nieuwe verkeersweg Rotterdam-Geldermalsen op met de verkeerscirkel tussen Schelluinen en Gorinchem, waar omheen het verkeer op simpele wijze wordt geleid. De oude toren laat zijn trotse middeleeuwse luister aan de mensen in het kleine vliegtuigje daar ver boven hem zien. En vormen kerk en toren reeds een scherp contrast vanaf de begane grond gezien, van grote hoogte valt het nog duidelijker op, welk verlies Gorinchem leed doordat de oude kruiskerk gewogen en te licht bevonden werd.

Men komt hier niet uitgekeken en ook de burgemeester is enthousiast over het vele mooie dat er in onze omgeving te bewonderen is.

Op de Merwede heerst grote bedrijvigheid, Woudrichem is een getrouwe copie van Gorinchem en Sleu-

wijks natuurbad "Bijtelskil" valt met zijn rode daken in de groene weilanden scherp op.

Burgemeestersgroet vanuit de lucht

Terugvliegende krijgt men een indruk van Gorinchems uitbreiding, tientallen rode daken bewijzen, dat er flink werd gebouwd ook al blijft de woningnood door de grote achterstand ontzettend groot. Aan de Lingebrug ligt "Argo", het huis van Gorinchems burgemeester, maar hoe wij hier ook rondcirkelen en ererondjes vliegen, de eerste burger van de stad krijgt ons niet in de gaten en zonder een burgemeesterlijke groet gebracht te hebben vliegen wij langs twee contrasten – Arkels kerkje en het spitse torentje van Spijk – langs de herboren Jan van Arkel, die trots zijn wieken in de wind slaat naar Meerkerk om contact te zoeken met burgemeester Geleedst. En... het lukte, want spoedig zien wij de burgervader vriendelijk wuiven naar zijn collega op grote hoogte. Trouwens, in Meerkerk, hadden wij aardig wat verbinding met de grond, want heel wat mensen keken naar die twee mannen daar boven en menige zwaai werd gezwaaid.

Meerkerks watertoren deed haar naam eer aan, want hij lag omgeven in het water, maar dit bleek te komen doordat er met de ontwatering iets niet klopte.

Wij zijn weer op de grond

De eendenkooi bij Ameide was goed waarneembaar en wanneer men scherp oplette, zag men koppels eenden door het water gaan. Trouwens het valt toch mee hoeveel men kan opmerken van grote hoogte wanneer je in een vliegtuig zit met een ervaren gids, die de streek goed kent en er plezier in heeft zijn passagier te wijzen op het vele, dat er te bekijken is. Boven het geraas van de motor uit schreeuwt de bestuurder een enkele aanwijzing en dan is er weer wat interessants het bekijken waard.

Via de zendmasten te Jaarsveld en een prachtige tocht over de Lek vliegen wij weer in de richting van het vliegveld en in deze omgeving ontmoeten wij meer toestellen in de lucht, die alle weer op hun basis neerstrijken. Ook wij koersen in deze richting, cirkelen een keer om het landingsterrein heen en daar voelen wij de tik, ten teken dat wij grond hebben. Nog even razen wij door, maar dan staan wij weer keurig netjes op de plaats vanwaar wij vertrokken, bij het benzine-station, waar een andere liefhebber gereed staat om het ook eens te gaan proberen.

Wij zijn inmiddels na een heerlijke en mooie tocht weer op het platform voor de hangar aangekomen en voor de man, die zijn streek nu eens op andere wijze kon bestuderen, was deze tocht een belevenis, de moeite waard en om niet te vergeten. (NvGeo 19 januari 1949).

In november 1949 is er het zilveren jubileum van C.W. Luijendijk als burgemeester van Ameide en Tienhoven. In het Parool verschijnt een interview over zijn activiteiten als sportvlieger.

“Burgemeester Luyendijk (een onzer oudste sportvliegers) jubileert

(Van onze Hilversumse correspondent)

Zo Zaterdagmiddags is de EdelAchtbare Heer C.W. Luyendijk, burgemeester van Ameide en Tienhoven, nog wel eens te vinden op (of boven...) het vliegveld Hilversum. Hij is immers een van Nederlands burgemeesters, die ook werkelijk zelf vliegt. Alleen a.s. Zaterdagmiddag zal hij wel op het vliegveld ontbreken, want is het precies vijf en twintig jaar geleden, dat hij als burgemeester van Ameide en Tienhoven werd geïnstalleerd na op 21 October 1924 als zodanig te zijn benoemd. Maar aan de andere kant zou het ook best weer kunnen zijn, dat hij die Zaterdag juist wel naar Hilversum trekt, want hij wil dat hele zilveren jubileum maar ongemerkt laten passeren. En van iets, dat naar en interview zweemt wil de burgemeester eigenlijk ook niets weten.

“De ouders van mijn vrouw wonen in Hilversum”, zegt hij, op een toon van dat is toch iets voor de courant, “daarom trekken wij ’s Zaterdagmiddags nog wel eens op het Gooi aan. En ik mag dan graag eens vliegen”.

Dat “graag eens vliegen”, dateert uit de diensttijd van de burgemeester toen hij luitenant Van Meel zag opstijgen. O, wat heeft hij niet geprobeerd om mee de lucht in te mogen. Hij moest echter wachten tot de ...rondvluchten van Schiphol.

Zoveel...

“Ik heb er zoveel gemaakt”, zegt de burgemeester olijk, “dat het Schipholpersoneel me tenslotte vertelde, waar ik zelf kon leren vliegen. En die raad heb ik opgevolgd”.

“U kunt wel eens mee de lucht in”, nodigt hij nog spontaan uit, “mijn vrouw is er niet zo wild op. Volgende week of zo?”

“Maar dan jubileert u toch?” menen wij te moeten herinneren.

Burgemeester Luyendijk fronsst even het voorhoofd. “Och, daar zou ik toch niet zoveel aan willen doen”.

Van anderen moeten we horen, dat de burgemeester van Ameide en Tienhoven erg populair is; dat hij 58 jaar en dus een der oudste, zo niet de oudste sportvlieger is; dat hij in 1936 een Ameide-vlucht instelde, een sportvlucht, die ieder jaar groter maar ook moeilijker wordt, doch die door de burgemeester zelf het vorig jaar nog is gewonnen; dat hij vroeger in een Koolhoven, maar nu in een Piper Cub vliegt; dat hij de grootste zorg aan zijn gemeenten besteedt; dat hij zeer veel heeft gedaan voor de volkshuisvesting; dat onder hem ook een nieuw gemeentehuis³ werd gebouwd, en dat hij tussen 1940 en 1945 talloze mannen voor uitzending naar Duitsland heeft bespaard. De burgerij wil die 19de November zeker niet onopgemerkt voorbij laten gaan.

Eens kijken wie het wint...” (Parool, 18 november 1949).

Ook de Gooi- en Eemlander heeft een bericht over het jubileum van burgemeester Luyendijk.

“De vliegende burgervlaar in zijn stadje onder aan de dijk

Organisator van Ameide-vlucht zoekt ook expansie op begane grond

HILVERSUM – Het vliegveld Loosdrecht heeft zijn jaarlijkse luchtvaartevenementen tussen de sportvliegerij van de Aero-club en de lessen van de Nationale luchtvaartschool door. Eén daarvan is de Ameide-vlucht, genoemd naar een plaatsje aan de Zuidelijke boorden van de rivier de Lek, of liever nog naar de burgemeester van het stadje, de heer C.W. Luyendijk, de initiatiefnemer, die niet zijn eigen naam doch die van zijn gemeente aan het luchtvaartfestijn verbond. Deze sportieve burgervader stond gisteren nu eens niet in de lucht, maar op de begane grond in het middelpunt van de belangstelling. Zulks ter gelegenheid van zijn 25-jarig ambtsjubileum, waarbij, behalve de vele vrienden, die hij om zijn rijzige, sympathiek aandoende, gestalte verzamelde, ook ruim twintig collega's uit de Alblasserwaard en Vijfherenlanden tegenwoordig waren. Een super-edelachtbaar gezelschap, dat op het feest van zijn vliegende ambtgenoot per sé tegenwoordig wilde zijn. En dat deed spreken van de gemoedelijkheid waarmee niet alleen hun landelijke onderdanen, doch ook zij zelf aan en feest de ongedwongen sfeer weet te geven.

Spontane hulde bij zilveren jubileum

Ameide is een aardig stadje, analoog aan alle plaatsjes, waar de bus, rijdend van Utrecht naar Rotterdam, bijna drie uur lang doorheen snort. Een van de langste buslijnen, die met zijn wereldse karakter toch nog een groot aantal boerenmensen voorbijgaat. Des te meer treft het de bezoeker, in de tweede plaats voorbij Vianen aan de Zuidelijke Lekdijk, een vliegende burgemeester te vinden.

Maar hij is er, en hij mag er ook zijn. Dat bleek uit de serie redevoeringen, die bij zijn huldiging werd afge-stoken en waarbij hij – wat bij de meeste ‘vriendelijke recepties’ niet het geval is – niet gespaard werd. “De burgemeester is een driftig man”, zei een van de raadsleden, “hij maakt graag stunts in de lucht, en denkt dat hij dat op de grond ook kan doen. Maar dan komt hij in botsing”.

Wij beluisteren, dat er nogal eens botsingen waren geweest. Met socialisten, met anti-revolutionairen, met de boeren uit het gehucht Tienhoven, waarmee de burgemeester slag leverde alvorens hij de portemonnaie zover open kon krijgen, dat de vroege vaders in plaats van in de woonkamer van één hunner, in een eigen raadhuis konden gaan vergaderen.

Maar dat hij een waar burgervader was, daar waren allen het roerend mee eens. En onder het genot van een prima hartversterking en een overvloedig hapje boerenham en worst werd zijn sportiviteit in vele toonaarden geprezen. In het uniek platte dialect van “ter-Mei” – zoals het tegen de hoge dijk gebouwde stadje in de volksmond heet – en in het perfect Nederlands, dat onder meer de leider van het team burgemeesters, de uitzonderlijk welbespraakte burgervader van Gorinchem ten beste gaf.

De sportiviteit is een van de vele aardige karaktertrekken van deze burgemeester, die af en toe de raadzaal eens voor de wijde boven de wolken verwisselt.

3 In Tienhoven.

Ongetwijfeld vermeldenswaard, doch feitelijk overbodig. Zijn sportiviteit staat immers in de lucht geschreven!

Niet alleen de heer Luyendijk, doch ook zijn gemeentenaren werpen graag een blik over een uitgestrekt gebied. En zij zagen met vreze in de verte de dag naderen, dat zijn pensionering een feit wordt, en hij Ameide verwisselt voor een 'rustige' oude dag op het vliegveld Loosdrecht.

Wij reden voldaan huiswaarts. Een vliegende burgemeester met een temperamentvol karakter als toekomstige Hilversummer?

Wel, het kon slechter..." (Gooi- en Eemlander, 25 november 1949).

Vliegende burgemeester kreeg eindelijk een ambtsketen

Na vele onderscheidingen in de lucht thans óók een te land

Vliegende burgemeester kreeg eindelijk een ambtsketen

Na vele onderscheidingen in de lucht óók een te land

HILVERSUM – De vliegende burgemeester, burgemeester C. Luyendijk van Ameide – in het Gooi in het bijzonder bekend door zijn jaarlijkse "Ameide-vlucht" van het vliegveld Hilversum af – mag als een bevoorrecht man onder zijn collegae worden beschouwd. Tenminste waar het betreft zijn mogelijkheid om zich bij tijd en wijle te verheffen boven het enge milieu van zijn gemeentenaren en in volle vrijheid boven ontspanning en avontuur te zoeken. Op ander terrein kwam hij jaren lang ver ten achter bij velen van zijn collega's. Hij had niet wat zij hadden: een ambtsketen.

Droevig gestemd over dit gemis aan uiterlijke tekenen van waardigheid heeft de vliegende burgemeester in deze dure tijd de moed gevonden om de raadsleden van Ameide voor te stellen ook hem tot drager van de ambtsketen te maken. Zulk een sieraad kost f 500.-, een bedrag waarover in de raad nogal gediscussieerd werd onder het motto: "Wie zal dat betalen?"

Want de vliegende burgemeester heeft op de begane grond twee gemeenten onder zich: het stadje Ameide en het gehucht Tienhoven.

Men besloot tenslotte dat het stadje vier- en het gehucht één-vijfde van de keten zal betalen, dus géén loden pijpen - maar zilveren schakels eerlijk delen.

Opdat de Ameidese raadsleden zouden weten, waarvóór zij de gemeentepeningen offerden, had de vliegende burgemeester een boottochtje gemaakt per veerschouw naar de andere kant van de rivier de Lek en leentjebuur gespeeld bij zijn collega in Lopik. Hij voerde diens ambtsketen mede naar de raadzaal in eigen "stad", waar vroede vin-

geren het sieraad betastten alvorens de hamer viel en burgemeester Luyendijk geketend zal kunnen gaan vliegen. (Gooi- en Eemlander, 6 juni 1950)

In Hilversum is men goed geïnformeerd. Ook de regionale pers heeft een berichtje over de Ambtsketen van Ameide. Vrijdagochtend, 26 mei 1950 vergadert de gemeenteraad van Ameide en één van de agendapunten is de aanschaf van een Ambtsketen. Het raadsverslag in de krant: "Nu een historisch feit. Nog nimmer in de geschiedenis heeft de magistraat van Ameide en Tienhoven een gemeentelijke ambtsketen gehad en altijd moesten de burgemeesters zelf maar zorgen er een te hebben. De voorzitter (burgemeester Luijendijk, B.Pr.) vond, dat het tijd werd, dat de gemeente er een aanschafft. Hij toonde de keten van de burgemeester van Lopik, een pracht-exemplaar, maar de kosten zijn vijfhonderd gulden. Hij stelde voor de kosten te verdelen: f 400 Ameide en f 100 Tienhoven. De heer Diepenhorst vroeg zich af, of Tienhoven zich niet beledigd zou voelen en deze noot lokte de voorzitter uit zijn tent met de bekentenis, dat Tienhoven schraal in de duiten zit. Ten slotte werd tot aankoop besloten, op voorwaarde, dat de raad van Tienhoven met de gevraagde honderd over de brug komt." (NvGeo, 31 mei 1950).

Was er ook al een 'ambtsketen' vóór 1950?

Op een foto met burgemeester Luijendijk, gemaakt tijdens het bezoek van de Commissaris van de Koningin op 9 september 1928, draagt hij ook een versiersel dat lijkt op een 'ambtsketen'. De nieuwe of de echte ambtsketen in 1950 wijkt daar echter duidelijk vanaf.

▲ Burgemeester Luijendijk met de oude 'ambtsketen' in 1928.

▲ Burgemeester Luijendijk met de nieuwe ambtsketen in 1950.

Nog een 'vliegende burgemeester'!

Na 1945 krijgt burgemeester Luijendijk concurrentie. De burgemeester van Amsterdam mr. D'Ailly⁴ krijgt door zijn vele buitenlandse reizen ook de bijnaam 'de vliegende burgemeester'. Voor de eerste maal is de

4 Arnold Jan d'Ailly (1902-1967) was van 1946 tot 1956 burgemeester van Amsterdam.

term 'onze vliegende burgervader' gebruikt in de rubriek Amsterdams Dagboek⁵ in Het Parool van 4 september 1947. Daarna wordt de term 'vliegende burgemeester' jarenlang gebruikt in het Amsterdams Dagboek om de activiteiten van burgemeester D'Ailly te beschrijven. Door de bijnaam van de Amsterdamse burgemeester krijgt de echte vliegende burgemeester Luijendijk nog meer aandacht in het hele land. Zowel de Provinciale Zeeuwse Courant (PZC) als de Leeuwarder courant en andere provinciale bladen plaatsen een bericht met foto over beide 'vliegende burgemeesters', Luijendijk en D'Ailly.

VLIEGENDE BURGEMEESTER

Behalve mr. D'Ailly, burgemeester van Amsterdam, kent Nederland nog een andere 'vliegende burgemeester', de heer C.W. Luyendijk van Ameide. Mr. D'Ailly, die binnenkort zijn brevet als sportvlieger hoopt te halen, kon tijdens deze rally weer enige ervaring opdoen, want van Eelde naar Twenthe vloog hij de 'Miles Messenger' van de heer Oberman uit Amsterdam.

De heer Luyendijk is al vele jaren een enthousiast sportvlieger. Met zijn Piper Cub heeft hij reeds talrijke rallies meegevlogen en het was dan ook geen wonder, dat deze twee burgemeesters genoeg aanknopingspunten hadden voor een warm en hartelijk gesprek (PZC, 1 juni 1951).

◀ Twee vliegende burgemeesters. Burgemeester Luyendijk (Ameide) (links) wisselt van gedachten over het instrumentenbord van een Miles Messenger met burgemeester mr. Arn. D'Ailly uit Amsterdam. (PZC, 1 juni 1951).

Burgemeester Luijendijk wint de Ameide-vlucht voor de tweede keer

ONDANKS TWEE GEMISTE KRUISEN...
*Vliegende burgemeester won
Ameide-vlucht*

Trouw, 21 september 1953.

Ondanks twee gemiste kruisen...

Vliegende burgemeester won Ameide-vlucht (Van een onzer verslaggevers)

"Tjonge, twee kruisen gemist..." Met deze wat misnoegde opmerking stapt Ameide's vliegende burgemeester, de heer C.W. Luyendijk, uit zijn Piper Cub op het vliegveld Hilversum. Voor hem en zijn waar-

nemer zit de Ameidevlucht er weer op. "Aardig vlieger vandaag. Alleen bij de grote rivieren hingen buien", zegt de burgemeester. "Jammer van die kruisen..."

Op dat ogenblik kon burgemeester Luyendijk nog niet weten, dat elke deelnemer aan deze slotvlucht van het sportvliegseizoen die twee kruisen had gemist. Ze waren namelijk weggewaaid, zoals later bleek...

We hebben in onze onwetendheid de heer Luyendijk maar eens op de man af gevraagd, hoe hij als ervaren vlieger "zo maar" twee kruisen van flinke afmetingen, ergens in een weiland, op de route kon missen. "Tja...", zegt de burgemeester. "'t Zal wel aan m'n koers hebben gelegen. Een kleine afwijking en je zit er naast... Er waren trouwens nog meer puzzles op deze vlucht."

De route voerde van Hilversum naar Woensdrecht en terug. Naast de gasfabriek van Schoonhoven ligt een kerk. Hoeveel torentjes telt u daar? In Bergambacht vindt u een timmerfabriek. Hoeveel punttaken heeft die? In welk dorp is de firma J. en K. Smit gevestigd, in welk dorp de fa. L. Smit & Zn en in welk dorp de fa. Smit...? U ziet, dat de vesting Willemstad stervormig is gebouwd. Hoeveel punten telt u...?

Ziehier een bloemlezing uit de 'puntige' vragen, die de deelnemers aan de Ameidevlucht zoal te beantwoorden krijgen. En dan zijn er natuurlijk nog de kruisen, die in kaart moeten worden gebracht "t Is altijd een gezellig slot van het sportvliegseizoen", zegt burgemeester Luyendijk, goedkeurend knikkend naar een piloot, die juist de verplichte noodlanding op het vliegveld heeft ondernomen. "Vliegen houdt je jong! Ik kan er wel een beetje van meepraten. Ik vlieg nu al twintig jaar en begin zo langzamerhand tot de oudjes te behoren..."

Zeventien jaar

Het is alweer 17 jaar geleden, dat burgemeester Luyendijk het initiatief nam tot deze vlucht. De fraaie wisselbeker, die hij er aan verbond, draagt reeds de namen van acht sportvliegers. In 1948 kwam de vliegende burgervader zelf als winnaar uit de bus. "Maar vandaag is het mis", zegt hij ten afscheid. "Twee kruisen missen is funest..."

Toen de wedstrijdleiding de uitslag bekendmaakte, bleek dat deze sombere prognose ongegrond was. Dank zij de weggewaaide kruisen, die niemand in kaart had kunnen brengen. Toen bleek ook, dat burgemeester Luyendijk zijn 'hobby' uitstekend onder de knie heeft. Want met 50 winstpunten eindigde hij op de eerste plaats, die hij echter moest delen met de heer K.J.E. Oberman. Een uniek feit in de historie van de Ameidevlucht. De heer Oberman, die in 1951 winnaar werd, stond de beker af aan zijn oudere collega. Een sportieve geste, die met veel applaus werd begroet. En zo ging burgemeester Luyendijk dan tòch naar huis met de beker, waarop hij helemaal niet had durven rekenen. (Trouw, 21 september 1953).

De Telegraaf heeft ook een berichtje over de Ameide-vlucht van 1953 met een foto van Luijendijk met de door hem uitgelopen beker. Natuurlijk moet in deze

⁵ Deze rubriek werd jarenlang verzorgd door iemand die zich "Dagboekancier" noemde: de journalist Henri Knap.

Amsterdamse krant die andere 'vliegende burgemeester' er ook weer bijgehaald worden.

d'Ailly & Co

Op de titel "Vliegende burgemeester", onverbrekkelijk verbonden aan mr. ARN. J. D'AILLY van Amsterdam (die Zaterdagavond bijna niet vloog omdat hij geen visa voor Canada en de Verenigde Staten had), mag zeker ook burgemeester C.W. LUIJENDIJK van Ameide en Tienhoven enig recht doen gelden. Deze 61-jarige is een sportvlieger in hart en nieren. Enkele jaren vóór de oorlog riep hij de Ameidevlucht in het leven, en een groot ogenblik in zijn vliegers-carrière beleefde de burgemeester vijf jaar geleden, toen hij de door hemzelf uitgelopen beker won. De Ameide vlucht van Zaterdag werd weer een herdenkingswaardige. De heer Luijendijk deelde hierin de eerste plaats met de bekende Amsterdamse sportvlieger KOEN OBERMAN. Het viel mij op, dat deze vrijgezel een charmante waarnemster aan boord had, de stewardess RIET BOS. De beide winnaars waren om meer dan één reden zeer tevreden. Zij kregen van alle aanwezige dames een hartelijke zoen. In dit opzicht is het winnen van de Ameidevlucht lucratiever dan het winnen van alle etappen in de Tour de France.

◀ Burgemeester Luyendijk met de door hem uitgelopen beker.

De jeugd van Ameide heeft ook zijn plezierijtje weer gehad. Voorwaarde is, dat iedere deelnemer driemaal om de toren van het dorp moet vliegen. Dat geeft altijd heel wat bekijks (De Telegraaf, 22 september 1953).

Het afscheid van Ameide en Tienhoven in 1957

Het afscheid van burgemeester Luijendijk na ruim 32 dienstjaren krijgt ruime aandacht in de landelijke pers. Er is relatief weinig aandacht voor zijn verrichtingen als bestuurder in Ameide en Tienhoven. Des te meer wordt er geschreven over zijn activiteiten als 'vliegende burgemeester'. De concurrentie met ex-burgemeester d'Ailly bleef tot zijn pensionering een rol spelen in de landelijke kranten.

Eerste vliegende burgemeester neemt afscheid

▲ Het vrije volk, 28 februari 1957.

Eerste vliegende burgemeester neemt afscheid

(Van een onzer verslaggevers)

Toen mr. D'Ailly eerste burger van Amsterdam was, werd hij wel eens 'de vliegende burgemeester' genoemd vanwege zijn luchtreizen naar andere wereldsteden. Lang voor mr. D'Ailly geïnstalleerd werd was er echter al een 'vliegende burgemeester', en wel de heer C.W. Luyendijk, burgemeester van Ameide en Tienhoven. Hij verwierf die bijnaam doordat hij een enthousiast sportvlieger was en in de wereld van de sportvliegerij een bekende figuur was. Maar ook hij is nu geen 'vliegende burgemeester' meer, want dinsdag heeft hij afscheid genomen van Tienhoven en woensdag van Ameide wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd (Het vrije volk, 28 februari 1957).

Na 33 dienstjaren, waarin hij 1000 huwelijken voltrok

Ameide's zelf vliegende Burgemeester gaat heen

▲ De Telegraaf, 28 februari 1957.

Na 33 dienstjaren, waarin hij 1000 huwelijken voltrok. Ameide's zelf vliegende Burgemeester gaat heen

(Van een onzer verslaggevers)

HET DORP is er een beetje stiller van dan anders. De burgemeester neemt na 33 dienstjaren afscheid. Vandaag zullen de notabelen deftig in het zwart, naar de hotelzaal gaan waar de plechtigheid zal plaatsvinden.

Het is een vreemde dag voor Ameide. Zoals het daar half weggedoken ligt achter de hoge dijk van de Lek lijkt het alsof het ver van de wereld tegen een evolutie kampt. Vandaag gaat de burgemeester weg. Dat is in aller gedachten. Het zint geen mens. Het is als een koude overgang naar een nieuwe toekomst. Burgemeester-sportvlieger C.W. Luyendijk heeft zijn leeftijd bereikt. Hij wou nog jaren doorgaan. Hij zegt: "De pensioendatum kon best 68 zijn. De mens wordt toch gemiddeld zoveel ouder..."

Het huis...

EN DAAR staat vlak achter de dijk het huis. De ambtswoning, waarin weldra een opvolger trekt. Het afscheid van de burgemeester is ook zijn afscheid van dat huis, stil, statig, zulk een mooie oude herenbehuizing, die men in een kleine plaats direct als de burgemeesterswoning herkent.

Mevrouw Luyendijk, elegante, bedrijvige gastvrouw, trouwe gezellin van het gemeentehoofd, representante van zijn waardigheid op honderden gebeurtenissen van officieel karakter, schenkt koffie op een geleende schraag die als tafel dient. Er staan nog drie stoelen en de kachel is ook gebleven. Maar verder is het gezin feitelijk het oude huis al uit: reeds heeft het nieuwe flatje te Diemen ingericht, waarheen beiden

na het afscheid van vandaag zullen vertrekken. Het is voor hen allemaal even vreemd als voor de bevolking. Na drie-en-dertig jaar samen in het rivierdorp geleefd hebben.

Mooiste ambt

Hij heeft het een mooi ambt gevonden. Misschien wel haast het mooiste dat er voor de mens is weggelegd. "Het is gezellig. Het is boeiend. Je leeft met alle mensen mee. Met allen." Maar in die lange jaren is er veel veranderd. De helft van de bevolking uit het begin van zijn ambtsperiode is overleden. Maar er is een nieuwe jeugd. "Van de ouders die ik getrouwd heb, heb ik de kinderen óók al getrouwd Ik denk, dat ik een kleine duizend huwelijken heb voltrokken." In die jaren zijn de grachten gedempt. Niet zulke fraaie grachten als waar Amsterdam zo onafscheidelijk van is, maar nauwe kanaaltjes, haast sloten, waarin tot 1930 de mensen nog potten en pannen wasten. "Jakkes, de ratten zwommen om het keukengerei heen", herinnert zich mevrouw Luyendijk. De burgemeester heeft er waterleiding voor in de plaats gebracht, en niemand die nu nog anders zou willen. Een grote verandering is nog op til: in de uiterwaard wordt zand weggegraven voor de Deltawerken. Dan ontstaat er meteen een binnenhaventje dat men nodig heeft voor de bouw van een fabriek. Twee vliegen in een klap.

Ameide-vlucht

AMEIDE heeft naam gekregen door de sportvliegerij. De burgemeester heeft er al jaren geleden de jaarlijkse Ameide-vlucht ingevoerd. Voor de oorlog van Schiphol, later van Hilversum uit. Op die vluchten werd driemaal rondom de gemeente gevlogen en onderweg moesten de deelnemers kruisen zoeken van wit doek geknipt en op bepaalde plaatsen op de route neergelegd. Op een kaart aantekenen en wie er de meeste had ontdekt was winnaar van de vlucht. Ook van het sportvliegen heeft de heer Luyendijk een paar jaar geleden afscheid genomen. Dat zat hem hoog. Veertig jaar geleden, in militaire dienst, had hij reeds willen vliegen. Maar het leger bezat maar drie toestellen en hij kwam er niet aan te pas. Dan maar sportvlieger en lessen op Waalhaven en Schiphol bij de oude instructeurs van de Nationale Luchtvaart-school: Schmidt, Crans Asjes, Postma, De Mul.

"Het is mooi"

WAT trekt een burgemeester aan in vliegen? Ja, wat trekt anderen aan in autorijden? "Ik wilde het al toen ik nog nooit van de grond was geweest. Het is mooi, als je ze zo ziet gaan... Maar dat je het zelf doet is het voornaamste. Het wonderlijke dat een mens zoiets kan. Ver boven de dijken, de rivier, en de uiterwaarden. Maar de vliegers van de Ameide-vlucht zullen wel blij zijn dat de wedstrijden tot het verleden behoren: het was altijd een moeilijke vlucht..."

VANDAAG is dan het afscheid. Burgemeester Luyendijk loopt nog even door de grote woonkamer, waar alleen nog het restje meubelen staat waarvoor het flatje te Diemen te klein is. Hij is in jacquet gestoken, want reeds wachten meer dan honderd genodigden elders op de laatste plechtige ontmoeting met het

gemeentehoofd. Mevrouw Luyendijk wil haar laatste gast in deze ambtswoning nog een koekje presenteren. "Ach, de koekjestrømmels zijn al in Diemen. Alles moet nu zo primitief, vandaag."

Er komt een nieuwe burgemeester in dit huis. De man van de toekomst, die verder de beide gemeenten, Ameide en Tienhoven, zal leiden. In kleine dorpen, in de intimiteit en in de afzondering achter de hoge dijk langs de brede rivier is zulk een gebeurtenis in de gedachten van allen (De Telegraaf, 28 februari 1957).

Vliegende burgemeester op hartelijke wijze uitgeluid

▲ *Algemeen Dagblad, 28 februari 1957.*

Vliegende burgemeester op hartelijke wijze uitgeluid

(Nieuwsdienst Algemeen Dagblad)

AMEIDE – Vijf jaar geleden heb ik nog gedacht, als ik gepensioneerd wordt, ga ik weer vliegen. Maar nu het zover is, is het met de vliegerij gedaan. Dit zei de scheidende burgemeester, de heer C.W. Luyendijk gistermiddag aan het slot van de afscheidsreceptie. Er heerste op die bijeenkomst in het stedeke Ameide een gemoedelijke en hartelijke sfeer, welke werd gedragen door de gevoelens van grote waardering en vriendschap voor deze burgemeester, die als sportvlieger grote bekendheid heeft verworven.

Daarover is uiteraard heel wat gezegd en vrijwel iedere spreker gewaagde van het feit, dat hij meermalen door de burgemeester was meegenomen op een vliegtocht. Daarvan getuigden zowel raadsleden, als de vertegenwoordiger van de mandenmakers van Ameide, de secretarie-ambtenaren als collega's en zo maar enkele inwoners van Ameide of het pittoreske Tienhoven, waarvan de heer Luyendijk ook burgemeester was. Sommigen verheelden niet, dat zij niet bijster gelukkig waren geweest met de uitnodiging mee het luchtruim in te gaan en dat zij voordien steeds maar hadden gehoopt dat het slecht weer zou blijven. Maar achteraf vond iedereen het toch wel bijzonder een vliegtochtje te hebben gemaakt met deze burgemeester, die 32 jaar lang aan het hoofd heeft gestaan van deze twee gemeenten aan de Lek. Mr. L.R.J. Ridder van Rappard, burgemeester van Gorinchem, die namens de burgemeesterskring van de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden sprak, noemde deze vliegtochtjes de beste psychologische zet van een burgemeester, omdat de heer Luyendijk op unieke wijze degenen met wie hij te maken had heeft getoond, dat er wijdere horizons zijn dan de gemeentegrenzen van Ameide en Tienhoven.

Hulde

Nagenoeg geen der negentien sprekers vergat de grote gastvrijheid van de burgemeester en zijn echtgeno-

◀ *Burgemeester C.W. Luyendijk toonde gisteren tijdens zijn afscheidsreceptie veel belangstelling voor de strijkplank, die het damescomité uit Ameide en Tienhoven zijn vrouw had aangeboden (foto Algemeen Dagblad).*

Ameide nam afscheid van burgemeester en burgermoeder Luyendijk

▲ *Het Nieuwsblad voor Gorinchem en omgeving, 1 maart 1957.*

Bij het afscheid bleek wel, dat er in vele kringen waardering voor het werk en de persoon van de burgemeester bestaat en in de hulde die men de heer Luijendijk bracht liet men zijn echtgenote rijkelijk delen. Niet zonder meer zetten wij boven dit verslag de uitdrukking 'burgermoeder', een ieder die bij dit afscheid aanwezig was zal die kwalificatie kunnen onderschrijven.

Dinsdag was er afscheid genomen van de gemeenteraad van Tienhoven, die als waardering besloot om het plein⁷ in het uitbreidingsplan zijn naam te geven.

Woensdagochtend was er het afscheid van de raad van Ameide. Woensdagmiddag, in de zaal van Diepenhorst, werden de vele geschenken aangeboden. Namens de raadsleden van beide gemeente droegen wethouder Uittenbogaard en raadslid Diepenhorst een 'fraai kastje' naar binnen. Een commissie uit de burgerij volgde met een 'fraai televisietoestel'. Mevrouw Spek overhandigde namens de echtgenotes van de raadsleden een 'strijkplank en bloemen'.

Hoewel enige jaren geleden gestopt kwam natuurlijk ook de vliegerij van Luijendijk nog aan bod op de receptie. "Een liefstallig lid van de Gooise aeroclub bood een fraaie bloemenmand met o.a. vloeibare inhoud aan". (NvGeo, vrijdag 1 maart 1957).

Een foto van de afscheidsreceptie in de zaal van Diepenhorst toont het echtpaar Luijendijk met enkele cadeaus. Op de achtergrond een aantal notabelen uit Ameide en Tienhoven. Wie herkent ze nog?

7 Het Burgemeester Luijendijkplein in Tienhoven (aan de Lek).

te te roemen, een gastvrijheid die gekenschetst werd als een van Oosterse allure. Ook werd ten aanzien van de burgemeester de beeldspraak gebezigd van de stoere Hollandse schipper, die met de helmstok stevig in zijn knuist, lette op wind en zeil.

Ook mevrouw Luyendijk, die zegenrijk werk in beide gemeenten heeft verricht werd op bijzondere wijze gehuldigd.

Toen ten slotte de scheidende burgemeester sprak en hij gewaagde van de hechte banden van vriendschap, bleef hij door ontroering overmand steken. Ten slotte zei hij er trots op te zijn, zo'n fantastisch cadeau (een televisietoestel) van de bevolking van beide gemeenten te hebben gekregen, omdat dat voor hem het tastbare bewijs is, dat zijn werk en zijn persoon werden gewaardeerd. (Algemeen Dagblad, 28 februari 1957).

Hieronder nog twee passages uit dit artikel⁶.

"Het was woensdagmiddag overvol in de zaal van Diepenhorst te Ameide toen er afscheid werd genomen van burgemeester en mevr. Luijendijk. De heer C.W. Luijendijk aanvaardde in 1924 het ambt in Ameide en Tienhoven en hij diende deze gemeenten dus ruim 32 jaar.

6 De volledige tekst is te lezen in het Nieuwsblad HVAT, 2013, jrg. 24, nr. 1, blz. 20-21.

▲ *Een 'fraai kastje' en 'een fraai televisietoestel' als afscheidscadeaus voor het echtpaar Luijendijk. De 'strijkplank' is buiten beeld gebleven (foto Collectie Jan Oosterom, Hoogblokland).*

Van der Grijn of Van der Grein?

Cees van der Grijn (Floruszoon)

De achter- of familienaam Van der Grijn is een echte streeknaam. Je komt deze naam in Nederland buiten onze regio verder nauwelijks tegen. De familienaam werd door de tijd op verschillende manieren geschreven: Van der Greijn, Van der Grijn en Van der Grein. Omdat ik zelf de achternaam Van der Grijn draag en enigszins nieuwsgierig van aard ben, toch maar eens gaan zoeken op internet. Bij de trefwoorden: Van der Grein en Ameide, trof ik, onder de link van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, de namen Florus van der Grein (Floor) en Maria de Kruijk (Mia) aan. Met het aanklikken van de link verscheen een afbeelding met bijbehorende informatie over de personen:

“**Florus van der Grein**, hoepmaker in Ameide met zijn vrouw **Maria de Kruijk**. Hun huwelijk is op 6 april 1906 in Ameide gesloten. Een enkele keer wordt zijn achternaam als “van der Grijn” geschreven. Florus van der Grein is geboren op 27 juli 1878 in Ameide en is op 12 december 1962 in Ameide overleden. Maria de Kruijk is op 26 juni 1881 in Ameide geboren en is op 29 oktober 1964 in Ameide overleden.”

Zelf dateer ik uit het geboortejaar 1955. Ik heb deze mensen alleen van gezicht gekend. Ter verduidelijking: Florus van der Grein was een broer van mijn opa, Cornelis van der Grijn. Ik heb altijd gedacht dat de familienaam met een lange “ij” de juiste was. Via notities uit de burgerlijke stand en overlevering uit de familie ben ik wat meer te weten gekomen over de naamsverandering en zo meer.

De vader van Florus was **Jacobus van der Grein**, mijn overgrootvader. Bij het doen van geboorteaangifte was het gebruikelijk dat er in het plaatselijk café, met een aantal getuigen, een borreltje werd gedronken. Blijkbaar is het bij zoon Florus nog goed gegaan. Jan Kapoen, schoenmaker te Ameide was een van de

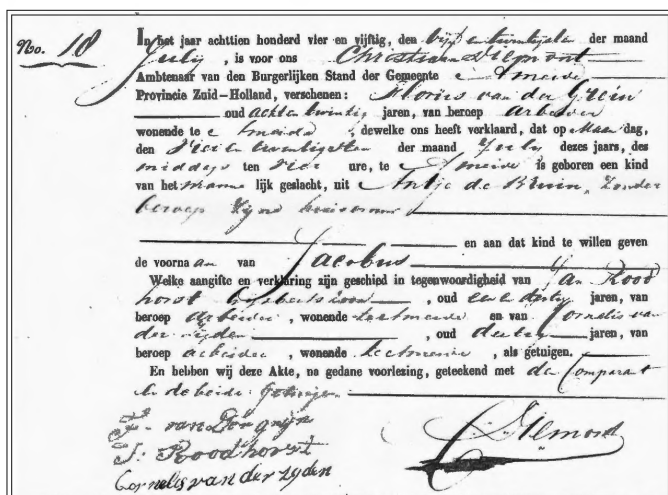
getuigen bij de aangifte van Florus. Bij de andere twee zonen: Aart en Cornelis liep het mis. **Van der Grein** veranderde in **Van der Grijn**. Of vader daaraan zelf debet was, door het borreltje, of dat de ambtenaar ten stadhuize wellicht ook deelnemer was aan het drankgelag, is niet bekend. Dat het daarvoor al meerdere keren mis is gegaan, kan worden opgemaakt uit onderstaande naamreeks van mijn voorvadersen.

Naamreeks Van der Greijn (Grein/Grijn):

- I. **Gerrit Jansz. van der Greijn**, geb. Schoonhoven 1601, † onbekend.
- II. **Jan Gerritse van der Greijn**, geb. Ameijde 1639, begr. Ameide 16 okt. 1680,
- III. **Gerrit Jansz. van der Greijn**, geb. Ameide 1660, schepen te Ameide 1692-, † Ameide (onbekend).
- IV. **Adriaan Gerritsz. van der Greijn**, ged. Ameide 21 mei 1702, begr. alld. 23 mei 1750.
- V. **Floor van der Grijn**, ged. Ameide 18 jan. 1750, arbeider, † Ameide 2 maart 1827.
- VI. **Jacobus Floorzn. van der Grijn**, ged. Ameide 3 nov. 1782, arbeider, werkman, † Ameide 28 aug. 1832.
- VII. **Floris van der Greijn**, geb. Asperen 11 sept. 1826, † Ameide 10 mei 1896.
- VIII. **Jacobus van der Grein**, geb. Ameide 24 juli 1854, arbeider, hoepmaker te Ameide 1877, † Ameide 8 maart 1933.
- IX. **Cornelis van der Grijn**, geb. Ameide 31 dec. 1889, hoepmaker, fruit- en teenhandelaar te Ameide 1912, † Ameide 17 febr. 1978.

Ter illustratie:

In de geboorteakte van zoon Jacobus VIII (zie p. 38) is de naam van vader Floris van der **Greijn** (VII) opgenomen met de naam van der **Grein**. De akte is door vader Floris ondertekend met F. van der **Grijn**.

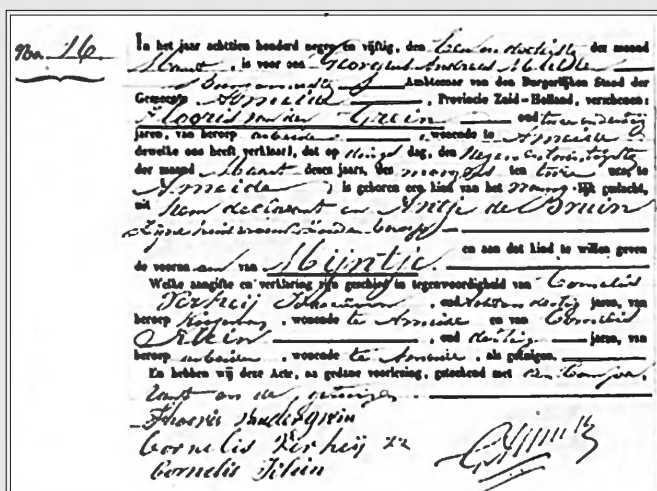

▲ Geboorteakte van Jacobus, zoon van Florus van der Grein en Antje de Bruin, geboren 24 juli 1854. Burgemeester Christiaan Diemont schrijft Grein, terwijl de vader ondertekent met F. van der Grijn.

Enkele aantekeningen van Bram Provoost

Enige weken na de geboorte van Jacobus van der Grein in 1854 vindt de aangifte plaats van de geboorte van Ida, een dochter van Christiaan van der Grein (volgens burgemeester Diemont). Maar ook hier ondertekent de vader met C. van der Grijn! Bijzonder is dat dezelfde vader later, bij de geboorte van zijn dochters Louisa (1857) en Johanna (1859) en zijn zoon Izaak (1862) ondertekent met C. van der Grein.

Drie jaar na de geboorte van Jacobus ondertekent vader Floris van der Grein, bij de geboorte van zoon Wouter (1857), de geboorteakte met Floor van der Grijn. Echter, bij de geboorte van dochter Mijntje (1859) wordt de vader Flooris van der Grein genoemd en ondertekent hij ook met Flooris van der Grein.

▲ Geboorteakte van Mijntje, dochter van Flooris van der Grein en Antje de Bruin, geboren 29 maart 1859. Burgemeester Georges Andreas Muller heeft dus weer een andere schrijfwijze. Florus is veranderd in Flooris. Vader ondertekent nu ook met Flooris van der Grijn.

Bij Jacobus van der Grein is er opnieuw sprake van een naamsveranderingen. Bij zijn huwelijk op 29 september 1877 met Janna de Wit staat in de huwelijksacte Jacobus van der Grein zoon van Florus van der Grein en beiden ondertekenen met van der Grein. Bij de aangifte van de eerste drie kinderen, Florus in 1878, Willemijntje (1) in 1879 en Willemijntje (2) in 1882 is het nog steeds Jacobus van der Grein en tekent hij met J van der Grein. Echter, bij het volgende kind, Aart in 1883, staat in de geboorte-acte Jacobus van der Grijn als vader en ondertekent hij met J van der Grijn. Wat is er gebeurd in 1882/83?

Florus en Willemijntje blijven zich Van der Grein noemen en ook de kinderen van Florus krijgen die achternaam. Zijn twee broers Aart en Cornelis hebben de achternaam Van der Grijn gekregen en gehouden.

Zo wordt duidelijk dat destijds de registratie van (sommige) namen bij de Burgerlijke Stand van de gemeente Ameide nogal veranderlijk geweest is.

Een naamsverandering kost veel geld. Men kon zijn centen wel beter gebruiken. De verschrijvingen zijn daarom later in de burgerlijke stand niet meer hersteld. De nazaten van Florus zouden het met een "korte" ei moeten doen en die van zijn broers Aart en Cornelis met een lange "ij". Een ding is zeker. De namen klinken allebei hetzelfde.

Florus was werkzaam als hoepmaker bij Cees de Kruijk, handelaar in fruit en teen. Hij liet zijn oog vallen op diens dochter Maria. Toen hij aan zijn baas vroeg of hij met Maria mocht verkeren, was daarop het antwoord: Je mag wel met haar verkeren als je maar Gereformeerd wordt. Florus schijnt bij die gelegenheid te hebben gezegd: Als dat zo moet dan houd je dat wurmstikkie maar. Ter verduidelijking: Een wurmstikkie is een appel of peer die is aangetast door een wormpje, waardoor de vrucht stopt met groeien. Nu was Maria nogal klein van stuk, wellicht vandaar die uitspraak, maar niet echt een compliment voor haar.

Het was in die tijd beslist niet vanzelfsprekend, dat Hervormd en Gereformeerd met elkaar verkeerden, laat staan trouwden. Niets is sterker dan de liefde. Zo ook bij Florus en Maria.

Ze trouwden met elkaar. Florus bleef, om met de woorden van de schrijver A.J. van Klei te spreken, lekker Hervormd. Hij zou zijn leven lang de kost verdienen bij zijn schoonvader. Vaak werkte hij dagenlang alleen in de schuur.

Uit hun huwelijk werden drie zonen, Jacobus, Aart en Cornelis en twee dochters Annigje en Cornelia geboren. Cornelis overleed, op 5 jarige leeftijd, in februari 1919 aan de Spaanse griep. Jacobus en Aart, de laatste beter bekend onder de naam Aart van Miegies, zouden hun brood in het fruit verdienen. Ongetwijfeld zullen ze daar ook wel eens een wurmstikkie zijn tegengekomen.

Florus en Maria woonden tot op hoge leeftijd aan de Prinses Marijkeweg 45. Een twee-onder-een-kapwo-

◀ Trouwfoto van Annigje van der Grein en Anthonie Lakerveld op 10 juni 1936 te Ameide. Annigje, geboren 24 jan. 1910 in Ameide en overleden op 7 april 1996 in Utrecht, is een dochter van Florus van der Grein en Maria de Kruijk. **Anthonie Lakerveld** is geboren 30 sep. 1911 in Lexmond en overleden op 24 okt. 1956 in De Bilt.

◀ ▲ Florus aan het werk aan de snijmachine.

◀ Het huis van Hendrik Diepenhorst aan de Liessteeg B60, na de naamsverandering van de straat (per 3 februari 1947) werd dit Prinses Marijkeweg B60 (die per 1 januari 1956 werd omgenummerd naar huisnummer 43).

In 1964 werd het woonhuis van Florus van der Grein en Maria de Kruijk verkocht aan Aart van der Grijn, een van de zonen van Cornelis van der Grijn.

Via het pad van de digitale snelweg (internet) kwam ik weer even terug op het voetpad van een oudoom. Ik ontdekte dat in het gezin waar mijn overgrootvader Jacobus opgroeide, 12 kinderen werden geboren. Hiervan bereikten er maar 2 de volwassenheid. Het leerde me bovendien, dat er niets zo veranderlijk is als onze familienaam.

ning, gebouwd op grond van de familie De Kruijk. Op nummer 43 woonde een zuster van Maria, Elsje. Zij was getrouwd met schipper Hendrik Diepenhorst. In de volksmond Stompie genoemd. Met het stukloon van een hoepmaker en een eigen huis was het bij Florus geen vetpot. Zijn slogan was dan ook: "Eigen huizen zijn kruizen" (maar voor de kast liggen geen dode muizen).

Begin 1963 kwam Kobus van der Grijn (zoon van Aart van der Grijn, kolenboer en begrafenisondernehmer te Ameide) bij ons thuis melden dat het huis van zijn schoonvader op nummer 43 te koop kwam. Mijn ouders hadden daar wel oren naar. Zodoende kwam in 1963 het gezin waarin ik opgroeide, op Prinses Marijkeweg 43 te wonen.

Achter het huis lag een boomgaardje van de familie De Kruijk. De locatie waar in 2009 het nieuwe dorpshuis "Het Spant" zou verrijzen. Bij het betreden van het boomgaardje kon je het pad nog volgen dat Florus dagelijks had gelopen naar de hoep- en mandenmakers-schuur aan de Lekdijk. Maria en haar kinderen gebruikten het als kortste weg naar hun familie. Zelfs de restanten van spaanders, die bij nat weer door Florus waren gestrooid, kon je er nog terugvinden.

Stamboom in mannelijke lijn (vanaf mijn overgrootvader)

Jacobus van der Grein
(1854-1933)
(zoon van Floris van der Greijn)

- Jacobus van der Grein (1906-2002)
- Cornelis van der Grein (1913-1919)
(op 5 jarige leeftijd overleden)
- Aart van der Grein (van Miegies) (1917-1992)
- Jacobus van der Grijn (1909-1988)
kolenboer en begrafenisondernehmer
- Jacobus van der Grijn (1913-1996)
- Jan van der Grijn (1916-2006)
- Florus van der Grijn (1922-2007)
(mijn vader)
- Krijn van der Grijn (1927-2018)
- Aart van der Grijn (1930-)
(koper van het huis van Florus en Maria)
- Florus van der Grein (1878-1962)
- Aart van der Grijn (1883-1961)
- Cornelis van der Grijn (mijn opa) (1889-1978)

Gesprek met Linda van der Lem, de vrouw achter de schermen

Sam Janse

'Dat vind ik wel een groot woord', zegt Linda van der Lem, als ik voorstel om haar een interview af te nemen. En dat typeert haar helemaal: bescheiden, op de achtergrond, achter de schermen. Daarom is het goed om haar eens voor het voetlicht te halen, want ze verricht ontzettend veel werk voor onze vereniging, terwijl weinigen dat weten. We spreken af Bij Bientje, het voormalige Wapen van Ameide.

Linda, jij bent niet in Ameide geboren, maar wat bindt jou dan aan deze plaats?

Ameide is het dorp van mijn voorouders Diepenhorst. Ik woonde zelf in Den Haag, maar regelmatig gingen we naar opa en oma Brink-Diepenhorst die samen met broer Leen Diepenhorst 't Fortuin runnen. Mijn moeder, Annigje van der Lem-Brink, sprong daar vaak bij tijdens festiviteiten. Mijn opa was Jan Brink uit Nieuwpoort en mijn oma was Janna (Jansje) Diepenhorst uit Ameide. Ze woonden met hun kinderen tussen 1927 en 1952 in Monster en Den Haag en kwamen in 1952, na het overlijden van mijn overgrootmoeder Neeltje Diepenhorst-de With, in het bedrijf. Omdat het bedrijf al een kleine drie eeuwen door de Diepenhorsten werd bestierd was het eigenlijk vanzelfsprekend dat één van de elf kinderen het bedrijf zou voortzetten. En zo geschiedde. Inwonend was en bleef Neeltje Diepenhorst, de enige single overgebleven zuster van de gezusters Diepenhorst die op de Dam 11 een modezaak hadden. Met z'n vieren (Leen, Jansje, Jan en Neeltje) zijn zij in 1967, na verkoop aan Fox Graaf verhuisd naar Fransestraat 18, het huis dat rond 1918 gebouwd werd door Leen Diepenhorst zelf. Als ik door

Ameide loop zijn er zoveel panden die mij aan het verleden en hun bewonende families herinneren en 't Fortuin in het bijzonder! Ik ben ook in het Fortuin verwekt, op Oud en Nieuw 1958/1959, dus wat dat betreft toch een pietsie Termeise?

Je hebt dus wat met zo'n eeuwenoud pand. Komt daar je historische interesse vandaan?

Eigenlijk niet. Maar mijn oudoom Leen Diepenhorst vertelde eens 'Er zijn veel mensen met de naam Diepenhorst in Ameide, maar het is niet allemaal familie van elkaar'. Ik dacht als jong meisje: 'Dat kan bijna niet waar zijn. Het is geen veel voorkomende naam en dan in zo'n kleine gemeenschap...' Ik was dertien toen ik al in de archieven ging spitten om dit te onderzoeken. In Den Haag, waar ik toen woonde, waren die archieven dichtbij. Mijn vader deed mee. Hij had de tijd om overal in het land onderzoek te doen. Uiteindelijk bleken al die Diepenhorsten toch wel familie van elkaar te zijn, al moest je soms inderdaad ver teruggaan in de geschiedenis. De gegevens werden in 1991 gepubliceerd in twee stamboomboeken: *Op zoek naar 't Fortuin (Geslacht Diepenhorst Ameide)* en *Genealogie Diepenhorst, Moordrechtse-Strijense tak*.

Tot hoever kon je teruggaan in het Diepenhorst-onderzoek?

De eerste Diepenhorst die zich in Ameide vestigde was Jan Willemszoon Diepenhorst die, komend vanuit Nieuwerkerk aan den IJssel, als wagenmaker in het jaar 1666 in Ameide trouwde. Zijn graf is nog in de kerk te zien. In 1675 wordt hij voor het eerst als herbergier genoemd op dezelfde plek als waar 't huidige pand nog staat. 't Fortuin was door de eeuwen

heen een stalhouderij, hotel, café en restaurant. Mijn opa had er een slijterij. Handelsreizigers konden er overnachten, maar er waren ook tijdelijke bewoners die daar voor hun beroep verbleven. In de negentiende en begin twintigste eeuw was er een Herenociëteit boven de gelagkamer. Daar kwamen de notabelen uit 't dorp samen om te roken, te praten en de NRC te lezen (er was één abonnement).

▲ Linda van der Lem Anno 1971.

▲ Linda van der Lem Anno 2021.

▲ Linda van der Lem anno 1965/1966 met haar broer Ben van der Lem. De Pomp was net gemetseld...

In de feestzaal achter 't Fortuin werden feesten en partijen gegeven alsook tentoonstellingen en turnwedstrijden gehouden en bijvoorbeeld kleinveekeuringen. Toen het rijden met paard en wagen in onbruik raakte werden de stallen naast het hotel onder andere gebruikt als sigarenmakerij en als patatverkooppunt door mijn oudoom Teunis de Lange, gehuwd met mijn oudtante Pietje Diepenhorst. Pas sinds kort weet ik van een achterneef dat mijn oudoom Leen, die onder Zaal Diepenhorst zijn timmermanswerkplaats had, de vloer van de zaal moest stutten met stempels als er een grote partij werd gehouden.

Je hebt geen geschiedenis gestudeerd?

Nee, na mijn gymnasiumopleiding ben ik naar de HEAO gegaan, heb administratief werk gedaan, maar ben ook dierenverzorgster in een asiel geweest, eerst als vrijwilligster en al gauw als betaalde kracht. Sinds 2014 doe ik dat niet meer. Daarnaast had en heb ik nog wel een eigen bedrijfje: ik werk als ZZP'er voor een aantal orthopedisch chirurgen die expertises uitvoeren bij schadeclaims of aansprakelijkheidskwesties.

Maar je hebt wel heel veel uitgezocht voor onze Historische Vereniging. Kun je daar iets over vertellen?

Ik vind het leuk om dingen uit te zoeken en in kaart te brengen. Als ik er maar geen verhaal van hoeft te maken. Ik ben begonnen met de dooptrouw- en begraafboeken te transcriberen en in een

Excel-file te zetten (makkelijk doorzoekbaar voor ieder die dat wil). Deze DTB-boeken zijn bewaard gebleven vanaf circa 1660. Daarna heb ik mij op de volkstellingen van 1815, 1829 en 1839 gestort. Het is allemaal via de website van de HVAT te bekijken. Verder kwamen rechterlijke archieven van Ameide digitaal beschikbaar. De notariële akten met daarin transportakten (onroerend goed), hypotheeken, testamenten, voogdijstellingen e.d. Dat beslaat globaal een periode tussen 1598 en 1811. Helaas is niet alles bewaard gebleven, maar wat er is, is prachtig materiaal. Omdat ik het oud schrift goed beheers en kan lezen heb ik deze boeken allemaal doorgelezen, een korte samenvatting ervan gemaakt met namen die erin voorkomen en bijvoorbeeld aangegeven welk pand het betrof. Zo kan een belangstellende snel iets opzoeken. Ik ben nu bezig met de bevolkingsregisters (1846-1900): die staan ook online op de site van de HVAT. Tot en met 1869 heb ik ze in Excel-files gezet. Nu heb ik het bevolkingsregister over de jaren 1870-1880 onder handen. Dat geldt voor Ameide. Daarna is Tienhoven aan de beurt. Er zijn nog genoeg bronnen die getranscribeerd kunnen worden, dus ik hoef me nooit te vervelen.

En je hebt voor mij eens de lange lijst van catechisanten van de negentiende-eeuwse dominee Van Beuningen uitgewerkt. Ook een enorm karwei. Ik voel me dan wat bezwaard om dat aan je te vragen, maar je doet het opgeruimd en snel. Is dit werk soms ook niet taai en saai?

Nee, ik vind het allemaal leuk. Ik zou al die gegevens het liefst in één groot schema willen onderbrengen: naam, familiebetrekkingen, adressen, beroepen, enzovoort. Dat lukt nooit helemaal, maar ik ben al een eind met gezinsreconstructies aan de hand van alle verzamelde gegevens uit de genoemde bronnen. Het zijn een soort kleine stamboompjes van iedereen die iets met Ameide van doen heeft of heeft gehad.

Wat waren je leukste vondsten?

Zoals gezegd, ik vind het allemaal leuk en interessant, maar bijzonder was wel dat ik door mijn naspeuringen en contacten via bijvoorbeeld de Face-

▲ Janna de With (1872-1939). Foto Joost de Bont.

►▲ Marrigje Bouter (1915-1975) en Janna Bouter-de With (1872-1939). Foto Joost de Bont.

▲ In 2016 hebben we als nazaten Diepenhorst een (laatste) familiereünie gehad in 't Fortuin zelf, gastvrij onthaald door Dout Siegersma, die daar toen woonde.

book-site van de HVAT een foto heb gevonden van Janna Bouter-de With. Zij was een zus van mijn overgrootmoeder Neeltje Diepenhorst-de With. Mijn oma Janna Brink-Diepenhorst is naar haar vernoemd. En mijn eerste voornaam is ook Janna, dus indirect ben ik naar Janna Bouter-de With vernoemd. Van haar was er geen foto bekend en nu dus wel! Via dezelfde persoon kreeg ik ook een mooi portret van de moeder van Janna en Neeltje: Geertje de With-Broer. Daar ben ik dan echt heel erg blij mee!

Alhoewel ik een buitenstaander ben ten aanzien van Ameide en Tienhoven heb ik toch in de loop van de tientallen jaren leuke contacten opgebouwd en inmiddels helaas ook alweer verloren door overlijden. Maar zo heb ik toch altijd nog een beetje het gevoel erbij te horen.

Linda, hartelijk dank voor dit gesprek. Ik hoop dat het door dit interview duidelijk wordt dat je er helemaal bij hoort.

Als we naar 't Fortuin lopen om daar een paar foto's te maken zijn de huidige bewoners van het Koetshuis en de Zaal erachter in de tuin bezig en ze zijn zo vriendelijk om ons binnen uit te nodigen en het pand in zijn huidige staat te laten zien. Voor Linda bekend terrein, ondanks de veranderingen die in het interieur zijn aangebracht, voor mij de eerste keer. Ook nu is het nog indrukwekkend. De oude stalruimte is omgebouwd tot woonkamer en veel authentieke details zijn nog zichtbaar, bijvoorbeeld de ringen waar de paarden aan vast stonden. Op de grote slaapkamer zijn nog de katrollen te zien van het toneelgordijn. Ik denk dat Linda een mooie middag heeft gehad. Ik in elk geval wel.

De Termeise wortels van Linda van der Lem

In aanvulling op het gesprek met Sam Janse stelde Linda een aantal foto's en documenten beschikbaar, die een beeld geven van haar Termeise wortels. Uit het interview blijkt dat die wortels in de eerste plaats liggen bij het geslacht Diepenhorst. "Ameide is het dorp van mijn voorouders Diepenhorst", zegt ze en dan in het bijzonder de Diepenhorsten van 't Fortuin. Deze herberg, stalhouderij, hotel, café, enz. is eeu-

AMEIDENSCH E PAARDENMARKT.

De ondergeteekende, eigenaar van de **HERBERG 't FORTUIN**, te Ameide, beveelt zich bij gelegenheid der aanstaande Paardenmarkt, invallende den 11^{den} October 1860, in ieders attentie aan, en zulks te meer, naardien de Herberg 's Lands Welvaren, vroeger H. Brouwer, dit jaar zal gesloten zijn.

Ameiden, 6 October 1860.

Lt. Hs. DIEPENHORST F. AZN.

▲ Advertentie in de Opregte Haarlemsche Courant (10 september 1860).

▲ 't Fortuin tijdens de Termeise feestweken.

wenlang in het bezit geweest van de familie Diepenhorst.

De grootmoeder van Linda was Janna (Jansje)

Janna (Jansje)
Diepenhorst-Brink en
Jan Brink

Diepenhorst (1902-1979). Zij was een dochter van Johannes Gerrit Diepenhorst en Neeltje de With.

Het gezin Brink-Diepenhorst woonde tussen 1927 en 1952 in Monster

"Op Zaal", Leendert Hermanus Diepenhorst, Jansje Diepenhorst en Jan Brink.

en Den Haag. Na het overlijden van moeder/schoonmoeder

Neeltje Diepenhorst-de With in 1952 kwamen zij naar Ameide. Samen met hun broer/zwager Leen Diepenhorst runden zij daarna 't Fortuin tot 1967.

Het geslacht Ram

Hans van den Heuvel

Het is al weer geruime tijd geleden dat een van de vele actieve leden van onze vereniging me vroeg of het tot de mogelijkheden behoort om een replica te laten maken van het grafmonument van mr. Jan Wijnand Ram¹, dat in het koor van de Hervormde Kerk van Ameide stond en bij de grote brand van 1953 zwaar werd beschadigd. Mijn eerste reactie was dat dit geen gemakkelijke zaak is. Integendeel, het is een project met een hoge moeilijkheidsgraad, dat bij Defensie zou vallen in de categorie “uitdagingen” – opdrachten, die niet dan met de grootst mogelijke moeite en niet zelden tegen hoge kosten tot een goed einde kunnen worden gebracht.

Daargelaten de vraag of dat mijn opzet was, liet mijn gesprekspartner het idee niet varen. Dit zo zijnde, kom ik er nu toe u de volgende vragen voor te leggen:

- zijn er nog tekeningen, schetsen of andere documenten betreffende de afmetingen, de constructie, het materiaal of de kleuren van het monument?
- bestaan er nog foto's of andere afbeeldingen van het monument?
- in het fotoboekje “Ameide en Tienhoven in grootmoeders tijd”, samengesteld door Jan den Oudsten, Henk van der Vliet en Paul Will en uitgegeven door de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven in 1992, staat op pagina 44 een foto van het monument. Wie weet van wie deze foto afkomstig was?
- Bij het zoeken naar het fotoboekje ontdekte ik dat dezelfde foto is geplaatst bij een zeer goed gedocumenteerd artikel over “Het verdwenen grafmonument van mr. Jan Wijnand Ram in het koor van de kerk van Ameide”, gepubliceerd in de editie 2011-III van het Nieuwsblad, van onze oud-plaatsgenoot dr. Abraham (Bram) Vroon Pzn. In dit artikel breekt hij overigens de staf over de wijze, waarop er destijds is omgesprongen met de restanten van het monument, omdat die binnen een week na de brand in het haventje van Ameide werden gestort, zonder dat daar enigerlei vorm van onderzoek (door experts) aan was voorafgegaan.

- bevinden zich in de archieven van de Hervormde Gemeente van Ameide nog documenten, die op het monument betrekking hebben?

Beschikt u over informatie, die in dit verband relevant is, wil dan contact met me opnemen (Hans van den Heuvel, email: hansheuvel2@planet.nl of tel.: 079 3629809).

Het monument

In het eerder vermelde boekje wordt vermeld dat beeldhouwer Van Campen het grafmonument van Jan Wijnand Ram in 1775 heeft vervaardigd. Dit moet op een vergissing berusten, want de beroemde beeldhouwer Jacob van Campen, die ook architect en kunstschilder was en met name bekendheid geniet als ontwerper van het Stadhuis van Amsterdam, het tegenwoordige Paleis op de Dam, werd op 2 februari 1596 in Haarlem geboren en overleed op 12 september 1657 in Amersfoort. Het kan ook niet zo zijn dat zijn enige zoon, Alexander, het monument heeft gemaakt, omdat omtrent hem niets bekend is.

Wat wel vast staat is dat het monument in 1795 in de kerk werd geplaatst ter nagedachtenis van mr. Jan Wijnand Ram (Utrecht, 1755 – Rotterdam, 1789), door toedoen van zijn in 1755 in Rotterdam geboren en in 1810 in dezelfde stad overleden weduwe Ignatia Maria Bichon, die in 1794 in de tweede echt in het huwelijk trad met de in 1755 in Amsterdam geboren en in 1824 in Utrecht overleden dr. Daniël Gerard van der Burgh. De laatstgenoemde huwde twee jaar na het overlijden van zijn eerste echtgenote met de in 's-Hertogenbosch geboren en in Utrecht overleden Sibilla Martini (1765-1828).

Het echtpaar Ram-Bichon had twee dochters, Bartha Theodora Maria en Albertina Helena Elisabeth. Beiden waren nog zeer jong toen hun vader overleed, wat met zich meebracht dat hun stiefvader dr. Van der Burgh betrokken was bij hun opvoeding. De jongste van de twee zusters, die in 1788 in Rotterdam werd geboren en in 1864 in Utrecht overleed, trad daar in 1806 in het huwelijk met mr. Laurent Jean Nepveu (1782, Utrecht – 1839, Parijs), wiens familie ik eerder heb beschreven.²

Tussen de zoëven genoemde leden van het toenmalige “establishment” en Ameide en Tienhoven be-

¹ Teus Stahlie heeft het leven van J.W. Ram uitgebreid beschreven in het artikel: “Jan Wijnand Ram, ambachtsheer van Ameide (periode 1785-1789)” Nieuwsblad HVAT, 2010, jrg. 21, nr. 4, blz. 32-39.

² Hans van den Heuvel: “Het geslacht Nepveu (tot Ameyde) – Roosmale Nepveu”. Nieuwsblad HVAT, 2012, jrg. 23, nr. 2, blz. 10-21.

stonden nauwe banden in die zin dat de meesten van hen “Ambachtsheer/Ambachtsvrouw van Ameide, Tienhoven of Herlaer” aan hun naam mochten toevoegen, wat zij in de praktijk ook volgaarne deden. In het volgende overzicht is aangegeven “wie in welke periode wat was”:

- mr. Jan Wijnand Ram, 1785-1789, Heer van Ameide, Herlaer, Tienhoven en Oosterwijk (bij Leerdam);
- Ignatia Maria Bichon, weduwe van mr. Jan Wijnand Ram, 1789-1811, Vrouwe van Ameide en Herlaer ; 1789-1810, Vrouwe van Tienhoven (1789-1810);
- Dr. Daniël Gerard van der Burch, 1811-1824, Heer van Ameide en Herlaer; 1803-1810, Heer van Oosterwijk. Hij kocht in 1803 de Heerlijkheid Loenen aan de Vecht met het Slot Kronenburg (gesloopt in 1837);
- Albertina Helena Elisabeth Ram, 1824-1864, Vrouwe van Ameide en Herlaer ; 1810-1864 Vrouwe van Tienhoven, en
- Mr. Laurent Jean Nepveu, 1864-1876, Heer van Ameide en Herlaer.

Het geslacht Ram

Het geslacht Ram is van zeer oude datum. Het eerste lid van dit geslacht, wiens naam in de analen wordt vermeld, is Philip Ram Evertsz. Hij werd in 1475 geboren en was raad, schepen³ en burgemeester van Amersfoort.

Met deze magistraat als vertrekpunt heb ik hieronder de stamreeks⁴ van het geslacht Ram weergegeven, waarbij ik wat betreft de publieke ambten en functies uitsluitend de voornaamste heb vermeld tot aan mr. Jan Jacob Ram, de vader van mr. Wijnand Ram.

- I. Filiale Ram Evertsz., geboren 1475, raad, schepen en burgemeester van Amersfoort, gehuwd met Margaretha de Beer.
- II. mr. Aert Ram (Amersfoort, 1528 – Utrecht, 1590), advocaat voor het Hof van Utrecht, gehuwd met Lucia Visser (overleden Utrecht, 1593).
- III. Johan Ram (Utrecht, 1560 – Utrecht, 1616), raad te Utrecht en hoogheemraad Lekdijk Bovendams, gehuwd met Maria Bruyninx (Utrecht, 1558 – Utrecht, 1625).
- IV. Philips Ram (zie afbeelding voorblad) (Utrecht, 1585 – Utrecht, 1632), raad en schepen te Utrecht, hoogheemraad Lekdijk Bovendams, gehuwd met (1) Anna Vosch (Utrecht, 1586 – Utrecht, 1618) en (2) Anna Strick (1591 – Utrecht, 1637).
- V. mr. Johan Ram (Utrecht, 1620 – Utrecht,

1677), raad en schepen te Utrecht, drossaard⁵ van Vreeswijk, gehuwd met Henderina de Pauw (1614 – Utrecht, 1695).

- VI. mr. Philips Ram (Utrecht, 1652 – Utrecht, 1721), raad en schepen te Utrecht, lid van de Gedeputeerde Staten van Utrecht, gehuwd met Helena Elisabeth van Westrenen (Utrecht, 1679 – Utrecht, 1770).
- VII. mr. Jan Jacob Ram (Utrecht, 1716 – Utrecht, 1758), advocaat voor het Hof van Utrecht, raad, schepen, burgemeester en lid van de Gedeputeerde Staten van Utrecht, gedeputeerde ter Staten-Generaal, gecommiteerde ter financiën van de Staten van Utrecht, kapitein van de burgerij, drossaard van Vreeswijk, curator van de Hogeschool te Utrecht, bevelhebber van het Heilige Geesthuis⁶, superintendent⁷ Collegium Willibrordi, regent van het Elisabethgasthuis en administrateur van de Beyerscameren, gehuwd met Catharina Maria de Ruever (Utrecht, 1727 – Rotterdam, 1801), die na het overlijden van haar eerste man in 1767 hertrouwde met Isaack van Alphen.

Ter toelichting: ik heb deze reeks (goeddeels bezoldigde) publieke ambten en functies bij wijze van uitzondering opgesomd om te illustreren dat het in de achttiende eeuw aanvaardbaar werd gevonden dat verscheidene vormen van macht en invloed in één en dezelfde persoon verenigd waren, zonder dat men zich daarbij bewust was van het risico van belangenverstrengeling of winstbejag.

Het echtpaar Jan Jacob Ram – Catharina Maria de Ruever had drie kinderen:

1. Helena Elisabeth (Utrecht, 1748 - ?);
2. Philips, zie verder bij generatie VIII a;
3. Jan Wijnand, zie verder bij generatie VIII b.

Het geslacht Ram (generatie VIII a)

1. mr. Philips Ram (Utrecht, 1753 – Utrecht, 1817) was in zijn geboorteplaats advocaat, raad, schepen, burgemeester en curator van de Hogeschool en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Hij was gehuwd met de in 1758 in Utrecht geboren en daar in 1815 overleden Jacoba Aletta Francina Grothe. Het echtpaar had drie kinderen: Laurens Elisa, Albert Jan Leonard en Willem Elisa, zie verder bij generatie IX.

Het geslacht Ram (generatie VIII b)

2. mr. Jan Wijnand Ram (Utrecht, 1755 – Rotterdam, 1789) behoorde evenals zijn broer tot de notabelen van de stad Utrecht. Hij was in zijn geboorteplaats advocaat, raad, schepen, burgemeester en “kolonel van de burgerij” en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Hij was, zoals vermeld in het eerste gedeelte van dit artikel, gehuwd met Ignatia Maria Bichon (Rotter-

3 schepen = functionaris van een plaatselijke bestuur, vergelijkbaar met een wethouder.

4 De gegevens zijn ontleend aan het “Nederland’s Adelsboek”, het “rode boekje”, Jaargang 90 (2002-2003), een uitgave van het Centraal Bureau voor Genealogie, 's-Gravenhage.

5 drossaard = overheidsdienaar, belast met het handhaven van de openbare orde en de veiligheid.

6 Heilige Geesthuis = instelling van liefdadigheid.

7 superintendent = oppertoezichthouder.

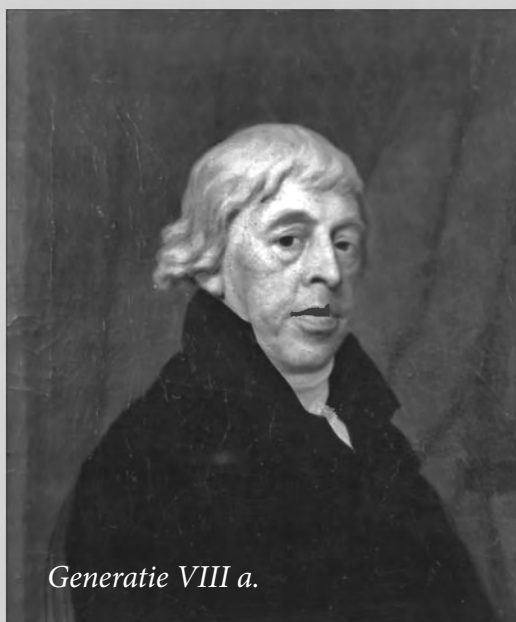
Generatie IV.

Philips Ram (Utrecht, 1585 – 1632). In 1605 trouwde hij met Anneken Vossen. Na haar overlijden trad hij op 23 mei 1619 in het huwelijk met Anna Strick.

Pendant van dit schilderij: Portret van Anna Ram-Strick (1591-1637).

Centraal Museum, Utrecht.

Generatie VIII a.

▲ ▲ Mr. Philips Ram (Utrecht, 1753 – 1817). Hij was gehuwd met de in 1758 in Utrecht geboren en daar in 1815 overleden
▲ Jacoba Aletta Francina Grothe.

▲ De marmeren epitaaf in de kerk van Ameide ter nagedachtenis aan Jan Wijnand Ram, Heer van Ameide, Herlaer, Tienhoven en Oosterwijk (bij Leerdam), overleden in 1789 (foto vóór de kerkbrand in 1953).

dam, 1755 – Rotterdam, 1810). Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren;

1. Isaac Arend Albert Jan (Rotterdam, 1781 – Rotterdam, 1789);
2. Bartha Threodora Maria (Rotterdam, 1785 – Utrecht, 1825). Zij was de echtgenote van jhr. mr. Paulus Adriaan Beelaerts van Blokland (Dordrecht, 1781 – Utrecht, 1854), wethouder van Utrecht, lid van de Gedeputeerde Staten van Utrecht en heer van Oosterwijk.
3. Albertina Helena Elisabeth (Rotterdam, 1788 – Utrecht, 1864). Zij was gehuwd met mr. Laurent Theodore Nepveu (Utrecht, 1782 – Parijs, 1839).

Aangezien het hier een vrouwelijke tak van het geslacht Ram betreft, is de stamreeks op dit punt – overeenkomstig de door de redactie van het “rode boekje” in acht genomen regels – niet verder uitgewerkt.

Het geslacht Ram (generatie IX)

Bij deze en de volgende generaties van het geslacht Ram gaat het niet om nakomelingen van mr. Jan Wijnand Ram, maar om nakomelingen van zijn (enige) broer mr. Philips Ram (1753-1817). Daarom zijn in het laatste gedeelte van dit artikel uitsluitend gegevens vermeld, die van belang zijn voor de verdere beschrijving van de stamreeks.

Mr. Philips Ram en zijn echtgenote Jacoba Aletta Francina Grothe hadden de volgende kinderen:

1. mr. Laurens Elisa (Utrecht, 1782 – Utrecht, 1828), advocaat en ontvanger huishoudelijke kas Departement 's Lands van Utrecht en griffier van de Provinciale Staten van Utrecht. Hij was gehuwd met Jkvr. Magdalena Antonia van de Poll (Amsterdam, 1790 – Utrecht, 1859). Het echtpaar had zeven kinderen, van wie Jan Laurens en Albert Laurens Eliza, de oudste en de jongste zoon, de revue passeren bij de volgende generatie (X a).
2. Albert Jan Leonard (Utrecht, 1784 – aan boord schip “Anna Catharina”, op de terugreis van Batavia naar Nederland in 1834), president factorij⁸ van de Ned. Handel-Maatschappij te Batavia. Hij was de echtgenoot van Paulina Jacoba van Zwijndrecht (Rotterdam, 1782 – Batavia, 1831). Het echtpaar had twee zoons, van wie de oudste, Philip, wordt behandeld bij generatie X b.
3. Jhr. Willem Elisa, (Utrecht, 1786 – Utrecht, 1856), heer van Bottestein, raad, wethouder, burgemeester en lid van de Provinciale Staten van Utrecht, Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Hij was gehuwd met (1) Anna Adriana van Ghesel (Amsterdam, 1789 – Utrecht, 1823) en (2)

Henriette Jacqueline barones Taets van Amerongen (Utrecht, 1793- Utrecht, 1872). Uit het tweede huwelijk werden zeven kinderen geboren, van wie de oudste en de op één na oudste zoon ter wereld kwamen vóór de verheffing van het geslacht Ram in de Nederlandse adel⁹. De derde en de vierde zoon, jhr. Willem

Philips en jhr. Karel Jacob Adriaan Hendrik, komen aan de orde bij generatie X c.

Het geslacht Ram (generatie X a)

Jhr. mr. Jan Laurens Ram, de oudste zoon van mr. Philips Ram en Jacoba Aletta Francina Grothe (Amsterdam, 1814 – Utrecht, 1863) was de echtgenoot van Anna Charlotta Tjallinga Henriette barones thoe Schwartzenberg en Hohenlansberg (Leeuwarden, 1820 – Pau, 1902). Hij was eerst rechter in de arrondissementsrechtbank en later raadsheer bij het gerechtshof te Utrecht. Het echtpaar had twee dochters. Jhr. mr. Albert Laurens Eliza Ram, de jongste zoon van het echtpaar Ram-Grothe (Utrecht, 1829 – Aken, 1885), was lid van de gemeenteraad, wethouder en lid van de Provinciale Staten te Utrecht. Hij was gehuwd met Louise Charlotte Luden (Amsterdam, 1830 – Utrecht 1876). Zij hadden acht kinderen, van wie jhr. ir. Henri Ernest Ram, de op één na jongste was. Zie verder bij generatie XI.

Het geslacht Ram (generatie X b)

Jhr. Philip Ram, de oudste zoon van Albert Jan Leonard Ram en Paulina Jacoba van Zwijndrecht (Rotterdam, 1818 – Utrecht, 1888) was gehuwd met Magdalena Maria des Tombe (Vught, 1821 – Utrecht, 1900). Het echtpaar had twee dochters. Met het overlijden van jhr. Philip Ram in 1888 stierf deze tak van het geslacht Ram dus uit.

Het geslacht Ram (generatie X c)

Jhr. Willem Philip Jacob Ram, de derde zoon van jhr. Willem Elisa Ram en Henriette Jacqueline barones Taets van Amerongen (Utrecht, 1828 – Vleuten, 1863) was gehuwd met Marie Ludovika 'd Arpeau (Grimbergen (Brabant), 1827 – 's-Gravenhage, 1919). Het echtpaar had twee dochters. Zijn jongere broer Karel Jacob Adriaan Hendrik (Utrecht, 1829 – Zeist, 1911) heer van Bottestein, was lid van de gemeenteraad van Zeist, hoogheemraad van het waterschap van Heycop, genaamd de Lange Vliet en officier bij de schutterij, laatstelijk in de rang van kapitein. Hij was de echtgenoot van Pauline Madeleine Rose (Utrecht, 1838 – Zeist, 1909).

Het echtpaar had negen kinderen, van wie de ongehuwd gebleven jkvr. Johanna Henriette Ram, geboren in 1872 te Bosch en Duin en aldaar overleden in 1959, de langstlevende was. Toen zij heenging, stierf ook deze tak van het geslacht uit.

Het geslacht Ram (generatie XI)

Jhr. ir. Henri Ernest Ram (Utrecht, 1863 – Bilthoven, 1949), civiel ingenieur, ingenieur bij de Rijkswaterstaat te 's-Hertogenbosch, hoofdingenieur bij de Provinciale Waterstaat te Utrecht, Ridder in de Orde van de Nederlandsche Leeuw, was gehuwd met jkvr. Bertha Louisa Wilhelmina de Muralt (Utrecht, 1866 – Utrecht, 1942). Het echtpaar had een zoon en twee dochters, van wie de jongste, de in 1898 in Engelen geboren Johanna Louise Charlotte, als laatste van de drie kinderen in 1980 in De Bilt overleed. Met haar overlijden was het gehele geslacht Ram uitgestorven.

⁸ factorij = magazijn met kantoor van een handelonderneming.

⁹ Op de verheffing van het geslacht Ram in de Nederlandse adel ga ik aan het einde van dit artikel nader in.

De adelstand

Hoewel de in ons land geldende wettelijke bepalingen met betrekking tot de adelstand minder ingewikkeld zijn dan menigeeën veronderstelt, zijn ze niet algemeen bekend. Daarom belicht ik er in dit gedeelte van mijn artikel enkele aspecten van.

De adel werd in ons land in ere hersteld in 1814 – een jaar na het aantreden van Koning Willem I (1772 - 1843). In den beginne benoemde de “Souvereine Vorst der Verenigde Nederlanden” op enkele uitzonderingen na als zodanig degenen die eerder in de provincies deel hadden uitgemaakt van de Ridderdommen. In lijn daarmee werd in 1815 bij “Souverein Besluit” (later Koninklijk Besluit (KB)) bepaald “dat tot de adel zouden worden gerekend zij die in de Ridderdommen werden benoemd en zij die door de Vorst in de adel werden erkend, ingelijfd of verheven”.

De begrippen erkenning, inlijving en verheffing behoeven een korte toelichting.

Bij erkenning ging het om leden van geslachten, die vóór 1795 al hadden behoord tot de adel van de toenmalige Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en Drenthe en de Generaliteitslanden; met andere woorden: oude adel uit het eigen land.

Inlijving was van toepassing op leden van geslachten, die deel hadden uitgemaakt van de buitenlandse adel. Dit gold niet alleen voor leden van oude adellijke geslachten uit het buitenland, die zich in Nederland hadden gevestigd, maar ook voor Nederlanders, van wie de (al dan niet Nederlandse) voorouders vanwege een buitenlandse vorst in de adelstand waren verheven.

Niet alle buitenlandse adel kwam in aanmerking voor inlijving. De Britse adel, die een andere structuur kent dan de Nederlandse, werd wegens het ontbreken van wederkerigheid op enkele uitzonderingen na niet voor inlijving in aanmerking gebracht. Ook de door Napoleon met een titel begiftigde personen werden niet ingelijfd.

Verheffing in de adelstand viel ten deel aan personen, die de Vorst daartoe waardig achtte, hetzij op grond van hun persoonlijke verdiensten, hetzij op grond van hun afstamming uit een geslacht dat gedurende vele generaties een prominente plaats in de maatschappij had ingenomen. Het ging hierbij in het bijzonder om nakomelingen van regenten van invloedrijke steden uit de eerder genoemde Republiek.

Erkenning en verheffing in de Nederlandse adel kwamen in de loop der jaren maar zelden en dan ook nog in afnemende mate voor. In het tweede geval werd in het midden van de vorige eeuw zelfs bij kabinetsbesluit bepaald dat deze vorm van het toekennen van een onderscheiding op grond van uitzonderlijke (persoonlijke) verdiensten voortaan achterwege diende te blijven.

Anders dan met erkenning en verheffing het geval is, worden met enige regelmaat nog leden ingelijfd van geslachten, die tot de buitenlandse adel hadden behoord. In de regeerperioden van Koningin Wilhelmina, Koningin Juliana en Koningin Beatrix vond dat namelijk achtereenvolgens acht, zeven en zestien maal plaats.

Een van de laatste inlijvingen betrof het van origine Finse, in 1625 in Zweden geëdelde geslacht Ollongren, waarvan de in 1928 in Palembang in het vroegere Nederlandsch Indië geboren prof. dr. Alexander Ollongren, emeritus-hoogleraar astronomie en informatica aan de Rijksuniversiteit Leiden, begin november 2002 bij Koninklijk Besluit “werd ingelijfd in de Nederlandse adel met het predicaat jonkheer”. Drs. Karin Hildur (Kajsa) Ollongren, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in het kabinet-Rutte IV, is een dochter van oud-hoogleraar Ollongren en diens echtgenote, de in 1942 Stockholm geboren Gunvor Ulla Lundgren.

Er bestaan grote verschillen waar het gaat om het beleid ten aanzien van de adelstand tussen landen onderling. Zo worden in het Verenigd Koninkrijk en België anders dan in Nederland nog altijd iconen op het gebied van de sport en kunsten en wetenschappen in de adelstand opgenomen. Bekende voorbeelden zijn de Britse (film)acteur sir Anthony Guinness (1914 – 2000) en de in 1945 in Meensel-Kiezegem geboren Belgische wielervedende Eddy Merckx, die al vele jaren als Baron Merckx door het leven gaat. Een aanzienlijk onderscheid met ons land is dat deze titels niet erfelijk zijn.

Verheffing en wapen van het geslacht Ram

Bij Koninklijk Besluit d. d. 4 juli 1835, nr. 12, werden Willem Elisa Ram en de kinderen van wijlen Laurens Elisa Ram verheven in de Nederlandse adel. Bij Koninklijk Besluit d. d. 8 juni 1936, nr. 77, werden de kinderen van wijlen Albert Jan Leonard Ram verheven.

Het wapen van het geslacht Ram ziet er als volgt uit: In rood een springende zilveren ram, goud gehoornd en gehoefd en met gouden geslachtsdelen. Een halfaanzijnde helm, een kroon van drie bladeren en twee parels: dekkleden: rood en zilver; helmteken: de ram van het schild, uitkomend en aanzijnde (1835 en 1836).

▲ Familiewapen Ram.

Hans van den Heuvel

Het zal in onze regio maar zeer weinigen zijn ontgaan dat de gemeenten Leerdam, Vianen en Zederik op 1 januari 2019 zijn samengevoegd tot de gemeente Vijfheerenlanden. Aan de samenvoeging gingen allerlei vormen van overleg vooraf, die nog meer tijd en moeite vergden dan bij dergelijke operaties gewoonlijk toch al het geval is, omdat de drie gemeenten niet tot dezelfde provincie behoorden. De afloop is bekend: de fusiegemeente werd ingedeeld bij de provincie Utrecht.

Hoewel er mijnerzijds geen sprake was van directe betrokkenheid, heb ik het verloop van het fusieproces van meet af aan met veel belangstelling en soms ook met een zekere verbazing gevolgd – niet alleen als (toen nog) inwoner van Vianen en geboren en getogen Ameidenaar, maar ook als oud-formateur van het in de maand april van het jaar 2014 na de Gemeenteraadsverkiezingen gevormde College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Vianen. Ik begaf me bij die gelegenheid voor het eerst en, naar ik aanneem, ook voor het laatst op het gladde ijs van de gemeentepolitiek – een ervaring, die ik vooral vanwege de intensieve samenwerking met representanten van de “coalitiepartijen” niet had willen missen.

De gemeente Vijfheerenlanden bestaat inmiddels tweeënehalf jaar en daarom leefde ik in de veronderstelling dat het boek van het fusieproces voorgoed gesloten was en het dus niet in de rede lag om in het

Drs. (in de geschiedenis) Karin Hildur Ollongren is een dochter van professor jonkheer doctor Alexander Ollongren, geboren in Kepahiang (Palembang), voormalig Nederlands Oost-Indië, hoogleraar informatica en astronomie, op 9 november 1928, en Gunvar Ulla Marie Lundgren, geboren in Stockholm op 8 november 1942, fysiotherapeute. Het geslacht Ollongren is van oude Finse adel. Alexander Ollongren werd met zijn nakomelingen bij Koninklijk Besluit van 8 december 2002 nr. 99.003623 ingelijfd in de Nederlandse adel met het predicaat jonkheer. Minister Ollongren mag zich dus jonkvrouw noemen, maar ze maakt voor zover mij bekend tot op heden van dit recht geen gebruik.

Nieuwsblad nogmaals aandacht aan dit onderwerp te besteden¹. Niets is minder waar dan dat, zo bleek me, toen ik enige tijd geleden de brief over de “Samenvoeging van de gemeenten Leerdam, Vianen en Zederik en wijziging van de grens tussen de provincies Utrecht en Zuid-Holland” las, die de, toen nog niet demissionaire, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mevrouw drs. K.H. (Kajsa) Ol-

1 Zie mijn artikelen “Het Rijk, provincies en gemeenten” en “Een blik op verleden en heden van Ameide en Tienhoven anno 1965”, gepubliceerd in de edities 2020-III en 2020-IV van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven.

longren, op 2 november 2020 toezond aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en waarvan ik van onze onvolprezen secretaris Gert Groenendijk een kopie ontving, samen met een aantal bijlagen.

In de Kamerbrief en de daarbij behorende bijlagen, waarvan de inhoud goeddeels gebaseerd is op een in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties uitgebracht rapport van het bestuurlijk onderzoeks- en adviesbureau Partners + Pröpper te Noordwijk, wordt, gemeten naar ambtelijke maatstaven, menige kritische noot gekraakt. Voorafgaande aan de kritiek wordt, mogelijk ter verzachting, opgemerkt dat “het de eerste keer was dat een gemeentelijke herindeling leidde tot wijziging van provinciale indeling en daarmee tot een wijziging van indeling van wettelijke samenwerkingsverbanden. Gelet op het unieke karakter van deze herindeling werd het nodig geacht dit proces te evalueren. Op die manier kunnen de ervaringen en lessen van dit herindelingsproces worden gebruikt bij eventuele toekomstige gemeentelijke herindelingen met vergelijkbare kenmerken”.

De meest interessante delen van de brief en de bijlagen heb ik hieronder op een rij gezet. Waar het gaat om het rapport heb ik dat niet gedaan vanwege de lengte (65 pagina's) en de toegankelijkheid (hoog abstractieniveau en onderzoekstechnische terminologie).

Voor degenen, die zich daardoor niet laten afschrikken, is er - uiteraard kosteloos - een digitale versie van het rapport beschikbaar (distributie: d.t.v. hans-heuvel2@planet.nl).

“Belangrijkste conclusies en aanbevelingen”

“De hoofdconclusie van de onderzoekers is dat de kwaliteit van het proces van herindeling onvoldoende was. Ze stellen vast dat het heeft geschort aan een constructieve samenwerking, dat er onvoldoende sprake was van interbestuurlijk democratisch samenspel en dat er geen slagvaardige realisatie van opgaven plaatsvond. Daardoor zijn “slepende” kwesties ontstaan, die het gehele proces hebben vertraagd. De onderzoekers komen overigens tot deze conclusie zonder afbreuk te doen aan de resultaten van de gemeentelijke herindeling zelf: er is per 1 januari 2019 een mooie nieuwe gemeente ontstaan. Alle betrokkenen onderschrijven dat er verbetermogelijkheden zijn.”

“Borgen van de belangen van wettelijke samenwerkingsverbanden”

“De evaluatie heeft scherp in beeld gebracht wat de spanningen zijn, die (verplichte) regionalisering met zich meebrengt in relatie tot (het wijzigen van) de bestuurlijke inrichting van ons land. Het is dan ook van belang dat niet enkel naar het belang van de herindelende gemeenten wordt gekeken, maar ook naar de gevolgen die de herindeling heeft voor de regio.

Alle gemeenten maken immers deel uit van verschillende samenwerkingsverbanden en ook na een herindeling blijft samenwerking op tal van terreinen zinvol en nodig. Bij de herindeling Vijfheerenlanden is duidelijk geworden dat een herindeling grote gevolgen kan hebben voor betrokken wettelijke samenwerkingsverbanden.”

“Afsluitende bespiegelingen”

“De evaluatie laat goed zien dat iedere evaluatie uniek is dat naast de ratio ook emotie altijd een rol speelt. Veel betrokkenen maken een herindeling maar één keer mee in hun leven² (2). Een voorkeur voor herindelingen van onderop impliceert dat het proces eerst van onderop vorm moet krijgen en dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties pas een rol krijgt als er problemen ontstaan in het proces.”

“Conclusies” “Hoofdconclusie”

“De kwaliteit van het proces van herindeling was onvoldoende. Alle betrokkenen herkennen dit. Zij zijn eensgezind ontevreden over het proces.

Verklaringen hiervoor zijn het onvoldoende invullen van voorwaarden voor een goed proces en het ontbreken van faciliterende regie. Als gevolg hiervan zijn de resultaten onvoldoende. Dat wil zeggen dat de herindeling op zichzelf is gerealiseerd, maar dat de resultaten die je ook mag verwachten van een goed proces achterwege zijn gebleven, zoals constructieve samenwerking, democratisch samenspel en slagvaardige realisatie van opgaven.”

“Deelconclusies”

- “De procesresultaten zijn onvoldoende. Het schort aan constructieve samenwerking, onvoldoende interbestuurlijk democratisch samenspel en slagvaardige realisatie van opgaven. Daardoor ontstaan “slepende” kwesties, die het gehele proces vertragen.
- De betrokken besturen hebben geen helder en gezamenlijk beeld van wat de systeemverantwoordelijkheid voor het bestuurlijk stelsel inhoudt, wie daarvoor verantwoordelijk is en hoe je regie moet voeren om deze systeemverantwoordelijkheid waar te maken.
- De voorwaarden voor een goed proces zijn niet ingevuld: persoonlijk leiderschap, professionele vormgeving en een faciliterend wettelijk kader.”

“Aanbevelingen” “Aanbeveling 1”

2 “Veel betrokkenen maken een herindeling maar één keer mee in hun leven”. Na kennis te hebben genomen van de inhoud van de brief, de bijlagen en het rapport bekwam mij de volgende gedachte: Als dat zo is, dan mogen de betrokkenen zich gelukkig prijzen.

- “Besteedt op bestuurlijk niveau aandacht aan persoonlijk leiderschap. Doe dit al direct bij de start van het proces door hier persoonlijk met elkaar het gesprek over aan te gaan. Hoe kan leiderschap helpend werken in het proces: op welke momenten, onderwerpen en door wie? Gedeelde verantwoordelijkheid voor het bestuurlijk stelsel dient hierbij betrokken te worden.
- Investeer aan de voorkant van het proces in een uitgebreide verkenning en draag daarbij zorg voor een gedeeld beeld van de inhoud en het proces: maak dat gezamenlijk! Bouw ruimte voor onzekerheden in.
- Markeer gezamenlijk de momenten, waarop het proces van verkenning kan overgaan in een meer projectmatige aanpak, bijvoorbeeld op die momenten waarbij voldoende grip is op de onzekerheden.
- Geef achterblijvende gemeenten, en de omgang met wettelijk verplichte gemeenschappelijk regelingen, een heldere plek, ook in wettelijk opzicht.”

“Aanbeveling 2”

- “Focus op de gezamenlijke opgaven, die niemand zonder goede samenwerking kan realiseren. Breng elkaar in positie om gezamenlijke en individuele belangen zichtbaar en met een open vizier af te kunnen wegen, in plaats van te “onderhandelen” over de eigen positie.”

“Aanbeveling 3”

- Besef dat systeemverantwoordelijkheid voor het bestuurlijk stelsel een gedeelde verantwoordelijkheid is.”

“Borgen van de belangen van wettelijke samenwerkingsverbanden:

De evaluatie heeft scherp in beeld gebracht wat de spanningen zijn, die (verplichte) regionalisering met zich meebrengt in relatie tot (het wijzigen van) de bestuurlijke inrichting van ons land. Het is dan ook van belang dat niet enkel naar het belang van de herindelende gemeenten wordt gekeken, maar ook naar de gevolgen, die de herindeling heeft voor de regio. Alle gemeenten maken immers deel uit van diverse samenwerkingsverbanden en ook na een herindeling blijft samenwerking op tal van terreinen zinvol en nodig. Ook bij de herindeling Vijfheerenlanden is duidelijk geworden dat een herindeling grote gevolgen kan hebben voor betrokken wettelijke samenwerkingsverbanden.

Herindelingen komen op initiatief van gemeenten zelf tot stand. Bij gemeentelijke herindelingen, die binnen één provincie plaatsvinden, houdt dit in dat de gemeenteraden van de betrokken gemeenten zelf bevoegd zijn om een herindelingsontwerp en -advies vast te stellen.

Daarnaast bestaat de mogelijkheid van een provinciale grenscorrectie bij een gemeentelijke herindeling, alsook de mogelijkheid van een provinciale herindeling als zodanig. In die gevallen stellen gedeputeerde

staten (in het eerste geval) respectievelijk provinciale staten (in het tweede geval) het herindelingsadvies vast.”

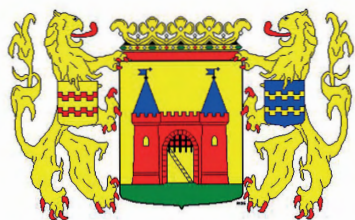
Het Nieuwsblad van onze vereniging is niet het geëigende medium om commentaar te leveren op de brief van minister Ollongren of het onderzoeksrapport van het bureau Partners + Pröpper, omdat de redactie van dit blad onderwerpen, die direct of indirect betrekking hebben op de geschiedenis van Ameide en Tienhoven of daarmee verband houden, niet vanuit een politieke, laat staan een partijpolitieke, maar vanuit een overwegend historische of cultuurhistorische invalshoek onder de loep neemt, ook al zijn de scheidslijnen niet altijd even gemakkelijk te ontwaren. Dit betekent dat het accent in dit artikel nadrukkelijk ligt op de overdracht van informatie aan de leden van onze vereniging over het fusieproces, dat op 1 januari 2019 uitmondde in de vorming van de gemeente Vijfheerenlanden.

In weerwil van het bestaan van deze scheidslijnen kan ik geen weerstand bieden aan de verleiding om kanttekeningen te maken bij enkele passages van de brief:

- op verscheidene plaatsen wordt gerept van het doen en - vooral ook – laten van functionarissen op verschillende niveaus: ministerie – provincies en gemeenten. Het focussen op hun rol bij het fusieproces staat in contrast met het ontbreken van elke vorm van aandacht voor de positie, laat staan de betrokkenheid, van de inwoners van Leerdam, Vianen en Zederik bij de menings- en besluitvorming. Deze werkwijze speelt tegenstanders van elke vorm van verandering in de kaart (“over ons, zonder ons”), wat niet de bedoeling kan zijn.
- in mijn werkzame leven maakte ik met enige regelmaat mee dat aan communicatie een werking werd toegedacht, vergelijkbaar met die van Haarlemmerolie in lang vervlogen tijden. Ook al is die veelomvattende heilzame werking geen werkelijkheid, maar een wenselijkheid, het heeft me bevreesd dat noch in de Kamerbrief noch in het rapport gewag wordt gemaakt van het begrip “communicatie” – en in het verlengde daarvan ook niet van de behoefte aan een communicatieplan. Of wordt er van uitgegaan dat de verstrekking van informatie over en de toelichting en verklaring van zo’n ingewikkeld (fusie)proces wel naar bevind van zaken kan plaatsvinden?

De lange weg van gemeentelijke herindelingen

Bij de voorbereiding van het artikel over de (nasleep van de) herindeling van de gemeenten Leerdam, Vianen en Zederik is me gebleken dat de voorgeschreven wettelijke procedure van de provincie Zuid-Holland voor de herindeling van gemeenten, die niet verschilt van de in de provincie Utrecht gevolgde procedure, maar weinig bekendheid geniet. Daarom heb ik hieronder de stappen op een rij gezet, die moeten worden genomen voor en aler zo’n herindeling zijn beslag heeft gekregen. Mede ter bevordering van de

Leerdam

+

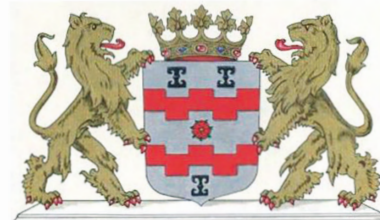
Vianen

+

Zederik

=

Vijfheerenlanden

transparantie van deze verre van eenvoudige materie heb ik daarbij geprobeerd het gebruik van ambtelijke taal zoveel mogelijk te vermijden.

In de beginfase zijn de betrokken gemeenten aan zet, ook in die gevallen, waarin “van hogerhand” (= vanwege het Rijk of een of meer provincies) wordt gesuggereerd om tot herindeling over te gaan. Het is dan aan de Colleges van B&W om een Principebesluit te formuleren, waaraan de respectieve gemeenteraden hun goedkeuring moeten hechten. In een dergelijk besluit komen van geval tot geval onder andere de volgende onderwerpen aan de orde:

1. wil de gemeente daadwerkelijk tot herindeling overgaan?
2. welke datum is de voorgenomen datum van herindeling?
3. aan welke combinatie van gemeenten wordt gedacht?, en
4. hoe wordt de herindelingsprocedure ingericht?

Het provinciebestuur van Zuid-Holland tekent hierbij aan dat het in dit stadium al “aanbeveling verdient om het ontwerp-herindelingsadvies te bespreken met de provincie en het ontwerpadvies ook naar de omliggende gemeenten te sturen”.

Na te zijn goedgekeurd, wordt de ontwerp-herindeling aangeboden aan het College van Gedeputeerde Staten (GS) van Zuid-Holland en aan de besturen van de daarvoor in aanmerking komende Waterschappen. Aansluitend volgt er een periode van acht weken, waarin allen die zich daartoe geroepen voelen (dus niet uitsluitend inwoners van de betrokken gemeenten!) hun visie op het ontwerp kenbaar kunnen maken aan de eerder genoemde Colleges van B&W. Na ommekomst van deze periode is de provincie aan de beurt om de ontwerp-herindeling te accorderen en over te gaan tot de instelling van het “preventief financieel toezicht”, wat inhoudt dat bepaalde besluiten van de gemeenten goedkeuring van GS behoeven.

De resultaten van de verschillende vormen van bemoeienis met het proces worden door de Colleges van B&W verwerkt in een brief, waarvan de inhoud wordt vastgesteld door de gemeenteraden alvorens toezending aan GS plaatsvindt. Dit gebeurt in de regel één en driekwart jaar vóór de beoogde datum van herindeling.

Vervolgens wordt het door GS vastgestelde herindelingsadvies, samen met de zienswijze van de provincie, toegezonden aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Dit gebeurt anderhalf jaar vóór de beoogde herindeling.

Het ministerie van BZK toetst het herindelingsadvies en de daarbij behorende zienswijze van de provincie aan de hand van de daarvoor geldende criteria. Als de minister van BZK instemt met de inhoud van de voorgelegde stukken, wordt een voorstel voor een herindelingswet opgesteld en vervolgens – binnen vier maanden na de ontvangst van het herindelingsadvies van GS - doorgeleid naar de Ministerraad. Zodra de Ministerraad heeft ingestemd met het voorstel voor een herindelingswet, wordt dit voor het uitbrengen van advies toegezonden aan de Raad van Staten om te worden getoetst aan drie aspecten: kwaliteit van beleid, juridische en wetstechnische kwaliteiten.

Als ook deze horde is genomen, wordt het voorstel behandeld in respectievelijk de Tweede en de Eerste Kamer en na goedkeuring bekrachtigd door de Koning, waarna de officiële bekendmaking in het Staatsblad volgt.

De nieuwe gemeente is een feit op 1 januari van het daaropvolgende jaar, meer dan twee jaar na de aanvang van het herindelingsproces.

De herindeling van gemeenten noopt tot het houden van tussentijdse verkiezingen voor de leden van de gemeenteraad van de ontstane fusiegemeente, de zogeheten herindelingsverkiezingen. Volgens wettelijk voorschrift moet de kandidaatstelling in dit geval plaatsvinden op een maandag in de periode tussen 5 en 11 oktober in het jaar vóór de herindelingsdatum en moeten de verkiezingen 44 dagen later worden gehouden, op een woensdag tussen 18 en 24 november. Indien er sprake is van “zwaarwegende redenen”, dan kunnen GS hiervan afwijken.

Ik herinner er aan dat ik in de aanhef van dit artikel heb gesteld dat we hier te maken hebben met een “verre van gemakkelijke materie” en dat het eerder vermelde onderzoeks- en adviesbureau in dit verband gewag maakte van een “herindeling met een uniek karakter”. Dit zo zijnde, welke moeilijkheidsgraad moet dan worden toegekend aan een proces, dat uiteindelijk leidde tot de samenvoeging van drie gemeenten (met een schier eindeloze reeks kernen) onder gelijktijdige vorming van een fusiegemeente, in samenhang met een correctie van de grens tussen twee provincies? Wellicht is de – bij wijze van uitzondering – aan het jargon van de moderne jeugd ontleende term “supermoeilijk” in dit verband goed op zijn plaats. Het zal u dan ook niet vreemd in de oren klinken dat ik me als oud-inwoner van respectievelijk Ameide, Tienhoven, Ameide (2^e periode), Vianen en Vijfheerenlanden heb voorgenomen te volgen hoe het de laatste gemeente in de nabije toekomst op bestuurlijk gebied vergaat en mijn bevindingen in dit blad met u te delen.

Lezing in Het Spant*

Datum : Donderdag 18 november 2021
Onderwerp : Willem Verheij Czn. (1818-1890)
Spreker : Sam Janse (voorzitter HVAT)
Locatie : Liesveldweg 67 Ameide
Tijd : Aanvang: 20.00 uur

Sam Janse schreef de volgende toelichting

Een aantal jaren geleden kreeg ik van mevr. Slob-Verheij een gekopieerd manuscript in handen dat geschreven was door een voorvader van haar, Willem Verheij (1818-1890). Het stond een paar jaar onaangeroerd in mijn boekenkast tot iemand van onze Historische Vereniging vroeg of ik niet eens wat in het blad wilde schrijven. Ik dacht meteen aan Willem Verheij. Ik ging het verhaal lezen en raakte geboeid. Het is een bekeringsverhaal. Willem werd bekeerd, niet van de kroeg naar de kerk, maar van de kroeg naar de schuur, zijn eigen timmerschuur aan de Molstraat ('de Brouwerij'). Daar ging hij diensten houden, omdat hij het niet eens was met de vrijzinnige dominee Willem van Beuningen die in die tijd in Ameide en Tienhoven stond. Ik heb er uiteindelijk drie artikelen over geschreven in ons blad. En alsof dat niet ge-

noeg is, houd ik er ook nog een lezing over. Daarin wil ik Willem Verheij zetten in het kader van zijn tijd, de negentiende eeuw. Het is altijd fascinerend om te ontdekken op hoeveel punten wij verschillen van vorige generaties en tegelijk te ervaren hoeveel wij met hen delen. Het kan een boeiende avond worden.

* Ook nu moet ik weer zeggen dat corona roet in het eten kan gooien. We hebben het Spant gehuurd zodat er meer mensen kunnen komen, maar de toekomst voorspellen is nog steeds moeilijk. Volgt u daarom de berichten op onze website. Tot nu toe gaan we ervan uit dat de lezing doorgaat.

Iedereen is van harte welkom
De koffie staat vanaf 19.45 uur klaar!
Entree gratis